

RIKSDAGENS PROTOKOLL.

1936.

Första kammaren.

Nr 26.

Onsdagen den 22 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollet för den 16 innevarande månad.

Vid föredragning av Kungl. Maj:ts proposition nr 241, med förslag till lag om domkapitel m. m., hänvisades propositionen, såvitt angick dels avlöningsstat för domkapitlens expeditioner, dels anslag till Domkapitlens expeditioner: Avlöningar, dels ock anslag till Domkapitlens expeditioner: Omkostnader, till statsutskottet samt i övrigt till behandling av lagutskottet.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott Kungl. Maj:ts proposition nr 242, angående ändrade bestämmelser för biskoparnas avlöande m. m.

Föredrogs och hänvisades till särskilda utskottet nedannämnda motioner:

nr 377, av herr *Hamrin* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;

nr 378, av herr *Hamrin* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till värnpliktslag;

nr 379, av herr *Hamrin* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag under fjärde huvudtiteln m. m.;

nr 380, av herr *Hamrin* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa engångskostnader för flygvapnets byggnader och flygfält;

nr 381, av herr *Bagge* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;

nr 382, av herr *Bagge* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till värnpliktslag;

nr 383, av herr *Bagge* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa anslag under fjärde huvudtiteln m. m.;

nr 384, av herr *Bagge* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående vissa engångskostnader för flygvapnets byggnader och flygfält;

nr 385, av herr *Bergqvist* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;

nr 386, av herr *Bergqvist* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;

nr 387, av herr *Bergqvist* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;

nr 388, av herr *Bergqvist* m. fl., angående ordnandet av den andliga vården vid försvarsväsendet;

nr 389, av herr *von Heland*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till värnpliktslag;

nr 390, av herr *von Heland*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;

- nr 391, av herr *von Heland*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 392, av herr *von Heland*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 393, av herr *von Heland*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 394, av herr *von Heland*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 395, av herr *Sandström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 396, av herr *Sandström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 397, av herr *Forssell*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 398, av herr *Forssell*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 399, av herr *Forssell*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande i vad propositionen rör Kungl. Väg- och Vattenbyggnadskåren;
- nr 400, av herr *Bodin, Gunnar*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 401, av herr *Bodin, Gunnar*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till värnpliktslag;
- nr 402, av herr *Tham, Vollrath*, i anledning av Kungl. Maj:ts propositioner angående försvarsväsendets ordnande och med förslag till värnpliktslag;
- nr 403, av herr *Tham, Vollrath*, och herr *Tamm, Gustaf*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 404, av herr *Branting* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 405, av herr *Gustafson, Fritiof*, m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 406, av herr *Lindström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 407, av herr *Nilsson, Theodor*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 408, av herr *Carlström* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 409, av herr *Reuterskiöld*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 410, av herrar *Holstenson* och *Löfvander*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 411, av herr *Petersson, Knut*, och herr *Larsson, Sam*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 412, av herr *Asplund*, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande;
- nr 413, av herr *Lindhagen*, om försvarsfrågans och fredsfrågans sammanförande till ett odelbart problem;
- nr 414, av herr *Lindhagen*, med vissa erinringar mot försvarspropositionen;
- nr 415, av herr *Nordborg* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försvarsväsendets ordnande; samt
- nr 416, av herr *Nordborg*, angående bemanning av statens isbrytarfartyg helt genom flottans försorg.
-

Föredrogs och hänvisades till bevillningsutskottet den av herr *Bagge* m. fl. väckta motionen, nr 417, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående ändring i vissa delar av förordningen den 28 september 1928 om statlig inkomst- och förmögenhetsskatt, m. m.

Föredrogs och hänvisades till behandling av lagutskott nedannämnda motioner:

nr 418, av herr *Löfvander* m. fl., i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lantarbetstidslag; och

nr 419, av herr *Henriksson* m. fl., i samma ämne.

Föredrogs, men bordlades ånyo på flera ledamöters begäran bankoutskottets utlåtanden nr 38—42, andra lagutskottets utlåtande nr 38 och jordbruksutskottets utlåtanden nr 53—57.

Föredrogs ånyo sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1, i anledning av dels Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län, dels ock en i ämnet väckt motion.

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län.

I en den 27 januari 1936 till riksdagen avlämnad proposition, nr 46, vilken hänvisats till jordbruksutskottet hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län för budgetåret 1936/1937 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 800,000 kronor.

I anledning av propositionen hade i första kammaren av herr *Lindhagen* väckts en motion, nr 303, vilken hänvisats till lagutskott och tilldelats andra lagutskottet för behandling.

Enligt överenskommelse mellan andra lagutskottet och jordbruksutskottet hade propositionen nr 46 och omförmälda motion hänskjutits till behandling i sammansatt andra lag- och jordbruksutskott.

Sistnämnda utskott hade i sitt nu föreliggande utlåtande avfattat sin hemställan i fyra särskilda, med A—D betecknade punkter.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten A.

I denna punkt hade utskottet på anförda skäl hemställt, att riksdagen till Jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län måtte för budgetåret 1936/1937 under nionde huvudtiteln anvisa ett reservationsanslag av 800,000 kronor.

Vid utlåtandet hade reservationer avgivits

1) av herrar *Johansson* i Uppmälby, *Hage*, *Pettersson* i Hällbacken, *Jacob Hansson*, *Alfred Andersson* och *Andersson* i Tungelsta, vilka ansett, att utskottets motivering bort hava den ändrade lydelse, reservationen visade;

2) av herr *Lindhagen*, som beträffande motiven för utskottets utlåtande under punkten A på anförda skäl hemställt, att riksdagen vid beviljandet av det under punkt A) i utskottets utlåtande tillstyrkta, provisoriska reservationsanslaget till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

län måtte godkänna utskottets motivering med viss i denna reservation angiven ändring.

Herr Hansson, Jacob: Till detta utskottsutlåtande är fogad en reservation, angiven av herr Johansson i Uppmälby, mig och några ledamöter till. Denna reservation vänder sig främst mot en del av utskottets motivering. Kungl. Maj:t har föreslagit, att denna jordanskaffningsverksamhet skall handhavas av egnahemsnämnderna i Västerbottens och Norrbottens län samt att dessa egnahemsnämnder skola förstärkas från fem till sju ledamöter. Egnahemsnämnderna i dessa län bestå för närvarande av fem ledamöter samt likaledes av fem suppleanter för dem. De utses på det sättet, att hushållningssällskapets förvaltningsutskott utser tre ledamöter och staten två.

Departementschefens förslag innebär, att nämnderna skola utökas med ytterligare två statsrepresentanter, så att antalet ledamöter blir sju. Reservanterna anse, att departementschefens förslag är rimligt och riktigt. Då staten ensam skall bära samtliga med jordanskaffningsverksamheten förenade utgifter, anser man, att statens inflytande bör stärkas i nämnderna.

Herr talman! Jag yrkar bifall till reservanternas förslag.

Herr Lindhagen: Detta utskottsutlåtande stod på en tidigare föredragningslista efter den stora jordfrågan i hela dess vidd. Nu har den flyttats upp förmodligen av föredragningssskäl för att jordbruksministern skall kunna vara närvarande i bägge kamrarna. Jag vet inte anledningen, men det har gjort, att de allmänna motiveringar, principer och praxis, som måste läggas till grund för de stora betänkandenas behandling, också gälla den här saken, men då man inte kan förlägga huvuddebatten till denna detaljproposition, har jag ingen annan utväg än att nu förbigå en sådan framställning.

Emellertid är propositionen byggd på att jordanskaffningen har slagit slint i Västerbottens och Norrbottens län, och jag är mycket tacksam för att en sådan proposition just om jordanskaffning kommit fram och åberopar, att det har varit svårigheter att skaffa jord, ty då kan jag därmed också bemöta det sociala andra lagutskottets åsikt, att jord kan man nog få frivilligt till skäligt pris. Punkt och slut. Utskottet rör sig i sitt betänkande i allmänhet med egna åsikter, men inte om faktiska förhållanden.

Det är väl givet, att skola särskilt uppkomna svårigheter lösas, skall det framför allt vara en energisk och målmedveten ledare av det hela och en ledare, som förstår, att det är nödvändigt att lägga in sin själ i denna jordanskaffning för det mera åsidosatta jordfolkets skull, och det har utredningsmannen Mannerfelt ifrågasatt. Sedan har egnahemsnämnden i Norrbottens län i sitt utlåtande energiskt velat förbehålla sig att fortfarande få handha den här saken. Min erfarenhet är nu den, att i de sociala jordfrågorna ha egnahemsnämnderna, som representera hushållningssällskapen och vilka i sin ordning representera den tekniska jordbruksvården, i allmänhet i allt väsentligt satt sig emot social jordlagstiftning, och det ligger ju i sakens natur. De äro ju inte heller utskickade av sina väljare att sköta sådana här saker, som äro dem mer eller mindre främmande och stöta kanske deras egna och deras bekantas intressen på många ställen och på många sätt.

Nu har jordbruksministern, som huvudsakligen tycks stå på Mannerfelts ståndpunkt, med hänsyn till vad i utlåtandet från Norrbottens egnahemsnämnd föreslagits, stannat vid en kompromiss. Man måste emellertid i sådana här frågor inte jämnt stanna vid kompromisser, ty då blir det platt intet. Det uppstår i så fall lätt en död punkt vid behandlingen av sådana här frågor. Man

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

måste taga saken, som den är, och det måste skapas en egen uppfattning både hos den, som utdelar befogenheterna, och den, som får befogenheterna. Annars blir det inget av utan bara ett fram och tillbaka.

Nu skulle den här saken hjälpas upp genom att staten finge utse ett par ledamöter till, så att det blev majoritet för statens representanter. Men den gamla ledningen inom egnahemsnämnderna sitter i alla fall kvar, och det är den, som är inne i förhållandena och håller kvar sitt sinne. Statens representanter, som man inte närmare känner, bli kanske fruktade, på grund av sitt höga ursprung. De bli dock lätt tillsatta på måfå. Det finnes inte någon trygghet för att dessa ledamöter skola ta upp saken med större insikt och kraft än hushållningssällskapets ombud.

Därför tycker jag, att man inte skall kompromissa i sådana här saker, ty då stannar den sociala jordfrågan på samma döda punkt i evighet, som den gjort ända sedan 1924. Det bör inte få fortsätta på det sättet. Då andra länder omkring oss gå fram med rationella lösningar, stå svenskarna kvar och trampa på ett ställe med kompromisser om småsaker och förkastande av det väsentliga.

Därför vill jag för min del i olikhet med den senaste ärade talaren förorda min reservation, som jag på grund av mångårig erfarenhet och opartiskt intresse för saken tror vara den enda riktiga framgångslinjen i detta fall. Jag har således föreslagit, att riksdagen vid beviljandet av det under punkt A) i utskottets utlåtande tillstyrkta, provisoriska reservationsanslaget till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län måtte godkänna utskottets motivering, med den ändring, att i stället för andra, tredje och fjärde styckena måtte uttalas följande:

»Utskottet förordar därvid utredningsmannens, landshövding Mannerfelt, förslag att i det nu föreslagna provisoriet jordanskaffningen överlämnas provisoriskt åt en särskild för ändamålet inrättad styrelse, organiserad väsentligen så som av utredningsmannen föreslagits.»

Herr Westman: Herr talman! Som kammaren finner, har utskottet tillstyrkt den kungl. propositionen, men på en punkt har utskottet gjort en avvikelse, och det gäller frågan: vem som skall få hand om den jordförmedlingsverksamhet i de båda nordligaste länen, som propositionen avser att sätta i gång.

Hittills har ju jordförmedlingsverksamheten i syfte att åstadkomma egnahem i dessa län såväl som andra handhåfts av egnahemsnämnderna, vilka som vi veta bestå av tre ledamöter, som utses av hushållningssällskapet, och två ledamöter, som utses av Kungl. Maj:t. När nu den frågan kom upp, att staten skall ge kraftigare stöd åt bildande av egnahem i dessa båda nordliga län, så övervägdes till en början, huruvida staten skulle skapa ett alldeles särskilt organ, som skulle handha verksamheten. Emellertid stannade statsrådet vid en medelväg. Statsrådet förslög, att man inte skulle starta något helt och hållet nytt organ utan man skulle skapa en särskild egnahemsnämnd, som skulle bestå av hushållningssällskapets egnahemsnämnd, men förstärkt med tvenne ledamöter så att de statsutsedda ledamöterna inom detta organ skulle komma i majoritet.

Det är givet, att rent juridiskt sett bildas här en ny nämnd, ett nytt organ, som driver verksamheten på sitt ansvar, och statsrådet har också sagt, att sedan detta nya organ har kommit till verksamhet, skall den gamla vanliga egnahemsnämnden sluta upp med sin verksamhet. Den verksamhet, som staten nu vill sätta i gång, är avsedd att vara av provisorisk natur, och det kunde

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

således väcka betänkligheter även ur den synpunkten, att man nu gör ett avbrott i hushållningssällskapens egnahemsverksamhet.

Men det finns en principiell synpunkt, som gör att jag åtminstone för min del måste ställa mig alldeles avvisande gentemot Kungl. Maj:ts förslag. Hitills har jordanskaffningsverksamheten i de olika länen — egnahemsrörelsen med andra ord — handhaft av lokala myndigheter. Man har här tillgodogjort sig den vana av självstyrelse, som finns i de olika bygderna. Man har gått ut ifrån, att befolkningen i varje bygd bäst själv kände till de naturliga förutsättningarna för jordbrukets bedrivande och också kände befolkningens lynne och duglighet för att driva jordbruk under den ena eller andra naturliga förutsättningen. Alltså, de faktorer, som det kommer an på för att driva en lycklig egnahemsrörelse, måste antas vara bäst kända av befolkningen i orten. Det har dessutom av gammalt i vårt land ansetts vara synnerligen betydelsefullt, att man har tillgodogjort sig det intresse för självstyrelse, som finns i bygderna för att på det sättet få med bygdens befolkning i allmängagnande verksamhet.

Nu bryter propositionen häremot i det att propositionen skapar nya provisoriska organ, i vilka staten utser majoriteten. Skillnaden mellan det gamla och det nya går bara ut på det — enligt vad statsrådet förklarar i propositionen — att staten skall få majoritet i de organ, som skola handha verksamheten. Det är således ett steg, som tas i riktning mot ett förstatligande. Det förvånar mig en smula förresten, att det har tagits just vid detta tillfälle, då ju statsrådet i ett anförande, som hölls vid årsskiftet, givit riktlinjer för den kommitté, som då tillsattes, att taga under överbäggande en omorganisation av egnahemsrörelsen i dess helhet. Då gav statsrådet denna kommitté i uppdrag att utreda, huruvida icke egnahemsrörelsen i dess helhet skulle förstatligas. Det har i herr statsrådets direktiv för kommittén framskymtat så mycket intresse hos herr statsrådet för en sådan reform, att man kunde känna sig tveksam om, huruvida det låg i kommitténs räckvidd att också utreda, huruvida egnahemsrörelsen i dess gamla former skulle få bibehållas eller icke. Emellertid ha vi, som framgår av ett annat utskottsutlåtande, som lades på kammarens bord i går, fått klarhet om att kommittén skall utreda även bevarandet av självstyrelseinslaget i egnahemsrörelsen.

Således ligger saken till på det sättet, att statsrådet inte själv i de direktiv, som han givit, bundit sig för att det skall införas en av staten ledd och skött egnahemsverksamhet. Han har inte bundit sig vid ett förstatligande av denna rörelse, utan kommittén skall hålla båda vägarna tillsvidare öppna vid sina studier. Under sådana förhållanden skulle det vara ytterst besynnerligt, om kammaren för de båda nordliga länen gick in för en metod, som innebär, att kammaren principiellt går med på ett förstatligande av egnahemsrörelsen. Det finns väl allt skäl i världen, att man anförtror den verksamhet, som här är fråga om, åt de organ, som redan fungera däruppe, nämligen åt egnahemsnämnderna. Man kan helt säkert hos dem påräkna stort intresse för saken. Man kan naturligtvis också påräkna, att denna rörelse i deras händer skall skjuta starkare fart än den skulle göra, därest de gamla förutsättningarna för länen hade bibehållits.

Nu säger statsrådet, att denna rörelse, som nu skall sättas igång däruppe, skall ske på statens risk och att det därför är lämpligt, att ett statligt organ får hand om verksamheten. Jag ber då att få säga, att om vi jämföra detta förslag med andra likartade rörelser, där det är fråga om låneverksamhet, så finns det prejudikat på att hushållningssällskap dela ut lån, fastän staten står risken. Det prejudikat, jag syftar på, är bostadsförbättringslänen. Dess-

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

utom ber jag få erinra därom, att hushållningssällskapen i andra fall ha hand om statsmedel i mycket stor utsträckning. Hushållningssällskapen dela ut statsanslag till olika ändamål. Man har till hushållningssällskapen det förtroendet, att de använda dessa medel på det mest samvetsgranna sätt, och jag vågar säga, att i allmänhet ha hushållningssällskapen också motsvarat detta förtroende.

Jag finner för min del därför, att det inte nu föreligger några skäl att gå med på herr statsrådets förslag i detta hänseende. Jag förordar, att kammaren måtte låta hushållningssällskapens egnahemsnämnder fortsätta att sköta jordförmedlingsverksamheten i de båda nordliga länen.

Jag hemställer alltså, herr talman, om bifall till utskottets hemställan.

I herr Westmans yttrande instämde herrar *Johan Johansson, Holstenson, von Heland, Egnell, Ernst Svenson, Anton Pettersson, John Gustavson, Bergqvist, Tjällgren* och *Carlström*.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Jag känner mig mycket tacksam gentemot utskottet för att utskottet gått med på att anslå detta stora belopp av 800,000 kronor för att starta en jordförmedlingsverksamhet i övre Norrland.

Såsom har framgått av den hittills förda debatten, har utskottet emellertid på en punkt i organisationsfrågan intagit en ståndpunkt, som avviker från den, som propositionen innefattar. Den siste ärade talaren försökte här lägga saken så, som om det förekom en principskillnad mellan propositionens förslag och det av utskottet här framlagda. Herr Westman tycktes vilja göra gällande, att med Kungl. Maj:ts förslag skulle man taga ifrån hushållningssällskapen någon verksamhet, som dessa sällskap hittills haft. Det är icke så. Hushållningssällskapens befattning med egnahemsverksamheten har hittills i all huvudsak inskränkt sig till låneförmedling. Däremot har jordförmedling praktiskt taget inte förekommit.

Vad beträffar herr Westmans anmärkning, att enligt propositionen en viss verksamhet skulle fräntas egnahemsnämnderna, så hänför den sig till det förhållandet, att egnahemsnämnden i Norrbottens län — men endast i Norrbottens län — under de närmast föregående krisåren med tillhjälp av arbetslöshetskommissionen har utdikar stora odlingsmarker, som hushållningssällskapet avsett att använda för bildande av nya jordbruk.

Mitt förslag, att det nya organet skall ta hand om dessa jordområden, beror inte på att jag önskar taga något ur egnahemsnämndernas händer utan uteslutande därpå, att jag anser, att utan kraftig hjälp från statens sida kommer på dessa odlingsmarker inte att uppkomma en bärkraftig kolonisation. Det är alltså inte något principiellt ståndpunktstagande från min sida, som har föranlett detta förslag, utan det är enbart den omständigheten, att för att det skall kunna bli något av med denna jordförmedlingsverksamhet, så måste de pengar, som riksdagen anslår, tas i anspråk för fullbordande av denna kolonisation, en kolonisation, som för övrigt redan praktiskt taget är utförd och har genomförts med statsmedel, eftersom de arbeten, som hittills utförts och som gått till stora belopp, ha skett genom arbetslöshetskommissionen.

Det är alltså inte på det sättet, att propositionen på någon punkt bryter emot vad som förut har gällt. Tvärtom har jag funnit det vara angeläget, att man tills vidare bevarar det hittillsvarande systemet just därför att en utredning pågår rörande principerna för jordbruksnybildningens organisation, och

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

det kan inte finnas någon anledning att föregripa denna utredning. Det var också det, som var avgörande för mig, när jag inte följde utredningsmannen utan gick fram på den linje, som propositionen innehåller.

Jag vill alltså för min del bestämt tillbakavisa, att här föreligger något avbrytande av egnahemsnämndernas förutvarande verksamhet. Här är i stället så, att det är meningen att ta upp en verksamhet, som egnahemsnämnderna hittills inte haft hand om, och om nämndernas verksamhet ändras för detta speciella ändamål, har man därmed inte på något sätt trätt egnahemsnämndernas hittillsvarande verksamhet för nära.

Sedan är det en annan sak, att jag inte delar den mening, som herr Westman har om hushållningssällskapens lämplighet som ledare för jordbruksnybildning, men den saken tycker jag inte är lönt att diskutera i detta sammanhang, därför att här är det inte fråga om något sådant. Då kunde man i stället här uppställa den frågan: varför har då regeringen föreslagit, att egnahemsnämnderna däruppe skola utökas med två statsutsedda ledamöter för denna jordförmedlingsverksamhet? Ja, det har redan anförts av en talare här, att ett starkt motiv är naturligtvis det, att denna verksamhet skall helt och hållet bekostas av staten, och det är naturligt, om man då försöker att få ett övervägande statsinflytande på denna angelägenhet, men jag vill gärna för min del erkänna, att om det endast hade varit det, skulle jag inte brytt mig om denna anordning, men det finns ju en annan sak, som herr Westman absolut icke kan ha undgått att finna.

För att dessa nämnder skola kunna arbeta smidigt och effektivt har man ansett — jag för min del åtminstone — att det är nödvändigt, att dessa nämnder tillerkännas denna sällsynta och utomordentliga befogenhet att sälja kronans jord utan att fråga regering eller riksdag därom. Alltså är det här för dessa nämnder ett bemyndigande, som står på gränsen till — jag antar, att professor Reuterskiöld skulle säga — det inkonstitutionella, att sälja kronans jord, utan tillstånd av regering eller riksdag. Jag anser, att det måste vara nödvändigt för att denna jordnybildningsverksamhet skall kunna ske smidigt, att man skall kunna efter läglighet laga på de olika orterna.

Vad innebär det, om man följer utskottet och låter nämnderna vara i sin gamla verksamhet? Det betyder, att hushållningssällskapen skola kunna fullständigt suveränt besluta att sälja denna jord, hur hushållningssällskapen vilja. Det är nämligen så, att man kan inte uppställa fullständigt klara direktiv för försäljningarna. Det blir alltid rester över vid sådana jordbruksnybildningar, som måste säljas i den fria marknaden och till andra ändamål än direkt till jordbruksnybildning. Om nämnderna, vilket jag naturligtvis inte tror, skulle ge sig till att sälja på ett sätt, som står i klar strid mot statens intressen, är det ingen möjlighet för regeringen att råda bot på detta och åstadkomma någon ändring, utan då få nämnderna göra, hur de vilja. Därför anser jag, att vanlig ordning kräver, att man åtminstone ordnar det så, att om inte nämnderna sköta sig, skall man ha möjlighet från regeringens sida att återkalla mandatet från nämndernas majoritet och på det sättet få nödvändiga möjligheter till kontroll och övervakande av denna verksamhet.

Det kan ju anses, att det är ett intrång i egnahemsnämndernas verksamhet, men jag har menat, att när man här står inför ett provisorium, och det gäller att ordna för några år framåt, tills utredningen blir färdig och statsmakterna tagit definitiv ståndpunkt till frågan, kan man hjälpa sig fram på detta sätt. Jag måste också säga, att det strider ju alldeles totalt mot alla principer om statsmakternas inställning till frågan om försäljning av statens jord, om man här skulle bifalla utskottets hemställan. Därför menar jag, att då det här

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

inte gäller någon principfråga, inte alls är fråga om hushållningssällskapens ställning till egnahemsverksamheten utan blott om ett provisorium, som skall bestå en kortare tid i avvaktan på en mera definitiv ordning, så borde man, för att inte komma alldeles för långt bort ifrån vad man hittills har ansett vara riktigt, gå med på propositionens förslag, och jag skulle därför vilja vädja till kammaren att bifalla den av herr Johansson i Uppmälby m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Westman**: Jag blev en smula förvånad över herr statsrådets anförande, ty herr statsrådet utvecklade, att herr statsrådet inte hade gått in för något, som ur principiell synpunkt var nytt och att det inte heller skulle ske något avbrott i egnahemsnämndernas verksamhet, enligt vad herr statsrådet sade. Men i herr statsrådets yttrande till statsrådsprotokollet finnes det ett uttalande, som jag för min del åtminstone har tolkat på annat sätt. Herr statsrådet säger där t. ex.: »Åtskilliga skäl kunna, såsom utredningsmannen framhållit, åberopas för att ett nytt organ tillskapas för ändamålet. Att egnahemsnämnderna i deras nuvarande form icke äro väl ägnade att omhändervärdet ifrågavarande jordanskaffningsverksamhet, därom är jag ense med utredningsmannen.» Sedan säger herr statsrådet, att han ämnade skapa ett nytt organ på annat sätt än vad utredningsmannen hade föreslagit, och så fortsätter herr statsrådet: »Så länge den av mig här tillstyrkta jordanskaffningsverksamheten pågår, torde, såsom utredningsmannen föreslagit, nya företag enligt kungörelsen den 26 juni 1925 angående allmänna grunder för upplåtande av kolonat å kronoparker i Norrland och Dalarna icke böra genom kolonisationsnämndernas försorg igångsättas i Västerbottens och Norrbottens län, med mindre Kungl. Maj:t finner särskilda skäl därtill föreligga. Ej heller synes det som regel lämpligt, att under sagda tid jordanskaffningsverksamhet med anlåtande av jordanskaffningslån inom nämnda län påbörjas av egnahemsnämnderna.»

Jag har tolkat, och det gjorde vi alla inom utskottet, detta uttalande: »Ej heller synes det som regel lämpligt att under sagda tid jordanskaffningsverksamhet med anlåtande av jordanskaffningslån inom nämnda län påbörjas av egnahemsnämnderna» så, att det betydde ett avbrytande av deras verksamhet i detta avseende.

Vad slutligen beträffar det sista problem, som herr statsrådet berörde i sitt uttalande, är det givet, att en verksamhet, som här skall upptagas, skall ske under ledning av Kungl. Maj:t, och det kommer naturligtvis an på herr statsrådet att, om riksdagen antager denna organisation, övervaka, att den fungerar på ett sätt, som ur statens synpunkt kan anses vara lämpligt under samverkan med de statliga organen.

Herr statsrådet **Sköld**: Herr talman! Det framgår ju otvetydigt av de upplästa delarna ur statsrådsprotokollet, för det första, att mitt uttalande gäller egnahemsnämndernas lämplighet för den verksamhet, som här är ifrågasatt och som är en ny verksamhet. Det kan alltså inte ha något hänseende till den verksamhet, som egnahemsnämnderna hittills hava haft. När jag, för det andra, föreslår, att man inte skall använda jordanskaffningslån för att göra en sådan här kolonisation, är det ganska naturligt, att om man har en verksamhet i gång, skall man inte bedriva en annan. Men det kan inte innebära något avbrott i dessa egnahemsnämndernas verksamhet, eftersom de aldrig hava haft lån för att bedriva en sådan verksamhet. Det är bara en preventiv regel för att hindra dem att ta upp en verksamhet, de hittills inte utövat. Följakt-

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

ligen har jag väl rätt i det, att detta förslag icke innebär något som helst intrång i den verksamhet, som egnahemsnämnderna förut regelmässigt hava bedrivit.

Sedan säger herr Westman, att det gäller för regeringen att se till, att det blir nödig kontroll och att nämnden fungerar bra. Om regeringen skall göra detta, kan det emellertid inte ske på annat sätt — om utskottets förslag bifalles — än att man begränsar nämndernas befogenhet och därigenom gör verksamheten mindre verklighetstrogen och smidig.

Herr Lindhagen: Här har Westman huvudsakligen talat om formella betänkligheter och hänsyn till gamla ärevärdiga institutioner. Jag har talat om folkets behov av att så snart som möjligt få jord, och det kan det inte få, såsom lagutskottet gör nu överallt i sitt betänkande, som ser ut som ett stort slagfält, där alla väsentliga saker äro nedtrampade och några små smulor föranleda irrationella skrivelser. Den som är realpolitiker och inte partipolitiker måste se till att folkets realiteter bliva beaktade av riksdagen. Därför äro vi hitsända.

Utredningsmannen, landshövdingen Mannerfelt, som länge legat i selen för dylika angelägenheter, har nu, därför att han förstår det bäst, kommit fram med att det här gäller ett nytt organ, som kan uteslutande ägna sig åt denna jordförmedlingsfråga och ej är bundet av de gamla egnahemsnämndernas regi. De ha andra, olika bestyr och som sagt enligt sitt ursprung otillräckligt intresse för dessa saker enligt gammal erfarenhet.

Jordbruksministern sade, att Kungl. Maj:ts förslag inte bryter med något av vad som förut ägt rum. Men det är just det, som nu måste ske i den sociala jordfrågan, fastän jag förstår, att jordbruksministern anser sig böra taga herrarna med silkesvantar, vilket också enligt min mening ej är den rätta regin i detta fall. Han har därför övergivit sin utredningsman.

Jag röstar sålunda för Mannerfelts förslag och min motions yrkande därom.

Vinnes ej majoritet därför, så röstar jag för propositionen. En slump kan möjligen göra, att någon målmedveten och diktatorisk statsrepresentant får plats i nämnderna.

Herr Westman: Herr talman! Det råder således full enighet mellan herr statsrådet och mig därom att herr statsrådet vill tillskapa ett nytt organ. Det var för att visa detta som jag läste upp denna passus ur herr statsrådets anförande, och då herr statsrådet sade, att hans uttalande hade den innebörd, som jag ville tolka fram därur, äro vi ense om den saken. Vidare äro vi båda ense om att herr statsrådet i sitt anförande har sagt, att detta nya organ måste medföra en inskränkning i egnahemsnämndernas verksamhet.

Jag ber dessutom få påpeka, att det står i statsrådets yttrande till statsrådsprotokollet, att »Medel från anslaget» — det anslag, som vi nu diskutera — »böra enligt beslut av Kungl. Maj:t utanordnas till vederbörande egnahemsnämnd i mån av behov». När denna sak kommer före inför Kungl. Maj:t, har således Kungl. Maj:t i sin hand att se till hur medlen komma att användas.

Jag ber att få sluta med att nämna, att andra kammaren icke har hyst så stora betänkligheter att den har ansett, att den borde gå emot utskottet, utan andra kammaren har antagit utskottets förslag. Under sådana omständigheter hoppas jag, att denna kammare skall följa andra kammaren, när den går att besluta i detta ärende.

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

Herr Lindhagen: Jag vill bara säga: tror herr Westman, att andra kammaren har antagit utskottsförslaget på grund av någon djupgående erfarenhet om vad som är nödvändigt i denna fråga? Ingalunda! Det är bara en vanlig partiomröstning.

Herr statsrådet **Sköld:** Herr talman! Jag vill endast komplettera herr Westmans yttrande på en punkt. Herr Westman säger, att medlen skola utanordnas av Kungl. Maj:t i mån av behov. Ja, avsikten är, att nämnden skall komma att föreslå Kungl. Maj:t inköp och iordningställande av vissa områden, och till detta komma då, enligt Kungl. Maj:ts beslut, dessa medel att utanordnas; men det är just sedan nämnden har fått jorden och skall fritt och på eget ansvar exploatera och sälja den, som ett avhändande av kronans jord kan komma att ske, utan att staten har något inflytande över hur detta går till.

Herr Norman: Herr talman! Efter vad jag kan förstå, vore det riktigast, att kammaren här godtog utredningsmannens förslag om ett särskilt organ för att handhava ifrågavarande verksamhet. Nu kanske det inte ligger så till, att man kan vinna bifall för ett yrkande i det syftet, annars kunde man möjligtvis i en sammanjämkning komma till vad som nu föreligger såsom det lämpligaste, nämligen Kungl. Maj:ts förslag. På grund av de särskilda omständigheter, som föranlett att statsrådet har förordat detta — således icke ett särskilt nytt organ för handhavandet av denna verksamhet utan en utökning av det statliga inflytandet i egnahemsnämnden — är det väl praktiska skäl som tala för den formen under nuvarande förhållanden, och jag ber därför att få yrka bifall till Kungl. Maj:ts förslag, d. v. s. till den första reservationen.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr talmannen, att, utom beträffande motiveringen, vartill han ville återkomma efteråt, hade i avseende på den nu ifrågavarande punkten endast yrkats att vad utskottet hemställt skulle bifallas.

På gjord proposition bifölls utskottets hemställan.

Vidkommande motiveringen, fortsatte herr talmannen, hade yrkats 1:o) att densamma skulle godkännas enligt utskottets förslag; 2:o) att motiveringen skulle godkännas med den lydelse, som förordats i den av herr Johansson i Uppmälby m. fl. därom anförda reservationen; samt 3:o) att kammaren skulle bifalla herr Lindhagens vid utlåtandet avgivna reservation i nu förevarande del.

Därefter gjorde herr talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på godkännande av utskottets motivering oförändrad vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Hansson, Jacob*, begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det under 2:o) här ovan upptagna yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som godkänner motiveringen i sammansatta andra lag- och jordbruksutskottets utlåtande nr 1, röstar

Ja;

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes motiveringen med den lydelse, som förordats i den av herr Johansson i Uppmälby m. fl. därom anförda reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Hansson, Jacob*, begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 74;

Nej — 53.

Därjämte hade 4 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten B.

I herr *Lindhagens* ovannämnda motion, nr 303 i första kammaren, hade under punkten 1 hemställts, att riksdagen ville möjliggöra propositionens avsikter att skapa en effektiv jordanskaffning genom att — i viss anslutning till Kungl. Maj:ts expropriationsproposition år 1933 för hela riket — nu för Västerbottens och Norrbottens län antaga en provisorisk lag angående expropriationsrätt i vissa fall för jordbruksändamål inom Västerbottens och Norrbottens län.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten hemställt, att motionen I: 303, punkten 1), icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

I herr *Lindhagens* ovannämnda reservation hade beträffande ifrågavarande punkt på åberopade grunder hemställts, att riksdagen ville — för möjliggörande av propositionens avsikt att i förevarande fall skapa en effektiv jordanskaffning — antaga det i motionen I: 303 framlagda förslaget till en tillsvidare för fem år gällande lag angående expropriationsrätt i vissa fall för jordbruksändamål inom Västerbottens och Norrbottens län.

Herr Lindhagen: Herr talman! Det har framhållits i propositionen, att jordanskaffningen i Västerbottens och Norrbottens län slagit slint och att man därför nu måste handla. Alla myndigheter hava också sagt, att man måste handla »effektivt på alla vis», som det uttryckligen säges. Ett av dessa »vis» måste också innebära stödet av en expropriationslagstiftning, som gör, att man kan komma till en rimlig uppgörelse i alla de förekommande fallen.

Nu har ju också regeringen sagt i sin proposition år 1933, att vi just behöva expropriationslagstiftning för bl. a. detta ändamål, och den har vidare sagt, år 1934, att det föreligger »stort behov» av en expropriationslagstiftning och år 1935 något liknande. Därför förvånar det mig, att när regeringen nu kommer med en proposition, vari den säger, att just beträffande de nordligaste länen jordanskaffningen ej fyllt behovet och det just därför fordras effektivitet på alla vis, det inte återfinnes ett ord om expropriation varken hos myndigheterna eller hos regeringen. Om det skall skötas på det sättet, blir det

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

bara döda punkter, som vi votera om här från den ena riksdagen till den andra.

Nu är det så, att expropriationen ingår i de s. k. lagvägarna — den är en av lagvägarna — och den är här i landet av särdeles from beskaffenhet. Det gäller bara att mot betalning få odlingsmark och husbehovsskog tillbaka från de stora jordmonopolens förvärv av kronan förr tillhörig mark, som ursprungligen donerats till jordbruket. Men det går man inte med på. Bolagsmännen härska mer än någonsin just nu i den svenska statsmaktens folkrepresentation.

I Västerbottens och Norrbottens län är det också på det sättet, som det sades år 1925 i anledning av en motion, som jag då väckt om odling av odlingsbar mark och som enhälligt bifölls av båda kamrarna. Där står det nämligen, att enligt uttalanden av lantbruksstyrelsen, domänstyrelsen, lantmäteristyrelsen, länsstyrelserna i Norrbottens och Jämtlands län samt svenska mosskulturföreningen skulle den i enskild ägo befintliga norrländska odlingsjorden vara med hänsyn till läge och beskaffenhet vida mer lämplig än de huvudsakligen i Lapplands skogsregion belägna kronoparkernas mark. »Vad ha vi kronoparkerna till? Vi skola taga kronans mark», säges det, men den marken ha ju nämnda myndigheter betecknat såsom mindervärdig däruppe. Så är däremot, säges det, inte fallet med den enskilda jorden. Och vilken är ägare till den enskilda jorden? Jo, det är förnämligast skogsbolagen. Det finns inom de två ifrågavarande länen inga s. k. gods, som härska över underlydande arrendatorer, och den allmoge som finns där behöver ju även behålla sin odlingsmark och sin skogsmark för att kunna utvidga sin odling och för att kunna dela upp hemmanet mellan barnen. Det är bara fråga om här — såsom i de andra norrlandslagarna, arrende- och vanhävdslagarna — att den odlingsjord och husbehovsskog, som kan tillitas, företrädesvis befinna sig på bolags- och skogspekulanter mark. Det var den största spektakeltragedi, som inträffat i den svenska jordpolitikens historia, när staten skänkte jordbruket däruppe sin skogsmark »för landets uppodling och bebyggande», som det står. Marken »avvittrades» såsom det kallas dels till utökning av färdiga bondgårdar och dels för att skapa nya bondgårdar. Men då hade man inte tänkt på att bonden kunde på andra överlåta äganderätten till dem, och på det sättet finnas, särskilt i de norrländska länen, Dalarne och även Värmland, där avvittringen av dunkla anledningar ej fullföljdes, alla dessa odlingsmarker, vilka de nyssnämnda myndigheterna säga äro förträffliga till läge och beskaffenhet, däruppe i skogsbolagens och en del skogspekulanter händer. Är det då för mycket begärt, att kronan nu söker återbörda till allmogen — mot betalning — en bråkdel av den present, som kommit i de icke avsedda händerna?

Jordbruksministern framhåller i sin proposition först behovet att komplettera ofullständiga jordbruk, men i diskussionerna i dag talar man bara om stora odlingsområden, som redan äro upptagna. Det första är emellertid det viktigaste, och det har också jordbruksministern satt i täten, ty det har inträffat just i de ifrågavarande länen, men även i andra, att det ifrån dessa stora, av kronan på jordbruket donerade domäner, som kommit i skogsindustriens hand, har avsåndrats, innan det kom en betryggande ägostyckningslag, den ena genom generation efter generation utarmade lilla odlingsbiten efter den andra utan odlingsmark och utan husbehovsskog.

Skogsbolagen äro inte mer än människor — de äro mindre än människor, de äro aktieägare. De sköta sin även för landet viktiga affär, och då gå de inte frivilligt och avstå från odlingsmark, där det växer bra skog, och icke

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

heller skogsbördig mark för jordbrukets husbehov. Därför böra vi förstå, att om det nu skall bli för Västerbottens och Norrbottens län någon mening med förslaget, måste det skapas en expropriationsrätt, som framtvingar frivilliga uppgörelser. Man behöver nämligen ytterst sällan använda en sådan lag, utan det är bara fråga om att därigenom kunna få till stånd en rimlig och skäligen uppgörelse.

Jag har därför föreslagit en sådan provisorisk lag. Jordbruksministern sade själv, att hans förslag var en provisorisk anordning, och mitt lagförslag är också provisoriskt. Det innehåller inte några nya formuleringar, utan formuleringen är hämtad ordagrant från arrende- och vanhävdslagarna och i sina distinktioner ordagrant ur det av vederbörande lagkarlar granskade förslag, som återfinnes i Kungl. Maj:ts proposition år 1934. Det är alltså någonting som man kan antaga. Principfrågorna, som närmare beröras i det följande utskottsbetänkandet nr 30, komma olyckligtvis upp till behandling under lunchtiden, och då går ni bort ur kammaren, så att man får tala för tomta bänkar. Ni, som böra intressera er för den sociala jordfrågan och för det här av riksdagen åsidosatta småjordfolket, försök åtminstone att vara kvar i kammaren!

Jag yrkar bifall till min reservation med det lagförslag, som där är framlagt.

Herr Westman: Den kritik, som herr Lindhagen framförde, riktade sig i främsta rummet emot den kungl. propositionen. Denna är byggd huvudsakligen på den grundsatsen att man skall skaffa jord utan att expropriation behöver tillgripas.

Vi hava i utskottet följt propositionens ledning i det avseendet, och vi ha trott, att vi kunde göra det med säkerhet, därför att erfarenheten från vår jordpolitik visar, att det finns jord tillgänglig. Sålunda ha under de tre år, som arbetarsmåbruksrörelsen varit i gång, inrättats nära 3,000 arbetarsmåbruk. Det har funnits jord till dessa. Det är en erfarenhet, som uppmuntrar oss till att tro, att man för det ändamål, varom här är fråga, skall kunna få jord på frivillighetens väg. När nu Kungl. Maj:t har varit av samma mening som vi i utskottet, har herr Lindhagen blivit ensam på den pessimistiska linje, som han följer. Herr Lindhagen har yrkat bifall till en lagtext — herr Lindhagen har nämligen föreslagit, att riksdagen skulle antaga en expropriationslag. Jag förmodar, att de av herrarna, som kunna känna sig hågade att rösta med herr Lindhagen, göra sig det besväret att först granska herr Lindhagens lagtext och se efter, om den överensstämmer med den kungliga proposition, som framlades för några år sedan, och om överhuvud taget herrarna äro beredda att stödja en sådan lagtext.

För min del, herr talman, ber jag att få hemställa om bifall till utskottets avslagsyrkande på motionen i den nu föredragna punkten.

Herr Lindhagen: För det första vill jag säga, att herr Westman är synes det mig litet insatt i dessa angelägenheter i allmänhet — det är man ju i Uppsala. Men jag skall tala om för Westman, vilken yttrade sig om ifall någon skulle ha smak för att antaga mitt förslag, att detta förslag är olika mot vad Kungl. Maj:t föreslog 1933. Jag vill berätta för herr Westman, att detta mitt förslag inskränker sig till bolag och skogsspekulanter inom de två nordligaste länen. medan Kungl. Maj:ts förslag år 1933 omfattade hela riket och även alla bönder i hela riket. Det borde Westman ha satt sig in i, innan han gjorde sina anmärkningar.

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

Vidare vill jag av ännu en anledning framhålla, att Westman inte kan dessa saker. Herr talmannen skall nu få höra prov därpå.

Det har ju gått så bra med arbetarjordbruken. Jag har talat om dessa saker flera gånger, och Westman kan inte bemöta de skäl, jag har anfört. Arbetarjordbruken ha fått en sådan anslutning. Varför? Jo, därigenom få bolagen arbetare, som de ha i sin egen hand. Vi ha ju sett, hur de rusa till med öppna händer och säga: vi skola hjälpa till vi också med en liten jordbit, där arbetarna skola kunna bygga hus och ha trädgårdsland och potatisland utanför. Nåväl, på det sättet få bolagen de skogsarbetare, som de behöva, och när dessa äro bundna vid torvan, ha bolagen dem i sin hand. Det är en fördel för bolagen.

Men när det gäller att skapa självförsörjande jordbruk, där bolagen skulle avstå odlingsbar jord, god även för skogsbörd, samt husbehovsskog, bördig skogsmark, då, herr Westman, är det av förklarliga skäl i regel slut med villigheten! Men om den saken göres det ingen utredning numera. Det göres ingen utredning om realiteterna, utan där sitta herrarna och fabricera för sig själva statistiska åsikter, som de göra till norm för hela landets realpolitik.

Här förhåller det sig emellertid på det sättet, att jag skulle vilja ha en statistik över de små jordbruk i Norrland, som utskiftats oriktigt. Det gäller odalbruken, jordbrukskärnan i fastigheten, de återbördas till allmogen, som skulle bli självförsörjande jordbruk — vi måste väl ha några sådana också och icke företrädesvis arbetarjordbruk, motsvarande de gamla backstugusittarna! Den senare sortens jordbrukare gingo ju under i en föregående period, och om vi få bara sådana nu, äventyra de också att gå under i en kommande period av brist på arbete.

Norrlandskommitténs majoritet var enig om att de gamla odaljordarna måste bibehållas åt självförsörjande jordbrukare. Tror nu Westman, att det finns en myckenhet sådana jordbruk, utbrutna innan vi fått en ny ägostyckningslag, som därefter blivit godvilligt förbättrade med förenämnda ägor? Det finns kanske inte en enda sådan jordbrukare, som fått sin mark utvidgad med bolagsmark.

Men hur går Westman tillväga för att få en utredning härom — jag säger detta nu, så slipper det sägas vid behandlingen av nästa ärende. Jo, hans kommitté har skickat ut en rundskrivelse till en del myndigheter, vari man frågar, om de hört talas om sådana jordbrukare, som önskat få tillskott utbrutet från bolagsmark till sin jord. — Tänk att inte känna människorna bättre! Dessa jordbrukare å ofullständiga jordbruk veta, att det nu är omöjligt att få kompletteringsjord, och då finna de sig däri och vandra inte omkring och förstöra sin tid med att fråga ämbetsmän, som inte heller kunna hjälpa dem på något sätt.

Hur var det med efterfrågan på arbetarjordbruk och nya självförsörjande jordbruk? Det hette förr: här finns ingen jordhunger, vi skola inte syssla därmed, ingen har anmält sig. Jordhungern existerar inte, sade de partier, som slå vakt i det minsta, även om en så beskaffad äganderätt som exempelvis norrlandsindustriens åtkomster av kronans gamla skogar.

Men så blev det en lag, och det kom pengar till arbetarjordbruken och pengar att skaffa arrendejordbruk och kronojord. Då kommo dessa människor i långa rader, och nu är talet om bristen på jordhunger på det området borta. Det kommer att gå precis på samma sätt med de ofullständiga jordbruken, när det äntligen blir bestämt, att de kunna få jord. Den enda möjligheten för detta slags jordbrukare att få jord på överenskommelsens väg är genom stödet av en måttfull expropriationslag, som det nu är fråga om. Då komma de precis på

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

samma sätt som när förvärv av arrendejordbruk och arbetarjordbruk skapades av statsmakten.

Herr Westman: Jag skall be att få säga endast några få ord till herr Lindhagen. När herr Lindhagen anklagar sociala jordutredningen för att inte ha gjort undersökningar rörande jordtillgången i Sverige, får herr Lindhagen vilse. Sociala jordutredningen har gjort mycket ingående sådana undersökningar. Det är bara beklagligt, att herr Lindhagen är som en av de gamla rabbinerna: han håller sig endast till vad som ingår i hans heliga skrifter från århundradets början. Vad som sedan har förekommit, intresserar herr Lindhagen sig inte för. De utredningar, som nu göras undan för undan om förhållandena under den tid, som vi nu leva i, lämnar herr Lindhagen alldeles åsido. Om inte det vore så, skulle herr Lindhagen aldrig kunna framställa de många beskyllningar för bristande intresse och bristande utredning, som herr Lindhagen gör. Förklaringen är den, att det är besvärligt att sätta sig in i alla de nya samhällsföreteelser, som kommit till under tidernas lopp. Det är naturligtvis mycket bekvämare, om man blott återgår till sina ungdomsminnen!

Herr Lindhagen: Herr talman! Fortfarande visar herr Westman uppenbar obekantskap i dessa ting. Jag talade inte om någon undersökning, huruvida det finns odlingsjord. Det finns för resten sådana undersökningar, utförda av alla tidigare jordkommissioner, så att herrarna hade inte behövt besvära sig med att företaga en sådan undersökning, men när ni ändå gjort den, ha ni i alla fall fått sysselsättning. Ni ha gjort om den, men ha inte kunnat komma till några nya resultat. Det har bara blivit bortkastade pengar från kronans sida. Men det är bra, att ni ha blivit övertygade utan hänsyn till andra utredningar att det finns odlingsjord.

Här är det emellertid fråga om huruvida bolagen avstå jord till småbruk, och det är en helt annan sak.

Herr Westman talade också om gamla tider i lagutskottet. Ja, om man åberopar Norrlandskommittén, där det satt ledande högermän och inflytelserika liberaler — utom mig — vad säger herr Westman då? Asch, sade han en gång. Detta må man ställa upp till jämförelse med herr Westmans period i andra lagutskottet. Men det kommer att bli en ful fläck på jordfrågan i framtidens forskning, den period, där under andra lagutskottets jordbetänkanden med jättebokstäver står namnet K. G. Westman.

Jordfrågan är för övrigt en fråga om att *bryta jordmonopol*. Dessa äro lika gamla som världen och ha alltid lösts på annat sätt än Westman tänkt, ty det finns bara ett sätt att lösa dessa problem på. Westman är ju en rätts-historiker, som, föreställer jag mig, har följt historien långt tillbaka i tiderna och inte ansett detta vara en obehövlig eller onödig sak — i riksdagen fördjupar han sig nu bara i sin egen period: perioden K. G. Westman. Jag kan då tala om för utskottets ordförande, att Zoroaster, även kallad Zaratustra, som levde 600 år före Kristus, genomförde i Persien en agrarreform. Det gällde, sade han, att hålla tummen på herrarna i landet och ge jord åt alla. — Precis samma problem stå vi i dag inför, då det är fråga om att jämka på jordmonopolen i Sverige — och sådana finnas.

Graccherna gjorde på samma sätt. Även för dem gällde: måtta på de stora jordägarnas jordförvärv och jord åt alla. Här vilja vi inte veta av något sådant. Jag satt på den finska lunchen i förrgår vid sidan av en finsk riksdagsman, som tillhörde agrarpartiet. Detta gjorde, att jag frågade honom om

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

deras agrarförhållanden. Han såg själv ut som en godsägare, och min andra granne, en finska, sade, att det var han också. Han svärmade för vad Westman vill trampa ned nu. Han sade: Vi ha länge haft stödet av en expropriationslag, men i år har finska regeringen förelagt landets riksdag en lagstiftning som är skarpare. Där borta är man till den grad parlamentarisk och anser frågan vara så stor, att man inte vill genast trampa sönder förslagen — såsom andra lagutskottet rekommenderar oss att göra — utan man säger: Denna sak är så stor, att propositionen bordlägges, för att folket i val detta år skall få yttra sig om densamma. Och här — ingenting!

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på bifall till herr Lindhagens vid utlåtandet avgivna reservation beträffande nämnda punkt; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten C.

I motionen I: 303 hade herr *Lindhagen* under punkten 2 hemställt, att riksdagen — med förklarande att propositionens uppfattning, att jordbruksnybildning på oodlad mark i princip icke borde ske annat än i Västerbottens och Norrbottens län, icke kunde av riksdagen godtagas — ville tillika hemställa, att direktiv i propositionens nämnda syfte ej måtte föreläggas de enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 30 december 1935 tillsatta utredningsmän i den sociala jordfrågan.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten hemställt, att motionen I: 303, punkten 2), icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

I herr *Lindhagens* förut omnämnda reservation hade beträffande nu förevarande punkt av angivna orsaker hemställts, att riksdagen — med förklarande att propositionens uppfattning, att jordbruksnybildning på oodlad mark i princip icke borde ske annat än i Västerbottens och Norrbottens län, icke kunde av riksdagen godtagas — ville tillika hemställa, att direktiv i propositionens nämnda syfte ej måtte föreläggas de enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 30 december 1935 tillsatta utredningsmän i den sociala jordfrågan.

Herr Lindhagen: Jag vet inte, om riksdagen är beredd att svälja sig själv i detta fall. Ty vad som här föreligger är ju en utmaning mot alla våra beslut under alla år och även i år. I propositionen har ramlat in ett yttrande av jordbruksministern, att jordbruksnybildning på oodlad mark i princip icke bör ske annat än i Västerbottens och Norrbottens län. Har ni hört på maken! Det finns ju en mängd odlingsfonder och allt det där märkvärdiga, som Westman talar om och som går ut på nyodling och nyodling och nyodling — med pengar utan tillgång till jord.

Det har talats om folkets odlingsflit, och vårt gamla motto här i landet är ju: Odla jorden och vårda skogen! Detta skall nu inte få tillämpas annat än i Norrbottens och Västerbottens län. Detta förefaller nästan som ett litet försök till flört med bondeförbundet, det har kanske tillkommit för att tilläventyrs inte sänka prisen på jordbruksprodukter. Man ser inte, att om det ges en sådan självförsörjning åt folk, som hör till de arbetslösa eller annars

Anslag till jordanskaffningsverksamhet inom Västerbottens och Norrbottens län. (Forts.)

skulle fått helt försörjas av kommunerna, så skulle det bli en vinst för alla, även för bondeförbundarna ute i kommunerna.

Jag har således för min del inte kunnat låta detta stå oanmärkt. Utskottet har ju förklarat, att utskottet ej är berett att nu taga ställning till spörsmålet. Ja, det var så där väldigt brådslande, när den här saken var uppe i utskottet, man skulle gå ut och äta lunch, eller vad det var, och då var det så bekvämt att taga till ett sådant yttrande. Nog kunde väl utskottets ledamöter åtminstone ha varit med om att taga ställning mot ett sådant orimligt påstående som här göres.

Jag yrkar således bifall till min reservation, att riksdagen — med förklarande att propositionens uppfattning, att *jordbruksnybildning på oodlad mark i princip icke bör ske annat än i Västerbottens och Norrbottens län*, icke kan av riksdagen godtagas — ville tillika hemställa, att direktiv i propositionens nämnda syfte ej må föreläggas de enligt Kungl. Maj:ts uppdrag den 30 december 1935 tillsatta utredningsmännen i den sociala jordfrågan.

Det är de, som skola göra allting nu, och då kan väl även riksdagen någon gång få ge dem en instruktion, annars äventyrar man, att de taga jordbruksministern på orden, då han officiellt framträtt med detta yttrande i sin proposition till detta års riksdag.

Jag yrkar således bifall till min reservation.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr talmannen yttrade, att i avseende på den nu förevarande punkten endast yrkats, av herr *Lindhagen*, att kammaren skulle bifalla den av honom vid utlåtandet avgivna reservationen beträffande nämnda punkt.

Sedermera gjorde herr talmannen propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare enligt herr Lindhagens yrkande; och förklarade herr talmannen, efter att hava upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig anse denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 1 punkten C, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, bifalles herr Lindhagens vid utlåtandet avgivna reservation beträffande nämnda punkt.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästes, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Herr *Lindhagen* erhöll på begäran ordet och yttrade: Herr talman! Jag vill bara ha antecknat till protokollet, att en mängd medlemmar sutto hela tiden under voteringen.

Punkten D.

Under punkten 3 i motionen I: 303 hade herr *Lindhagen* hemställt, att riksdagen måtte jämväl anhålla eller uttala, att Kungl. Maj:t — för vinnande av sammanhang och besparingar i förening med en ledande tanke och ordnande hand över den sociala jordfrågan — täcktes tillse eller förordna, att vid fortsatta överväganden av den sociala jordfrågan hänsyn toges jämväl till tidigare officiella förslag med utredningar i ämnet.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten hemställt, att motionen I: 303, punkten 3), icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

I sin vid utlåtandet avgivna reservation hade herr *Lindhagen* beträffande nämnda punkt hemställt, att riksdagen måtte uttala sig för att Kungl. Maj:t — för vinnande av sammanhang och besparingar i förening med en ledande tanke och ordnande hand över den sociala jordfrågan — täcktes tillse eller förordna, att vid fortsatta överväganden av den sociala jordfrågan toges hänsyn jämväl till tidigare officiella förslag med utredningar i ämnet.

Herr Lindhagen: Denna punkt i min motion och reservation har tillkommit såsom ett värn mot den nuvarande periodens »förutsättningslösa utredningar» ty det finns också andra epoker i historien. Därför har jag hemställt, att, som det står i reservationen, »riksdagen måtte uttala sig för att Kungl. Maj:t... täcktes tillse eller förordna, att vid fortsatta överväganden av den sociala jordfrågan tages hänsyn jämväl till tidigare officiella förslag med utredningar i ämnet». Jag yrkar inte uttryckligt bifall till denna reservation. Det är självklart, att det bör vara så, och något uttryckligt bifall kan inte uppnås.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt.

Anmälades och godkändes bevillningsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 176, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till förordning angående giltighetstiden för vissa tullsater.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 30, i anledning av väckta motioner om ändringar i arrendelagstiftningen, expropriationsrätt för jordbruksändamål, återupptagande av den sociala jordbruksfrågans lagvägar med mera.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft sju inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen motionerna i första kammaren nr 8 av herr *Lindhagen* och nr 285 av herr *Andersson, Verner*, samt motionerna i andra kammaren nr 13 och nr 62, båda av herr *Herou* m. fl., nr 187 av herr *Falk*, nr 362 av herr *Elmroth* samt nr 486 av herr *Petersson* i Dahl m. fl.

I motionen I: 8 hade hemställts, att riksdagen hos Kungl. Maj:t måtte påkalla ett återupptagande av den sociala jordbruksfrågans lagvägar samt i sådant syfte — i anslutning till dels de tre äldre jordkommissionernas betänkanden i de delar som ännu ej varit föremål till bedömande, dels till de socialdemokratiska partimotionerna vid 1924 års riksdag och dels myckenheten enskilda motioner under årens lopp — kräva, att för riksdagen måtte framläggas förslag till lagar:

1) om arrendatorklassens ytterligare säkerställande och slutliga frigörelse, så vitt rörde permanenta arrenden, vilka ej vore hänförliga till större s. k. affärsarrenden;

2) om komplettering av ofullständiga jordbruk;

3) om förekommande av nya ofullständiga jordbruks uppkomst;

4) om bildandet av nya självförsörjande jordbruk med tillitande av mark från bolagsjord och större enskilda domäner;

5) om förbud jämväl för enskilda spekulanter att utan tillstånd förvärva jordbruk med tillhörigheter, detta med ledning av jordkommissionens betänkande den 15 december 1921 och norsk lagstiftning i ämnet;

6) om tryggheten av närbelägenhet och fruktbar samverkan mellan självförsörjande jordbruk och arbetarejordbruk; samt

7) om tryggheten av arbetarejordbrukens tillgång till varaktig arbetsförtjänst.

I motiveringen till motionen hade arrendatorklassens aktuella problem sammanfattats i elva punkter, nämligen:

1) en gemensam social arrendelag för hela riket;

2) frilösning av arrendejordbruk;

3) företrädesrätt (optionsrätt) till ny upplåtelse;

4) företrädesrätt till köp av jordbruket med laga tillbehör;

5) reglering av arrendebelopp;

6) fastslående av jordägarens byggnadsskyldighet;

7) tvångsförlängning av korta arrendetider;

8) omedelbar ersättning till arrendatorn för verkställt botande av påsynade brister;

9) beredande av nytta för arrendatorer och torpare av det sjunkande penningvärdet;

10) kontroll över arrendelagens tillämpning från jordägarnas sida; samt

11) sanering av länsstyrelsernas godtycke i utövning av sin rätt att medgiva dispens från sociala arrendelagens stadganden.

I motionerna I: 285 och II: 486, vilka voro i det väsentliga likalydande, hade hemställts, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla, att Kungl. Maj:t ville verkställa utredning beträffande vissa i motionerna ifrågasatta ändringar i och tillägg till den allmänna arrendelagen samt för riksdagen framlägga de förslag, vartill utredningen kunde föranleda.

I motionen II: 13 hade föreslagits, att riksdagen måtte besluta hos regeringen begära förslag till expropriationslagstiftning, som medförde att storgodsens och bolagens jordbruksfastigheter kunde överlätas för en jordreglering, för underlättande av jord- och skogstilldelning åt sådana jordbruk, som behövde kompletteringsareal för att deras ägare och brukare skulle bliva besuttna och för större möjligheter till jordbruksnybildning och upplåtelse av jordbruk åt obemedlade eller mindre bemedlade jordsökande, företrädesvis lant- och skogsarbetare.

Motionen II: 62 utmynnade i en hemställan, att riksdagen måtte besluta hos regeringen begära utredning och förslag angående bestämmelser, som borde utfärdas för att vid de arrendeavtal, där sociala arrendelagarna skulle lända till efterrättelse, viss maximitaxa skulle kunna fastställas för de arrendeavgifter, som erlades till jordägarna, så att icke betungande arrendeavgifter avkrävdes arrendatorn.

I motionen II: 187 hade yrkats, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om förslag till ändring av gällande allmänna arrendelag i huvudsaklig överensstämmelse med synpunkter, som framförts i motionen. En-

ligt vad i motionen anförts skulle i arrendelagen föreskrivas, att samhället genom sina organ i vissa fall skulle kunna bestämma arrendebeloppen, ävensom införas tvingande bestämmelser av i huvudsak följande innehåll:

1) att arrendeavtal skulle upprättas skriftligt och omfatta en tid av minst fem år samt godkännas av härtill behörig myndighet,

2) att jordägaren skulle vara skyldig hålla för fastigheten nödiga byggnader,

3) att i fråga om syn påsynade belopp skulle utbetalas till arrendatorn i den mån bristerna av honom avhjälpes,

4) att arrendebeloppet skulle fastställas i penningar,

5) att avträdande arrendator skulle erhålla företrädesrätt till förnyat arrende,

6) att, om arrendator enligt arrendeavtal vore skyldig utföra arbete eller erlägga arrende in natura, ersättning härför skulle utgå enligt i orten gängse pris.

Slutligen hade i motionen II: 362, med åberopande av vad i motionen anförts samt andra i den däri berörda frågan — införande av lag om en moderniserad expropriationslagstiftning (för vissa jordbruksändamål) — väl kända omständigheter och förhållanden, hemställts, att riksdagen måtte besluta att i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag i sådant avseende, vartill framställningen i motionen kunde giva anledning.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet avfattat sin hemställan i fem huvudpunkter, nämligen

I. beträffande frågorna om komplettering av ofullständiga jordbruk, bildandet av nya jordbruk samt expropriationslagstiftning för jordbruksändamål;

II. beträffande frågor rörande arrendelagstiftningen;

III. beträffande frågan om förhindrande av uppkomsten av ofullständiga jordbruk;

IV. beträffande frågan om förbud i vissa fall för enskild person att besitta fast egendom; samt

V. beträffande frågorna om samverkan mellan självförsörjande jordbruk och arbetarsmåbruk samt arbetarsmåbruks möjligheter till arbetsförtjänst.

Den med II betecknade huvudpunkten var ytterligare indelad i ett flertal särskilda, med A—Q betecknade punkter.

På framställning av herr talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten I.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I: 8 yrkandet 2), I: 8 yrkandet 4), II: 13 samt II: 362 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd. *Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m.*

Beträffande utlåtandet i dess helhet hade reservation anförts av herr *Lindhagen*, som på åberopade grunder hemställt, att riksdagen — i anledning av samtliga förevarande motioner berörande den sociala jordfrågans lagvägar — ville anhålla, att Kungl. Maj:t, med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning, ville på lagvägarna föreslå riksdagen skäligen jämkningar i bolags, spekulanters och större godsägares jordmonopol till gagn för det menige jordfolket i betryckta omständigheter.

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

Därest detta ej skulle bifallas, hade herr Lindhagen i ett flertal särskilda reservationer hemställt om vissa angivna avvikelser från utskottets förslag.

I en beträffande den nu föredragna punkten avgiven reservation hade herr Lindhagen sålunda hemställt,

att yrkandena i motionerna I: 8 under 2) och II: 13 om ett övervägande av en effektiv komplettering även på lagvägar av ofullständiga jordbruk måtte av riksdagen bifallas,

att yrkandena i motionerna I: 8 under 4) och II: 13 om ett övervägande av nya självförsörjande jordbruks nybildning även på lagvägar måtte av riksdagen bifallas samt

att yrkandet i motionen II: 362 om övervägande av en moderniserad expropriationslagstiftning för vissa jordbruksändamål måtte av riksdagen bifallas.

Herr Lindhagen: Herr talman! Här föreligger nu jordfrågan i hela dess vidd, och i spetsen därför står en motion, som jag har tillåtit mig väcka och där jag också räknat upp de olika delar, som denna fråga omfattar. Jag har även framställt ett yrkande, att man skulle på en gång begära en skrivelse om alla dessa saker. På en gång, i ett slag. Min kläm inledes med ett sådant yrkande, som jag inte har formulerat så, att man behöver taga bestämt parti för varje detalj för sig. Denna fråga är väl så omtraggad, behandlad och om-motionerad från alla möjliga håll, att man gott kan säga, att nu måste det göras någonting definitivt åt denna sak, och det kan sammanföras i en sammanfattande skrivelse i ärendet. Då falla alla andra yrkanden bort. Gå herrarna med på det yrkandet, kunde ni slippa denna oerhörda matsedel, som nu ligger framför er, och sedan övergå till ett annat ämne.

Nu lär detta emellertid enligt en godtycklig praxis möta tekniska hinder. Utskottet har portionerat ut allt som innefattas i motionerna. Mitt nämnda yrkande omfattar även alla andras motioner. Genom detta utportionerande skulle jag såsom reservant och således en förtryckt menighet, som ju reservanterna äro, inte ha rättighet att yrka bifall till mitt samlande yrkande, utan endast få sammanknyta det med något annat. Jag skall alltså sammanknyta ett allmänt yrkande med en specialpunkt. Det rådet har jag fått också av utskottets ordförande. Det är emellertid en omöjlig kombinerad och ett hopplöst företag.

Motionen i dess helhet, som är inriktad på ett samlande yrkande, kan således inte komma under prövning. Utskottet skulle i så fall självt ha föreslagit något sådant samlande yrkande. Men det heter: splittra och härska — det blir följderna av utskottets redigering av yrkandena, ehuru vissa skäl kunna anföras även därför.

Emellertid kan det vara tillåtet att i alla fall såsom en inledning till debatten framföra ett par *principiella synpunkter*. Det går ju för sig.

Då vill jag säga, att i rubriken på ärendet förekommer samma konfundering som i den kommande splittringen. Det stod ursprungligen, att utlåtandet gällde motioner om ändringar i arrendelagstiftningen, expropriationsrätt för jordbruksändamål m. m. Då utverkade jag, att också uttrycket »återupptagande av den sociala jordfrågans lagvägar» skulle komma med, och det kom sålunda in efter det man talat om arrendelagstiftning och expropriationsrätt. Men det nya uttrycket innefattar ju även de båda saker, som stå först i rubriken, och det innefattar alla motionerna, ty de syfta samtliga på lagvägarna. Och när mitt uttryck »återupptagande av den sociala jordfrågans lagvägar» kom in i rubriken, skulle också orden »med mera» ha tagits bort. Det uttrycket har ingen innebörd i detta sammanhang. Nå, detta är en detaljfråga och inverkar inte på det hela.

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

Nu har jag turnerat saken på det sättet, att jag vill föra den tillbaka till dess ursprungliga sammanhang, herr Westman, och det är frågan om *jämkningslag av jordmonopolet här i landet*. Det var i det tecknet frågan vid sekelskiftet slog igenom så kraftigt. Jordmonopolet hotade då hela bondeklassen i Norrland och Dalarna. Och det har ju i alla tider varit den sociala jordfrågans huvudsakliga mål att bryta jordmonopol.

Min reservation slutar ock med följande ord: »*Jordmonopolens insats i människornas liv* har alltid för dem varit det stora bekymret om monopolen varit för mycket enarådande, ett mindre allmänt bekymmer, så länge de varit mera spridda, men alltid ett bekymmer. Vetenskapen har därför ansett sig exempelvis om antiken kunna fastslå: 'I alla antikens stater har jordägarens allt större frihet gentemot statsmakten småningom lett till jordens centralisering och monopolisering. I och med denna monopolisering har den gamla världen gått under.'»

Detta missförhållande kan således inte botas annat än genom en revolution, och en sådan gick för sig år 1901 på grund av de hotande förhållandena. Den fick sitt uttryck i förbudslagen, innebärande förbud för bolag och ekonomiska föreningar att förvärva jordbruksjord på landet med tillhörigheter i skogar m. m. utan Konungens tillstånd. Ingen har vågat taga upp denna grundläggande författning till avskaffande. Det kan hända, att det kommer att ske, om det får fortgå på det sätt, som nu förekommer. Men annars ha de sociala jordmotioner, som sedan väckts, bara gått ut på att draga ut konsekvenserna av denna tilldragelse. Det var således på sätt och vis mindre men på samma gång i och för sig stora frågor även de. Men där är det nu omöjligt att få fram någonting.

Jag ser med glädje förre justitieministern Löfgren sitta här. Han är den förste i senare tid, som givit en förnuftig instruktion åt jordkommitterade. Han tillsatte jordkommissionen och ålade oss att noga undersöka också expropriationsvägarna. Jag tror inte, att han på sin tid var så förtjust över förbudslagen, ty när vi diskuterade om den i frisinnade klubben, var han en gång ganska fräsig av sig mot den. Jag vet inte varför. Han var liberal och således frihandlare i all handel förstås. Men när han kom till justitieministerämbetet och fick ansvaret, avskuddade han sig sådana synpunkter och tog i såsom en man med den här saken. Tack skall du ha!

När man nu ser, vad utskottet anser tillåtligt, så liknar utskottet ett stort slagfält: där slaktas allt, som är väsentligt, som borde få leva och kunna leda till någonting. Detta beror också på, att regeringsmakten på senare tid har varit vacklande och på att det mäktiga lönearbetarepartiet mera har ansett det här vara en sekundär fråga. Det partiet har alldeles nog av att syssla med sin närkamp och sin sociala lagstiftning. Då är det aldrig fråga om att ge tappt där, utan herr Sigfrid Hansson sitter på sin plats vid andra lagutskottets bord, när sådana frågor komma före, och lagutskottet sitter i givakt inför det mäktiga partiet. Arbetarklassen får sina sociala lagfrågor tillgodosedda, åtminstone någorlunda. Men när det gäller jordfolket, småfolket, som kastades ut ur riksdagen genom den allmänna rösträtten och de proportionella valen, då är det mycket svårare. Lönearbetarklassen hjälper ju till även här att stödja intressen, i den mån lönearbetarklassen har tid och tillfälle för sina andra många bekymmer.

Branting, som var realpolitiker, sade ibland, att han i alla fall förstod jordfolkets krav, och det gjorde även Staaft i viss mån. Han — Branting — tilllade emellertid: vi ha dock skilda vägar och böra gå skilda vägar, och så förena vi oss i det väsentliga vid avgörandena. Jag åter har alltid hållit före, att arbetare och bönder skulle höra ihop. Nu hör man ju också talas om att vi äro

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

på väg att få en koalition mellan arbetare och bönder. Men det gäller egentligen ännu endast arbetare och storbönder eller besuttna bönder och inte småfolket bland bönderna, som kämpar på svältgränsen och längtar efter jord. Bondeförbundet och arbetarepartiet måste nu ena sig om att taga också dem i anda och sanning med i räkningen i den stora koalitionen — vilken jag för övrigt tycker är förträfflig, ty därigenom ha vi ju i alla fall kommit någorlunda ifrån den gamla sumpen. Jag hoppas nu, att inbegripandet av småfolket i koalitionen skall bli en av fortsättningarna i samarbetet.

Vad är det nu egentligen, som ligger bakom detta väldiga motstånd? Andra lagutskottet har en mängd formuleringar, men de äro ju egentligen endast formella undanflykter. Man kan inte, skriver man, åstadkomma det och det, ty då tar den och den haken emot, man kan inte åstadkomma det och det, ty då tar andra hakar emot. O. s. v., o. s. v. Vad bevisar detta? Det bevisar, att man inom utskottet inte har viljan eller med andra ord medkänslan, ty där det finns en vilja, där finns det också en väg. Däri ligger det.

Diskussionen borde då öppet föras om jordägarerättens helgd under alla förhållanden. Ty det är den frågan, som det hela hänger på. Här föreligger den gamla frågan om jordmonopolens helgd. Man skall inte förvända synen på oss genom andra betraktelser vid sidan av ämnet och försöka lägga krokben för ämnet för att kunna bortse från det.

Vad är det för äganderätt, som det här är fråga om? Kronan har rätt om ofantliga skogsmarker i Norrland och Dalarna och Värmland och även på andra ställen, dock mest på de förstnämnda hållen, detta även på senare tid. Bakom denna äganderätt skymtar ett brev av Gustaf Vasa — av 1542 vill jag minnas — vari han stadgade: »Alla sådana jordar, som obbyggda ligga, höra Gud, konungen och Sveriges krona till och ingen annan.» Och då han var enväldsherre, har det ansetts vara lag och åberopats sedan i slutet av 1600-talet som utgångspunkt för den s. k. avvitrningen. Hur gick det till?

Ja, jag klandrar nu inte industrien, som lade sig till med dessa skogar, ty den har också rätt att sköta sin näring. Och vad som är öppet och tillåtet är ju inte någon olaglighet. Men hur gick det till? Jo, först började det i baggböleriets tid, och då gick det så till att när kronan gratis skänkte detta och delade ut det och administrationen sov, så begagnade man sig av allmogens okunnighet om den stora presenten och tog den för ingenting. Jag har i min reservation såsom ett exempel ur norrlandskommitténs betänkande åberopat hemmanet Grubban nr 1, som började med 30 kronor eller något sådant och slutade med en första utslagning på 2,500,000 kronor. Detta är blott ett exempel bland tusenden. Det är ju i alla fall oerhörda presenter till industrien — förutom stockfångsprivilegierna och rekognitionsskogarna. — I Uppland lade man sig till med böndernas gamla egendomar. Ty så länge de voro kronbönder, hade räntan av gårdarna blivit av kronan pantsatt till företagen för lån av pengar till 30-åriga kriget. Och sedan har det malts och malts, och så började det med att dessa bönder skulle finna sig i arrendekontrakt, och då trodde de det, och när en tid gått, varunder de varit arrendebönder, och man inte kunde finna någon annan äganderätt till arrendena, så började häradshövdingarna giva lagfart på det där åt bolagen. Och så har det gått.

Det är en äganderätt, som i alla fall är av den beskaffenhet likaväl som den förra, att man ändå, när kronan på detta sätt avhänt sig jorden med så kolossal vinning för dem, som fått den, i all rimlighets namn kan påkalla åtminstone någon liten jämkning mot ersättning.

Förr skedde det som sagt genom reduktion. Så har det ofta gått till i alla tider, herr Westman. I Estland, Lettland och Litauen har i vår tid reducerats hela godsens för att ett i 700 år förtryckt folk skulle kunna få tillfälle att

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

odla jorden, leva fria och bilda en nationalstat. Det var nödvändigt för dem. Jag har ock berättat hur man gjort och handlat i Finland med förbigående av — andra lagutskottets epok. Och dess ordförandes av honom själv prisade epok.

Ja, herr talman, utgångspunkten är sålunda, att det är fråga om ett ingrepp i jordmonopolsäganderätten men en äganderätt, som har tillkommit på det sätt, som jag sagt. Och historien ger det vittnesbördet, att statsmakten kunnat brutalt taga tillbaka en dylik på villospår inkommen äganderätt. Men här kommer inte sådant ifråga, skogarna tjäna ju här i alla fall en nyttig industri. Det gäller sålunda bara en liten del: litet odlingsmark och litet husbehovsskog, som vederbörande likväl få betalt för! Och dessutom skrivas författningarna med hänsyn även till den store jordägaren. Vad kan man mera begära?

Finnarna ha i det förslag, som lagts fram i år för deras riksdag, inte nöjt sig med bara husbehovsskog, utan expropriationsrätten, som de hade delvis förut, skall få stödja även återförvärv av stödskog, så att bonden liksom i gamla tider även kan förtjäna litet genom att avyttra skogsprodukter. Det går för sig i Finland. Jag beklagar, herr Westman, att det icke i någon mån kan gå för sig även här.

Vad nu angår punkt I i betänkandet, så är där sammanfört komplettering av ofullständiga jordbruk, bildandet av nya jordbruk samt expropriationslagstiftning för jordbruksändamål, och där är jag huvudmotionär, men det är även en motionär i andra kammaren, som yrkat ungefär detsamma.

Förra året förekommo enahanda yrkanden utom av mig i första kammaren — i andra kammaren av en torpare, en lantarbetare och en ordförande för en lantarbetareförening, och då reserverade sig alla socialdemokrater i utskottet för att föra fram de kraven till regeringen för övervägande. Vad inträffade då? Det var inte farligare, än att denna reservation avslogs i första svepet i andra kammaren med 71 röster mot 69 och i första kammaren med 62 mot 40. Nu finnes det en motion från mig och en från andra kammaren, som man kan votera om på samma sätt. Och då borde väl reservanterna gå fram igen och försöka till en början vinna majoritet åtminstone i andra kammaren. Men i år stå icke socialdemokraterna som en man kring förslagen. Då går det naturligtvis inte, ty då rösta även socialdemokraterna i kamrarna mot reservationen. Det brukar åtminstone gå så.

Jag förmodar, att anledningen är den här kommittén, som tillsattes av jordbruksministern — den skulle naturligtvis justitieministern ha tillsatt, men jordbruksministern fortsätter att tillsätta även lagkommittéer. Den tillsattes den 30 december 1935. Lyckligtvis kallas dylika kommittéer nödvändigtvis för »sakkunniga».

I instruktionen för kommittén säges, att måhända kan det behövas en expropriationslagstiftning, och det skola kommitterade ock taga under övervägande. Visserligen, säger jordbruksministern, kan förmodligen i regel få köpas jord frivilligt. Men undantag kunna finnas. Detta är alldeles motsatsen till vad regeringen sade 1933, 1934 och 1935, nämligen att ett starkt behov förelåg. Med detta uttalande slår man nu ihjäl det förra.

De i denna punkt behandlade ofullständiga jordbruken har jag skildrat i det föregående ärendet och hur de i största utsträckning kommit till genom en bristfällig ägostyckningslag. Av dem är det kanske inte ett enda, som av ett bolag fått odlingsmark och husbehovsskog frivilligt, och de ha ju heller aldrig begärt det, ty vad som är omöjligt begär inte folk på landet, utan de finna sig i förhållandena, till dess att staten kommer med möjligheter till dem, och då komma också de, men inte förr.

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

Nu är det ju så, att arbetslösheten har visat — och det erkänner också herr Westmans utredning — att odlad jord ej är något att förakta. På förslag av andra lagutskottets presidium, vilket av lagutskottets majoritet godtogs, beslöt visserligen riksdagen 1930 att begära utredning angående frågan om bärigheten av småbruk i allmänhet, således även om överhuvud taget jordbruk lönar sig för arbetslösa. Nu är det tyst om denna sak, och den begärda utredningen synes ej blivit verkställd.

Nu ser man emellertid, att jordhungern inte är någon chimär utan en levande verklighet. Det har visat sig enligt jordutredningens egen bekännelse att i fråga om dem, som ha sådana småbruk, är hjälpen för arbetslösheten mindre än inom andra yrken. Och när deras barn komma arbetslösa från fabriker, skeppsfarten och handeln, så kunna de få tillfälle att åtminstone bo hos sina föräldrar och hjälpa till i jordbruket. Vore det inte bättre, att man då också i tid skapade utvecklingsmöjligheter för dessa ofullständiga jordbruk, bl. a. med odlingsbar mark, så att de kunde göras större? Då kunde dylika arbetslösa taga itu därmed och med glädje arbeta för den egna familjens uppehälle.

Men nej! Det kommer inte i fråga! Den heliga äganderätten, även till så beskaffad monopoljord, är framför allt den, som skall värjas. Jag skulle vilja, att andra lagutskottet inläte sig i en diskussion om den heliga äganderätten, men det förbigår man med alla sina förevändningar. Men jag tror, att ni i själva verket innerst förstå, att detta är en stor fråga, och att, om man ger sig in på den, konsekvenserna komma. Och konsekvenserna äro, att folket skall få del av jorden.

Jag yrkar alltså bifall till min reservation i denna punkt.

Herr Linder: Det är bara ett par ord jag skulle vilja ha sagt på den här punkten. — Jag har inte deltagit i utskottsbehandlingen av ärendet i denna del, men i allt fall har jag varit med förut så många gånger, när det gällt frågan om de s. k. lagvägarna. Den lagstiftning, som herr Lindhagen syftar till, och som alltid är det evigt bestående temat i detta avseende, är frågan om en expropriationslagstiftning för skapande av nya jordbruk eller fullkomnande av ofullständiga sådana. Jag har under tidigare riksdagar vid många tillfällen uttalat den uppfattningen, att det borde finnas en expropriationslagstiftning för åstadkommande av nya jordbruk och för fullständigande av de ofullständiga jordbruken. Under de många år, som jag suttit i andra lagutskottet, har jag tyckt mig kunna konstatera hurusom de olika partierna liksom gräva ned sig i sina skyttegravar, och där bli de stående åren igenom och rubba sig inte ett dugg i ett eller annat jordspörsmål, och ett av dessa spörsmål rör just expropriationslagstiftningen. Där finnes det ingen möjlighet att komma till något resultat. Det blir alltid blankt avslag.

Jag har roat mig med att, kanske noggrannare än förut, tänka igenom vad en expropriationslagstiftning i verkligheten betyder, och jag får säga, att jag i grund och botten inte riktigt kan förstå det väldiga motstånd, som finnes. Nu har det kanske blivit en prestigefråga, och då vill ju inte någon giva upp den ståndpunkt han en gång förklarar sig stå på.

Jag tänker på hur en expropriation går till. Jag tänker på, att först skall Konungen pröva, om det är nödigt med en expropriation i det föreliggande fallet, och bara för att göra den ansöknings kräves det ju en hel del kompletterande handlingar, som kanske inte äro så lätta att finna och skaffa i en handvändning. Sedan skall det bli stämning till domstol, och domstolen skall kalla jordägaren och de övriga, som kunna vara rättsägare. Så skall det bli kungörelse i tidningarna och uppläsning i kyrkan. Så infinna sig parterna

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

vid domstolen, och sedan skall det efter detta äga rum förhandlingar inför domstolen. Det skall väljas en expropriationsnämnd, och sedan den saken är klar, skall ärendet förklaras vilande i avbidan på nämndens beslut. Därpå börjar expropriationsnämnden sitt arbete, som ibland kan vara rätt långvarigt, varefter den lämnar in sitt arbete till domstolen, och så skall ärendet tagas upp på nytt vid domstolen med ny kungörelse i tidningarna och ny uppläsning i kyrkan. Parterna komma därpå en viss bestämd dag, och då skola de ha sina besked från domstolen. Då fastställer domstolen expropriationen, fastställer ersättningen till nämndens ledamöter samt också rättgångskostnadsersättningen, som ju sökanden alltid får betala. Slutligen skall sökanden inom 90 dagar nedsätta löseskillingen. Då först får han tillträda jorden.

Jag menar nu, att i allmänhet går en enskild man inte den vägen, när han skall försöka skaffa sig jord för jordbruksändamål. Det är en alldeles för tung väg. Han måste ovillkorligen, hellre än att råka i tvist, försöka gå en lättare väg framåt. Jag menar därför, att jag inte kan hysa någon slags *övertro* på expropriationens betydelse, på grund av den långa väg, som anbefalles på sådan jordsökande. Inte desto mindre har jag dock den uppfattningen, att ett expropriationsinstitut skulle vara av en stor betydelse. Det skulle alldeles säkert få betydelse både för de enskilda och ur samhällets synpunkt. Det kan t. ex. gälla komplettering av ett ofullständigt jordbruk, där det är en liten egnehemsbrukare, som ligger intill en stor jordägare, t. ex. ett bolag, och där avstående av något tunnland jord ofta inte betyder ett dugg för denne jordägare. Jag har ett sådant exempel från Skåne, där frågan gällde, huruvida en stor jordägare ville avstå en bit av sina betydande marker. Därigenom skulle vederbörande småbrukare kunnat få fullständiga sitt jordbruk, och det skulle ha varit till stor välsignelse inte bara för honom utan överhuvud taget ur allmän synpunkt. Men den store jordägaren sade nej. Han ville inte. Det får lagligen respekteras om än ej med lätt hjärta. Det borde dock finnas en utväg i dylikt trångmål. Jag beklagar, att ingen sådan möjlighet står till buds. Men som herrarna hörde, är expropriationen en oerhört tung väg. Det är synd, att inte jordbruksministern nu är inne i kammaren, ty jag skulle verkligen rekommenderat honom vad som förekommer i den punkten av herr Lindhagens reservation i denna del, där herr Lindhagen yrkar, att det skall bli en moderniserad expropriationslagstiftning. Och det är inte bara ur jordbrukssynpunkt utan även i allmänhet, som jag tycker, att expropriationslagstiftningen skulle kunna något lättas i betraktande av de tunga vägar, som man nu har att gå. Men hur man dock än resonerar, när det gäller expropriation, så blir vägen aldrig lätt att gå. Det är vissa omständigheter, som göra, att så måste bli fallet, men vägen borde som sagt likväl kunna göras något bekvämare och enklare än vad den nu är. Jag har intet yrkande.

Herr Westman: Herr talman! Den siste ärade talaren slutade med ett beklagande av att jordbruksministern inte är tillstädes och alltså inte har tillfälle att få åhöra en rekommendation, att han skulle intressera sig för någon form av expropriationslagstiftning. Förhållandet är emellertid, att jordbruksministern — som vi hört förut i dag — vid årsskiftet tillsatt en kommitté, i vars uppgift det just ingår att utreda huruvida det är nödvändigt och lämpligt att skapa en expropriationslagstiftning för att komma åt jord för sociala ändamål. Den frågan är sålunda under utredning. Det är ett skäl, som vi anført i vårt utlåtande, som herrarna se på sid. 14, för att avstyrka herr Lindhagens motion rörande införandet av en expropriationslagstiftning nu.

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

Herr Linder lämnade en redogörelse för deras ståndpunkt, som inte velat biträda motionerna, vilken jag för min del inte kan anse träffa in på mig. Jag är inte alls någon principiell motståndare till en expropriationslagstiftning. Om herr Linder inneslöt mig i den uppgift, som han lämnade till kammaren, så vill jag förklara, att vad mig beträffar är den fullständigt oriktig. Jag har många gånger här i kammaren sagt anledningen, varför jag inte är någon principiell motståndare till en expropriationslagstiftning. Jag gräver inte ned mig i skyttegravar som herr Linder påstod. Det omdömet passar inte in på mig och inte heller på mina kamrater i utskottet, såvitt jag vet, möjligen med något undantag. Men inte heller utskottet har i sitt utlåtande intagit en sådan hållning, att herr Linders uppgift om utskottets åsikter har något stöd i vad utskottet självt har skrivit.

Vad mig själv beträffar har jag alltid ställt mig på den ståndpunkten, att när det kan visas, att det finnes ett trängande behov av en expropriationslag för att lösa jordfrågan, så skall man slå in på den »lagvägen», för att använda herr Lindhagens uttryck. Men när det inte framträder något behov, skall man inte tillgripa någon expropriationslagstiftning. Den har ju, som herr Linder själv sade, den olägenheten med sig, att den anvisar en mycket tung och mycket dyrbar metod. Dessutom är det naturligtvis betänkligt att, om det inte finnes något starkt socialt skäl, tillgripa den utvägen, att staten tvingar en medborgare att avstå sin egendom till en annan medborgare. Det skall finnas ett starkt socialt skäl, innan man gör något sådant. Utskottet har skrivit i sitt betänkande, att utskottet vid flera föregående tillfällen förklarar, att det enligt dess mening inte visats, att lagstiftning om expropriationsrätt vore erforderlig för det syfte, varom här är fråga. »Jord till nya jordbruk och till förbättring av ofullständiga jordbruk funnes nämligen enligt utskottets åsikt tillgänglig till skäliga priser.» Det är ju inte alls någon principiell utan en rent praktisk ståndpunkt, som utskottet intagit. Den kommer jag också i fortsättningen för min del att intaga.

Utskottet har, när det ur praktisk synpunkt betraktat den här frågan om att åstadkomma förändringar i jordfördelningen i vårt land, gått in för den linjen, att man borde på allt sätt underlätta för den, som vill förvärva jord, att få göra det, så till vida att man ger honom lån till att förvärva fastighet och bidrag till förbättringar av fastigheten o. s. v. Om ni, mina herrar, intressera er för det storverk, som staten utfört inom jordpolitiken, ber jag er se på den redogörelse, som finnes här i utskottsutlåtandet, över den mängd av statliga åtgärder, som äro vidtagna för att lösa jordfrågan i den riktning, som herr Lindhagen och herr Linder önska. Jag behöver blott erinra om sådana saker som t. ex. att staten lämnat ut lån till dem, som vilja bygga egna hem, till bortåt 300 miljoner kronor, och för arbetaresmåbruket, vilkas bildande pågått i bara tre år, har anvisats en lånefond på 12 miljoner. Vidare finnes i utskottets utlåtande en förteckning på alla möjliga anslag och tillskott ur fonder, som staten givit för förbättring av smärre jordbruk. Det har inom detta område gjorts storartade saker här i landet, och det har också lett till glädjande resultat.

Utskottet har dessutom, för att visa sitt intresse för den fråga, som nu är föremål för vår överläggning, i sitt betänkande anvisat en ny väg, som borde beträdas för att skaffa den lille jordbrukare, som har ett ofullständigt jordbruk, tillfälle att komplettera det. Det är en väg, som jag hoppas skall bli till stor nytta. Utskottet har nämligen sagt, att om en liten lägenhet är omgiven av andra småbruk, som äro ofullständiga, kunde tillgång till jord för komplettering beredas, om man löste frågan kollektivt, så att alla dessa omkringliggande jordbruk kunde få en bit var av det jordbruk, som ligger i

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

mitten. Förut har man inte behandlat kompletteringsfrågor ur annan synpunkt än den individuella. Men om man toge upp dem på den här vägen och satte i gång med offentlig medverkan för att lösa sådana här kompletteringsfrågor kollektivt, skulle man i många fall kunna åstadkomma högst nyttiga och gagneliga resultat. En sådan här praktisk anvisning vittnar i alla fall om utskottets intresse för spörsmålet. Den vägen skulle kanhända vara lika betydelsefull och lika värdefull som om man skulle slå in på en expropriationsväg.

Att utskottet inte tagit upp frågan om införande av expropriation i sådant här syfte, det beror som jag från början framhöll därpå, att en utredning av denna fråga uppdragits åt en kommitté, som tillsattes vid årsskiftet. Det förvånar mig verkligen litet, att herr Linder inte haft det förtroende till Kungl. Maj:ts allvarliga avsikter, att han kunnat acceptera utskottets ståndpunkt härvidlag. Enligt en gammal sed brukar man ju gå tillväga på det sätt, som vi gjort, nämligen att utskottet hänvisar till ett dylikt Kungl. Maj:ts beslut om utredning. Det vore endast om man skulle antaga, att det finnes allvarliga skäl för misstroende mot konungen, som riksdagen skulle till debatt upptaga en fråga, som konungen så nyss som för ett par månader sedan har hänskjutit till utredning.

Jag har för min del, herr talman, mycket svårt att förstå, att under de förhållanden, som nu föreligga, denna debatt om expropriationsrättens införande strängt taget varit nödvändig. Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan i denna punkt.

Herr Lindhagen: Nu har utskottets ordförande fått en förevändning att komma ifrån även denna sak. Det sysslas nämligen på annat håll därmed. Men vad har utskottet samtidigt sagt? Jo, det hänvisar till en motivering, som säger, att det inte behöves någon utredning. Tänk så bra att kunna yrka avslag, först för att det ej behöves någon utredning och sedan därför att det pågår en utredning och därför har utskottet varit tillräckligt lojalt. Lojalt, när utskottet skriver sönder hela sakens reella innebörd? Ty vad står det? Jo, att omfattande åtgärder av skilda slag företagits, och på sid. 9 få vi läsa en förteckning på den villervalla, som vidtagits i denna sak utan erbjudande av den erforderliga jordanskaffningen. Där står talat om tilläggs lån, om premielån, om lån från allmänna nyodlingsfonden, om lån från norrländska nyodlingsfonden, om täckdikningslån, om gödselvårdslån, om förbättringsbidrag och nybyggnadslån till främjande av byggnadsverksamhet på landet, om bidrag till jordförbättring å ofullständiga jordbruk och annat dylikt.

Vill kronan släppa till lån för arbetarjordbruk så äro skogsbolagen och större godsägare naturligtvis tacksamma för statens stöd åt egna hem till deras arbetare och för de miljoner, som anslås för sådana ändamål, och i detta fall bidra de kanske även med jord gratis eller mot betalning, varom dock ännu »ingenting visats».

Men här är det inte fråga om detta, herr Westman, utan här är det fråga om jordanskaffning från de enskilda jordmonopolen för kompletterande av de från monopolen oriktigt utbrutna ofullständiga jordbruken och för bildandet tillika av nya självförsörjande jordbruk, ty om inte jord anskaffas, så ha inte dessa lån någon verkan.

Vad säger nu utskottet i sin ingress om nämnda jordanskaffning? Jo, utskottet skriver i sin monopolnöd så här: »Vidare har utskottet, då fråga om expropriationsrätt för nu ifrågavarande ändamål tidigare varit föremål för behandling, upprepade gånger förklarar, att det enligt utskottets mening icke visats, att lagstiftning om sådan rätt kunde anses erforderlig. Jord till nya

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)
jordbruk och till förbättring av ofullständiga jordbruk funnes nämligen enligt utskottets åsikt tillgänglig till skäligen priser.» Så skyddar man jordmonopolens heliga äganderätt genom att uttala osannolika »åsikter» om monopolens frikostiga beredvillighet i varje fall att avstå erforderlig och lämplig jord till skäligen priser! Kan man tänka sig ett sådant skrivsätt! Det har inte förekommit tidigare i denna frågas historia. Åsikter! Ja, herr talman, det är verkligen en modern monopolkonjunktur — statistik för utrönande av de verkliga förhållandena.

Nu är utgångspunkten för allt detta oriktig. Utskottet har velat »skriva ihjäl» hjälpen åt de ofullständiga jordbruken, och det är detta, som jag reserverat mig emot. När riksdagens beslut får en sådan motivering, så få inte »utredningsmännen» — utredningsmännen, vad veta vi om deras tankar och benägenheter — några ordentliga instruktioner utan bara privategoistiska anvisningar att hålla fingrarna borta från jordmonopolens heliga äganderätt.

Jordbruksministern har nu också, kanske i partifrierisyrte, fantiserat, att man förmodligen i regel kunde anskaffa den erforderliga jorden på frivillighetens väg. Men han räknar dock med, att även en sådan regel måste ha undantag. Och hans tidigare uttalanden om »*det stora behovet*» är nog det vederhäftigaste.

För övrigt, varför äro herrarna så rädda för att låta en expropriationsrätt för undantagens skull komplettera all denna oerhörda välvilja från monopolens sida? Detta är väl bästa beviset för, att man väl förstår, att denna välvilja utan fruktan och tadel i verkligheten icke existerar. Herr Norman åberopade ett ord av mig — och jag känner mig smickrad däröver — om vad som ligger bakom det hela. Herr Lindhagen har en gång med rätta sagt, citerade han — och det är välgörande att höra något sådant från lagutskottshåll en gång — att »inom varje människas barm bor dels en kapitalist, som gärna vill behålla vad han har, och dels en kommunist, som gärna vill dela med andra vad han icke har».

Det är grundvalen, herr talman, för den fråga, som nu diskuteras. Jag vill ock erinra, att det är utrett och visat av alla tre jordkommissionerna, att en expropriationslagstiftning behövs. I norrlandskommittén förslogo högern och liberalerna expropriation, i värmlandsutredningen föreslogo socialdemokraten och liberalen expropriation, i jordkommissionen föreslogo socialdemokraterna och liberalerna expropriation. Även regeringen har medgivit, åren 1933, 1934 och 1935, att stort behov av expropriationsrätt föreligger.

Det gjorde mig ont, att Linder — visserligen endast till en början — skulle måla så svart som han gjorde. Han vet nog mycket väl, att en expropriationslag inte är till för att man skall gå den långa vägen med dess tillämpning, utan för att åstadkomma möjligheter till frivillig uppgörelse. Erfarenheten visar också detta. På landsbygden kunde exempelvis de folkliga organisationerna mångenstädes inte få från monopoljord köpa mark till samlingslokaler. Då kom en expropriationslag till stånd. Det var på den tiden, då det ännu gick att få igenom en sådan; nu hade det naturligtvis inte alls gått. Efter den lagens tillkomst har det ej mött några svårigheter. Man har ej satt sig emot att lämna mark frivilligt, då det finns lag på att den måste avstås. Den tågordning, som herr Linder upprullade, kommer aldrig att tillämpas. Det är för mycket juridik i din skräckskildring, käre Linder.

Under detta anförande hade herr talmannen uppstått och avlägsnat sig, varefter ledningen av kammarens förhandlingar övertagits av herr förste vice talmannen.

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

Herr Linder: Herr Westman har, herr talman, alldeles missuppfattat mig. Jag uppskattar mycket livligt vad som gjorts på jordfrågans område. Den uppräknig, som göres i utskottets utlåtande av alla de vidtagna åtgärderna, är tillräckligt bevis för att det råder uppskattning därav, utskottet och dem, som varit verksamma där, till godo.

Jag har många gånger under de gångna åren sagt, att jag aldrig betraktat expropriationen annat än som ett yttersta medel för bildande av nya jordbruk eller komplettering av gamla. Tvärtemot vad herr Westman ville göra gällande har jag helt nyss sagt, att jag inte har någon *övertro* på expropriationsinstitutets betydelse. Med hänsyn till den långa och tunga väg, som är förknippad med detsamma i dess nuvarande form, tror jag inte, att man kan använda det med någon egentlig framgång. Jag har inte uttalat något missstroende eller riktat mitt anförande särskilt mot herr Westman, utan det har varit en allmän betraktelse över expropriationsinstitutet såsom sådant som jag framfört.

Jag tror emellertid, att herr Westman misstar sig i fråga om vad som åtgjorts beträffande expropriation för jordbruksändamål. Om jag inte tar fel, har den kommitté, som tillsattes den 30 december 1935, fått i uppdrag att undersöka, om expropriation låter sig använda vid skapande av egna hem. Men det var inte alls detta, jag syftade på, utan vad jag ville ha fram var — och jag hade tänkt, att jordbruksministern skulle kunna ha lagt märke till det — önskemålet om en bekvämare och enklare expropriationslagstiftning *överhuvud* taget. Hur densamma sedan låter sig användas, blir en senare fråga; det kan jag inte veta något om. Jag har inte tänkt mig expropriation annat än som ett yttersta medel eller ett komplement i en lagstiftning angående bildandet av nya jordbruk. Jag har, tycker jag, mycket tydligt angivit, att den ställning expropriationen nu har är mycket oväsentlig och inte är värd det motstånd, som alltid rests mot densamma.

Herr Westman menar, att en expropriationslagstiftning inte är behövlig, så länge det kan anvisas jord på annat sätt. Ja, jag delar fullständigt herr Westmans uppfattning i det stycket, men människorna gå ändock i alla fall den bekvämaste vägen, med bortseende från denna expropriationslagstiftning, som bjuder en alltför svår väg. De gå sålunda den väg, som herr Westman gillar, men det hindrar inte, att det kan finnas fall, då den andra möjligheten är bra att ha. Jag skall inte dra upp privata förhållanden, men det finns fall, där det kunde vara önskvärt, att en liten småbrukare finge komplettera sitt jordbruk, men där det inte går, därför att en större jordägare principiellt sätter sig emot det.

Herr Norman: Herr talman! Som ledamöterna finna, ha vid detta utlåtande en massa reservationer avgivits; så gott som på varje punkt finns det sådana. Herr Lindhagen har sin egen väg, i de flesta fall följa honom de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet åtminstone ett stycke, men beträffande punkt I är herr Lindhagen ensam reservant. Detta beror inte på att vi andra ledamöter i lagutskottet från samma parti som herr Lindhagen ha gjort någon åsiktsförändring beträffande expropriationskravet. Herr Lindhagen påminde nyss om att jag i andra lagutskottet citerat ett yttrande, som han fällt. Jag kan fortsätta med att citera mig själv. Jag förklarade i utskottet, att beträffande möjligheterna att komplettera ofullständiga jordbruk är expropriationskravet för mig ett axiom; man kan inte lösa den frågan utan med hjälp av en expropriationslagstiftning. Att denna uppfattning inte kommit till uttryck i en reservation, beror därpå, att vi här som i ett par andra föreliggande frågor ha funnit, att utredningar om ifrågavarande spörsmål äro

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)
 i gång. Det låter ju litet märkvärdigt, när herr Lindhagen citerar första stycket i andra lagutskottets motivering, där det talas om att utskottet har den och den åsikten, och det ser ut, som om de socialdemokratiska ledamöterna i utskottet skulle dela denna åsikt. Men detta första stycke är ju ett referat av vad lagutskottet har yttrat vid olika tillfällen förut, varvid utlåtandet vanligen varit åtföljt av en reservation från de socialdemokratiska ledamöterna, där vi framlagt vår principiella inställning till spörsmålet. Jag var inte närvarande vid utlåtandets justering, men om jag varit det, hade jag kanske gjort en liten erinran, att referatet inte innehöll något meddelande om, att utskottets mening vid tidigare tillfällen inte varit enhällig. Men i motiveringen till yrkandet heter det: »Enär utredning angående de i motionerna berörda spörsmålen blivit igångsatt, finner utskottet, i avvaktan på resultatet av densamma, skäl icke föreligga för riksdagen att i anledning av motionerna göra framställning till Kungl. Maj:t.» Om detta yttrande äro utskottets samtliga ledamöter, således även de socialdemokratiska, utom herr Lindhagen, eniga, och detta är anledningen till att vi i denna punkt inte avgivit någon reservation eller gjort något särskilt uttalande. Men jag ber här att få deklarerat, att jag för min del — och jag är övertygad om att det är fallet även med mina kamrater i utskottet av samma meningsriktning — allt fortfarande har den principiella uppfattningen kvar, att i vissa fall behövs stödet av en expropriationslag för att komma till en verklig lösning av en del av dessa jordspörsmål. Detta gäller enligt min uppfattning i alldeles särskild grad kompletteringen av ofullständiga jordbruk, ty där måste ju den nya jorden ligga intill den gamla, och utan en expropriationslagstiftning kan den frågan enligt min mening icke lösas.

Herr Lindhagen: Jag vill tacka herr Norman för vad han sade. Det är en lucka i min reservation, i det jag glömt påpeka, att de, som skrivit detta betänkande, ha skrivit bort expropriationstanken. Och jag får särskilt tacka för att herr Norman sade, att det var ett axiom, att det måste finnas en expropriationslag. Det tyckte på sin tid också greve Douglas, det tyckte överdirektören för lantbruksstyrelsen, det tyckte en byråchef i domänstyrelsen och ytterligare en framstående högerman. Det behövde inte undersökas, menade de; det låg i sakens natur, att en sådan lag borde finnas till. Och den utredning, som skall göras av den nya kommittén, är redan gjord av högermän och liberaler i norrlandskommittén, socialdemokrater och liberaler i jordundersökningen och socialdemokrater och liberaler i jordkommissionen. Saken är oerhört mycket »utredd», och varför skall man då peta på den ytterligare? Man kan ju läsa vad som redan är skrivet och utrett om den, och man skall då finna, att det är naturligt, som herr Norman sade, att betrakta expropriationslagen som ett axiom.

Herr Linder talade om den långa vägen som man måste gå. Ja, vi, som suttit i dessa kommissioner, ha inte följt riksdagens gamla princip i dess lagstiftningsarbete, att det räcker med att bara stifta en lag, och att det sedan blir den enskildes sak, om han kan begagna sig av den. I dessa saker har det ansetts vara staten, som får hjälpa de enskilda, och när staten tagit hand om saken, är ju motståndet redan brutet, ty då underhandlar man genom personer, som ha respekt och skälighet med sig, och expropriationslagen kommer inte till användning annat än i sällsynta undantagsfall. Det finns ju sådana lagar på många sociala områden. Det har aldrig funnits någon anledning till att vägen är ofarbar för de många formaliteternas skull, utan allt har gått i lås just för att lagen har funnits.

Redan nu har staten åtagit sig målsmanskap för alla dessa nyodlingar, inte

Om komplettering av ofullständiga jordbruk m. m. (Forts.)

bara genom att utlämna lån, utan även genom att förmedla arrendejordbruk till låntagarna, ja, rent av iordningställa och uppodla jorden åt de blivande brukarna. Någoting liknande ha vi också tänkt oss här, och det har varit oss fullständigt fjärran, att man skulle överlämna åt den enskilde lille stackaren att gå genom alla ämbetsverken för att söka skaffa sig rätt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de yrkanden, som därunder framkommit, propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Lindhagen beträffande nämnda punkt avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Punkten II A.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionen I: 8 yrkandet 1), i vad angående frågan om gemensam social arrendelag för hela riket, icke måtte för- *Om gemensam social arrendelag för hela riket.*
anleda till någon riksdagens åtgärd.

Beträffande punkten II i dess helhet hade reservationer avgivits

1) av herrar *Linder, Norman, Olof Carlsson, Hage, Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken och *Molander*, fru *Nordgren* samt herrar *Hermansson* och *Cruse*, vilka, i den mån de, på sätt beträffande de särskilda under II upptagna punkterna A—Q närmare angivits, deltagit i behandlingen av nämnda punkter, under hänvisning till anförd motivering och under uttalande, att en utredning rörande arrendelagarna borde få en vidare omfattning än den av utskottet föreslagna samt eventuellt borde utsträckas till en allmän översyn av lagstiftningen i dess helhet, förklarat sig komma att under skilda punkter i det följande framställa särskilda yrkanden;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att, därest hans allmänna yrkande under denna punkt ej bifölles, riksdagen måtte anhålla, att Kungl. Maj:t — med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning — ville öfverväga den i väckta motioner påkallade revisionen av arrendelagstiftningen samt för riksdagen skyndsamt framlägga de förslag, vartill detta öfvervägande kunde för- anleda, samt förklarat, att han, om detta ej bifölles, komme att såsom övriga reser- vanter enligt utskottets anvisning framställa särskilda detaljyrkanden på sätt i det följande angivits.

I förevarande sammanhang hade herr Lindhagen därjämte anført, att enligt hans mening motionerna I: 159 och II: 366 samt II: 481 — vilka behandlade frågor om ändringar av bestämmelserna rörande minimarealen för de jordbruk, å vilka norrländska arrendelagen och allmänna arrendelagens sociala bestämmelser samt i anslutning därtill även uppsiktslagen skulle äga tillämpning — bort komma till avgörande i kamrarna i ett sammanhang med övriga motioner rörande arrendelagstiftningen.

Beträffande den nu föredragna punkten II A hade sedermera reservationer avgivits

1) av herrar *Linder, Norman, Hage, Olovson* i Västerås, *Pettersson* i Hällbacken och *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motionen I: 8 framförda frågan om gemensam social arrendelag för hela riket (utsträckandet av vissa sociala bestämmelser till fördel för arrendatorer till att gälla

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)
även arrendatorer av andra jordbruk, som normalt plögade vara utarrenderade);

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågan om en gemensam social arrendelag för hela riket samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr **Linder**: Under punkt II i utskottsutlåtandet behandlas en hel del motioner, avseende ändring i gällande arrendelagstiftning. Det är ett helt fång av önskemål, som på detta sätt bäres fram. Skillnaden mellan utskottsmajoritetens och reservanternas ståndpunkt är i huvudsak den, att majoriteten endast går med på en undersökning av ett mindre antal av de framställda önskemålen, medan reservanterna anse, att utredningen bör få en vidare omfattning och eventuellt leda till en allmän översyn av hela den gällande arrendelagstiftningen. Att jag för min del förenat mig med reservanterna beror egentligen på två skäl. — Jag tror inte det är någon överdrift att påstå, att under de sist förflutna 30 åren jordfrågan varit underkastad ett rastlöst arbete. Alltifrån det Norrlandskommittén år 1904 framlade sitt betänkande har den ena utredningsdelegationen avlöst den andra, och den sista tillsattes av Kungl. Maj:t så sent som den 30 december 1935. Det är möjligt, att jag misstar mig, men jag undrar i alla fall, om det varit något av de gångna 30 åren, då inte jordfrågan i någon form varit uppe i riksdagen eller åtminstone varit föremål för utredning. De ämnen, som varit under utredning, ha ibland varit större, ibland mindre. Ibland har det gällt att klarlägga jordfrågan nära nog i dess helhet, ibland kanske en detalj av densamma. Det har avlämnats vidlyftiga betänkan den under dessa 30 år, och jag undrar, om det finns något detalj-spörsmål på jordfrågans område, som inte varit ventilerat under denna tid, ibland flera gånger.

Anledningen till att man så mycket sysselsatt sig med jordfrågan har inte bara varit ett teoretiskt intresse för själva de frågor, som skulle behandlas, utan det har säkerligen legat realiteter bakom kraven på utredning. Överhuvud taget har det ju försiggått en utveckling på alla samhällslivets områden, vilken naturligtvis inte kunnat undgå att även beröra jordfrågan. Det har skett storartade tekniska framsteg, och det har också, som vi veta, varit svårartade kriser inom handel och näringsliv, kriser, som fört med sig mycket bekymmersamma problem, till exempel arbetslöshet. Det ena med det andra har haft sina verkningar på jordfrågans område. Den ena synpunkten efter den andra har blivit aktuell och brännande. Och som en frukt av alla dessa utredningar har det tillkommit en betydande mängd lagar. Knappt har dock ibland en lag varit i kraft några år, förrän man ansett, att den behövde tillägg och kompletteringar.

Nu gäller det frågan om ändringar av arrendelagstiftningen. Denna arrendelagstiftning är gammal. Den tillkom på förslag av lagberedningen 1905 eller 1906 och upphöjdes till lag 1907. Jag måste då säga mig, att med här syn till den långa tid, som har förflutit sedan dess, och det rastlösa arbete, som ägt rum på jordfrågans område, är det sannolikt, att arrendelagstiftningen tarvar en översyn. Den har i sina huvuddrag bibehållits orubbad under de gångna 30 åren sedan 1907, fränsett en komplettering av vissa paragrafer i samband med den sociala arrendelagstiftningen 1927.

I fråga om de särskilda motioner, som nu väckts, har utskottsmajoriteten gått med på en utredning om obligatorisk medling i tvister mellan jordägare och arrendatorer, en ökad kontroll av arrendelagstiftningens efterlevnad, en

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

eventuell ökning av antalet tvingande bestämmelser i lagstiftningen, samt på frågan, om inte arrendetiden skulle kunna utsträckas med ytterligare 5 år utöver de för bolag stadgade 15 och de för fideikommiss stadgade 10 åren. Men de övriga punkterna har utskottsmajoriteten inte velat vara med på. Detta ha däremot reservanterna velat. Även om jag beträffande vissa problem i likhet med utskottet kan säga, att de skulle kunna avföras från dagordningen, så anser jag likväl på det hela taget, att så gott som alla de väckta spörsmålen äro förtjänta av en undersökning. Jag intar denna ståndpunkt, därför att jag anser, att med det rastlösa arbetet på jordfrågans område under de senaste 30 åren, som jag nyss talat om, måste det ha skett en förskjutning i synpunkterna på förhållandet mellan jordägare och arrendatorer. Detta är det ena av de skäl, som gjort, att jag gått med på en mera vittgående undersökning.

Det andra skälet för mig har varit den omständigheten, att genom de framburna motionerna anser jag mig ha fått bekräftelse på att ute bland folket önskar man en omfattande revision. Motionerna äro nämligen till stor del väckta av personer, som själva leva en arrendators eller en jordbruksarbetares liv, och även jordägare finnas, åtminstone i något fall, bland motionärerna. Det är också skilda partier och inte bara socialdemokraterna som varit verkamma i detta avseende. Det finns, såsom vi se, en motion, väckt av representanter från bondeförbundet. Jag anser alltså, att åtminstone genom en del av de väckta motionerna har man fått den uppfattningen bekräftad, att det finns önskemål ute bland folket, att man bör överse hela arrendelagstiftningen. Detta har för mig varit tillräckligt skäl för att intaga den ståndpunkt, som jag intager. Jag önskar emellertid för min del icke ge några direktiv beträffande denna utredning, utan jag anser, att man bör skrida till vad man kan kalla en grundlig undersökning och därvid väga skäl och mot-skäl mot varandra samt pröva vad som kan vara riktigt och rimligt. Ty i många avseenden är det nog rätt mörkt och tvivelaktigt vad som kan vara den rätta vägen.

Nu gäller det närmast frågan om en social arrendelag för hela riket. Den sociala arrendelag, som nu finnes, omfattar som bekant endast jord, tillhörig bolag och fideikommiss, men omfattar inte jord, tillhörig de större enskilda jordägarna eller de större godsens. Därigenom har det, enligt min och fleras uppfattning, kommit att bli en lucka i lagstiftningen.

Det säges nu av utskottet, att det inte är så lätt att definiera vad som skall förstås med »större gods». Jag får medge, att man i lagstiftningen mycket ofta brottas med så många och svåra problem, att de ofta nog kunna synas vara oöverkomliga. Men utvecklingen visar i alla fall, att man så småningom löser problemen. Beträffande då frågan, huruvida i ett visst fall ett gods är att räkna bland de »större», skulle jag vilja säga, att om man låter denna undersökning även omfatta frågan, huruvida en jordpossession i allmänhet brukar vara utarrenderad, och man finner, att normalt är den alltid utarrenderad, då menar jag, att också skäl föreligga för en undersökning, huruvida inte den arrendator, som sitter på en sådan jordpossession, också bör kunna få åtnjuta de förmåner, vilka medfölja den sociala arrendelagstiftningen. Detta är den allmänna ståndpunkt, som jag intager, då det gäller frågan om en social arrendelag för hela riket.

Jag tycker nästan, att det är på sin plats, att jag fäster uppmärksamheten på en sak, som jag under mina forskningar angående frågans tidigare handläggning funnit. Denna fråga om en ny arrendelag för hela riket är egentligen ett rätt gammalt spörsmål. Man finner, att den varit föremål för en motion, som väcktes redan 1919 av representanter för bondeförbundet. Motio-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

närerna voro då inte mindre än 14 — som första namn stod Olsson i Kullenbergstorp — och det finns ännu här i kammaren ledamöter som undertecknat motionen. I denna motion anhöll man om en ny arrendelag, som skulle bereda en tryggare rättslig ställning åt mindre arrendatorer och torpare i alla delar av landet. När nu emellertid åren gått — 1919 är redan det ganska långt efter 1907, det år, då arrendelagen kom till — och så mycket nytt inträffat på jordfrågans område, så tycker jag för min del, att det icke kan anses opåkallat, utan tvärtom att det finns goda skäl för att man undersöker denna lagstiftning, som varit gällande så länge och som i så hög grad bibehållits orubbad. Jag vill naturligtvis därmed inte ha sagt, det måste jag förutskicka, att bara därför att en lag är gammal, måste den anses oanvändbar, långt därifrån. Det finns kanske mycket i en gammal lag, som kan tala för att den fortfarande är användbar, men, såsom jag mer än en gång sagt: det har hänt så mycket på jordfrågans område, att det finns anledning att antaga, att en förskjutning skett i fråga om synpunkterna. Motionerna visa, att det finns många önskemål i denna fråga, som äro aktuella, och själva utskottet, således även majoriteten, har gått med på att åtminstone i en del avseenden förorda en undersökning. Vad som utgör skillnaden oss emellan är, att vi reservanter vilja ha undersökning i betydligt flera avseenden än majoriteten önskar.

Jag yrkar alltså i denna del bifall till reservanternas förslag.

Herr förste vice talmannen tillkännagav, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 8 e. m.

Herr Tamm, Gustaf: Herr talman! Det omfattande dokument i form av andra lagutskottets utlåtande nr 30, som vi nu hålla på att behandla, särskilt med hänsyn till de talrika reservationerna — sådana förekomma ju på nästan varje punkt av utskottets hemställan, som omfattar inte mindre än 16 olika punkter — kan ju knappast undvika att verka rätt förbryllande på dem, som inte varit i tillfälle att mera noggrant sätta sig in i dessa frågor. För att i möjligaste mån för min del bidra till att förkorta den säkert långvariga debatt, som förestår om detta spörsmål i dag, skall jag be att nu i viss mån få sammanfatta min ståndpunkt i frågans olika delar, och vill jag då främst bemöta de uttalanden, som nyss gjordes här av herr Linder.

Av alla de många framstötter i form av motioner, yrkanden och reservationer, som här äro gjorda, skulle man närmast kunna draga den slutsatsen, att våra jordbruksarrendatorer, vilkas intressen det hela närmast berör, för närvarande befinna sig i något slags ekonomiskt och socialt nödtillstånd, varuti en snar rättelse vore starkt av behovet påkallad. Jag vill då påstå, att så är ingalunda förhållandet. De allra flesta förslag, som nu skola diskuteras här i dag, äro för oss alla gamla och välkända och många gånger förut under de senaste åren av riksdagen prövade men avvisade såsom mer eller mindre obefogade, och de äro säkerligen icke mera påkallade eller erforderliga nu än förut — i många fall skulle jag vilja påstå tvärtom. Jag vågar också starkt betvivla riktigheten av herrar huvudreservanternas uttalanden, att ett flertal av motionsyrkandena torde vara ett direkt uttryck för de önskemål, som omfattas av arrendatorsklassen i dess helhet, och för den uppfattningen vågar jag åberopa mig på en nu ganska långvarig och omfattande sakkännedom på området. Det är emellertid alldeles givet, att det finnes enskilda arrendatorer och enskilda smärre klickar av arrendatorer, som kunna vara personligt intresserade av vissa av de radikala förslag, som här framkommit. Men jag betvivlar starkt riktigheten av vad herr Lindhagen här nyss ville göra gäl-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

lande, att just därför, att ett önskemål t. ex. är framfört av en torpare, detta skulle vara ett tecken på att torparklassen i sin helhet hyser samma uppfattning. Jag tror inte, att man kan bygga på en sådan utgångspunkt. Och jag vågar bestämt hävda, att arrendatorernas ställning i stort sett, vare sig det gäller bolagsjord eller privat jord, ingalunda är sådan, att någon genomgripande förändring och allmän översyn av gällande arrendelagstiftning just nu kan sakligt motiveras med vare sig allmän önskan eller behov från deras sida.

Reservanterna framhålla, och herr Linder underströk flera gånger här, att själva arrendelagstiftningens tillkomst och huvudgrunder ligga så långt tillbaka i tiden, att det nu vore rimligt och på hög tid att låta dem bli föremål för en allmän översyn. Jag skulle vilja hävda en motsatt ståndpunkt. Visserligen är ju själva grunden i vår arrendelagstiftning förlagd till en ganska långt tillbaka belägen tidpunkt, men — och det erkände ju också herr Linder — vi ha haft kommissioner och utredningar, som nu sysslat med detta spörsmål i årtionden, och så sent som år 1927 företog man ju en verkligt grundlig översyn av hela detta lagkomplex. När alltså för så kort tid sedan som 1927 denna lagstiftning erhöll sin verkligt grundliga revision, hade den varit föremål för många genomgripande utredningar, och man hade noga diskuterat igenom alla framkomna förslag, innan lagstiftningen erhöll den slutgiltiga form, vari den nu föreligger. Vidare vet man ju också, att en lagstiftning av denna art inte kan träda i kraft omedelbart, utan det tar sin tid, innan den hinner visa sina verkningar. Lagstiftningen tillkom alltså 1927, och praktiskt taget kan man då säga, att densamma icke ägt tillämpning mer än 6, 7 eller högst 8 år. Då man nu önskar att den redan skall rivs upp igen, måste man däremot genmäla, att man tvärtom finner det i hög grad önskvärt, att denna omfattande lagstiftning beredes en viss ro tillsvidare, så att man får se och bedöma, hur utvecklingen verkligen kommer att gestalta sig. Jag tror också, att denna uppfattning delas i gemen av de det praktiska livets män, som äro sysselsatta på detta område, och bland dessa det praktiska livets män vill jag även ingripa arrendatorsklassen själv.

Herr Linder pekade på alla dessa olika utredningar, som ägt rum, men herr Lindhagen och han själv ha framhållit, hur förhållandena på detta område ha ändrats. Och ändå vilja huvudreservanterna, att man skall gräva upp jordkommissionen och jordsakkunnigas förslag, som ligga så långt tillbaka i tiden, och att man på grund av den utveckling, som herrarna själva medge har fortskridit ganska hastigt, sedan dessa båda kommittéer avlämnade sina betänkanden, skall lägga dessa till en grund för en översyn av arrendelagstiftningen. Jag vill visst inte säga något förklenande om dessa utredningar. De ha varit i högsta grad grundliga och på sin tid av allra högsta värde. Men vi ha vuxit ifrån de uppfattningar, som de förfäktat. Och den tiden skulle jag vilja påstå är också svunnen, då man med fog kunnat göra gällande, att arrendatorsklassen vore en ekonomiskt och socialt sett missgynnad samhällsgrupp, till vars skydd det allmänna skulle och borde anse sig uppfordrat att ingripa. Jag förnekar visst inte, att så kan ha varit fallet, och kanske kan man påstå, att så varit förhållandet just på den tid för 20 à 30 år sedan, då herr Lindhagen som bäst sysslade med dessa frågor. Men jag tror inte, att man kan påstå, att förhållandena nu längre äro sådana.

Vi se också — och det har även herr Linder medgivit — hur oerhört hastigt uppfattningarna växlat på detta område. Tillkomsten av den senaste arrendelagstiftningen av 1927 skedde onekligen i det otvetydigt utsagda syftet, att lagens stränghet skulle från bolagens sida framtvinga en stark vilja till försäljning av arrendegårdarna, en så kallad frilösning. Det lyckades också myc-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

ket bra. Men bara några år ha gått, och stämningen har helt slagit om. Man har fått ögonen öppna för att arrendatorsklassen ingalunda var så missgynnad som man trott, snarare tvärtom. Och nu vill man på alla vis söka hindra bolagen från att i fortsättningen sälja sina egendomar. Denna tanke framskymtar även i huvudreservanternas yttrande vid sidan av många ytterligt gående radikala förslag i den riktningen, som varit föremål för utskottets behandling och som beröras i detta utlåtande. Vidare ansåg man för en hel del år sedan bland lagstiftarna här och kanske främst bland arrendatorernas teoretiskt mest intresserade förkämpar, att införande i ett arrendekontrakt av arbetsavtal vore något fullständigt av ondo. Lagstiftningen har ju också gått ut på att, så långt sig göra lät, förhindra ett sådant förfarande. Men då visade det sig, att ett mycket starkt missnöje gjorde sig märkbart bland arrendatorerna just för att man gått denna väg, och nu kan man konstatera, att den så kallade arbetsplikten blivit en arbetsrätt, som man i mycket hög grad kräver men som de nitiska förkämparna för arrendatorernas rättigheter avskaffat möjligheten att kunna vidare hävda. Jag är säker på att liksom på de punkter, där vi röra oss i dag, har det förut sagts här i riksdagen, att kravet på att arbetsavtalsbestämmelser ej finge införas i arrendekontrakt, vore »ett enhälligt arrendatorskrav». Jag förmodar åtminstone, att så varit fallet — jag har ju inte haft möjlighet att så grundligt undersöka de föregående debatterna i ämnet, men att döma av vad som nu säges torde nog detta varit förhållandet.

Ännu ett exempel! Lagstiftningen tillkom 1927, men redan 1930 hade man på socialdemokratiskt håll kommit underfund med att vissa bestämmelser i denna 1927 års arrendelagstiftning inte motsvarade förväntningarna. Man motionerade då om ändringar. Resultatet blev närmast, att en ny jordkommission, den så kallade jordutredningen, tillsattes, och dess första uppgift var just att taga hand om dessa frågor. Den avgav också mycket riktigt så snart den kunde, 1931, på hösten vill jag minnas, yttrande i denna fråga till regeringen. Men nu har tydligen meningen slagit om igen, och regeringen har inte ansett opportunt att, ehuru denna fråga varit föremål för särskild påminnelse från riksdagens sida, framlägga förslag däri för riksdagen.

Man ser av detta, hur ömtalig och besvärlig hela arrendelagstiftningen är. Med den erfarenhet jag har av denna sak skulle jag därför bestämt vilja avråda kammaren från att ånyo skicka hela denna lag till Kungl. Maj:t för översyn. Jag känner mig övertygad om att ingen part av dem det här gäller, alltså inte heller arrendatorerna i gemen, är betjänt med detta ständiga lagplåstrande, varken direkt eller indirekt. Om man däremot allmänt anser, att på någon enstaka punkt en omprövning kan vara sakligt befogad, då kan man ju göra undersökning på den punkten, men något behov hos arrendatorerna och något intresse för dem av att man vänder ut och in på hela denna dock så nyligen tillkomna lag torde inte föreligga.

Det är särskilt en punkt, som träder mycket starkt i förgrunden, då det överhuvud taget gäller alla dessa jordlagstiftningsfrågor. Jag skulle knappast ha berört densamma här, om det inte kanske vore önskvärt, att jag får angiva min ställning till det spörsmål, som här avses, en ställning som jag tror i ganska utpräglad grad delas av de flesta av mina politiska meningsfränder. Det är frågan om expropriationslagstiftningen, som i dag redan varit föremål för diskussion i kammaren. Herr Linder yttrade, att vi på borgerligt håll »grävt ner» oss i våra positioner. Utskottets ordförande framhöll då till bemötande härav, att han för sin del inte gjort det och att han givit uttryck flera gånger för den saken, och så framhöll han även, att han trodde att de flesta av de borgerliga ledamöterna inom andra lagutskottet

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

delade denna hans uppfattning. Jag skulle i det fallet vilja säga, att vad mig beträffar får jag anse detta herr ordförandens uttalande riktigt. Det är dock så, att när man inom utskottet behandlat denna fråga och granskat väckta motioner och man vidare inom den sociala jordutredningen fått vara med om att verkställa åtskilliga utredningar i frågan, så visar sig det faktiska läget vara, att här hittills inte kunnat påvisas något verkligt sakligt behov av en sådan här lagstiftning. Herr Lindhagen påstår nu, att vi inom den sociala jordutredningen begränsade oss till att skicka ut förfrågningar. Ja, vi skickade ut förfrågningar, men till människor, som haft tillfälle att komma i kontakt med de personer, vilka skulle kunna anses vara intresserade av denna lagstiftning, och vi voro ense därom, att i stort sett resultatet pekade därhän att det fanns inte något sakligt behov av en utökad expropriationslagstiftning. Herr Lindhagen påstår, att motsatsen är fallet, och för att motivera påståendet hänvisar herr Lindhagen till den utredning, som gjordes — och i vars kläm även högermän instämde — för ett 30-tal år sedan. Ja, herr Lindhagen, jag vill inte stå här i dag och påstå, att inte för en 20, 30 år sedan behov av en expropriationslagstiftning kunde anses föreligga. Det är mycket möjligt. Kanske fanns inte på den tiden en så utpräglad social inställning som nu hos enskilda och — det erkänner jag — inte heller på bolagshåll, och kanske fanns det just därför då ett visst behov av utvidgad rätt till expropriation. Men tiderna ha oerhört förändrats, och det är beklagligt, att särskilt herr Lindhagen, som är en så passionerad anhängare av denna expropriationslagstiftning, inte i det fallet velat göra något försök att följa med utvecklingen, utan inskränker sig till att endast vidhålla sin gamla teoretiska uppfattning.

Herr Norman framhöll, att det var ett axiom, att en sådan här expropriationslagstiftning behöves. Med den, som ställer sig på den ståndpunkten, är det knappast möjligt att resonera. Men även om man för 30 år sedan ansåg, att det var ett axiom, så vill jag bestämt påstå, att i dag är det inte något axiom. Det gäller dock, att man vill bereda folk rätt att för sitt personliga behov tillgripa expropriation och med statens stöd taga jord från sin granne för att tillfredsställa detta behov, alltså ett mycket starkt ingrepp i äganderätten, som klart strider mot vårt på äganderättens område till uttryck komna rättsmedvetande, representerande en ursvensk åskådning. Men jag vill som herr Westman förklara, att om herrarna på något vis, i stället för att bara framkomma med påståenden — jag kan i förbigående nämna, att en av motionerna i år byggde på ett påstående, som skulle motivera behovet av en vidgad expropriationslagstiftning, men då vi började undersöka fallet, funno vi det vara fullständigt missvisande, och hela motionen bottnade i missuppfattning eller misstag — kunna komma med faktiska belägg, som visa, att ur social synpunkt en sådan expropriationslagstiftning är av behovet påkallad, då skall även jag för min del och, jag är säker på det, i stor utsträckning också mina meningsfränder gå med på en sådan. Men tills detta skett, har jag ansett det vara min plikt att motsätta mig detta verkligt kraftiga och hårda ingrepp i den gamla ursvenska rättsuppfattningen.

Då det gäller komplettering av ofullständiga jordbruk, där ju expropriationsfrågan är särskilt aktuell, skulle jag vilja säga herr Lindhagen — och jag tror mig i det fallet vara befullmäktigad från de flesta skogsbolag — att viljan till upplåtelse av odlingsbar jord, som herr Lindhagen förnekade, att den fanns, ingalunda saknas hos en hel del bolag, om upplåtelsen blott kan ordnas efter rationella grunder, vilket inte alls bör vara uteslutet.

Frågan om frilösning av arrendejordbruk har jag redan i viss mån berört, men stämningen bland herr Lindhagens meningsfränder har betänkligt slagit

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

om i den frågan. Principiellt delar jag dock i det fallet herr Lindhagens uppfattning, att åkerjord i största möjliga omfattning bör innehavas med äganderätt av brukaren, men medlet att nå dit torde, såsom utskottets ärade ordförande också uttalade, böra vara att söka och finna bland åtgärder, som gå ut på ekonomiskt stöd åt arrendatorn så långt detta kan ske och inte genom konfiskatoriska lagstiftningsåtgärder.

Sådana frågor som optionsrätt till nytt arrende, tvångsförlängning av korta arrendetider och maximitaxor vid arrenden hava upprepade gånger framförts här i riksdagen under de senaste åren. Framställningarna hava blivit sakligt bemötta och hava blivit avvisade, men återkomma oupphörligt. Jag anser mig knappast hava anledning att upptaga tiden med att beröra dem här.

En annan fråga, som herr Lindhagen upptagit i en motion, är dispensfrågan. Herr Lindhagen förmenar, att den inte skötes på tillfredsställande sätt av länsstyrelserna. Jag tror, att en undersökning på det området skall övertyga herr Lindhagen om att så dock sker. Dispensbestämmelserna hava ju visat sig kunna behöva en viss justering, och detta spörsmål var också en av de frågor, som upptogs av den sociala jordutredningen och som behandlas i det betänkande, som överlämnades till regeringen år 1931, men saken har, såsom jag nyss framhållit, inte blivit föremål för någon dess framställning till riksdagen. Men något behov av att få fram en ny utredning på den punkten kan givetvis icke förefinnas, då utredning i ämnet är gjord för bara några år sedan.

Dessutom ha framförts och behandlas här en del ytterligare önskemål, som huvudsakligen berört det område, vi kalla den sociala jordlagstiftningen, vilken ju är ett särskilt avsnitt av den allmänna arrendelagen. Men i år ha också framförts en del önskemål beträffande bestämmelserna i den allmänna arrendelagen. Vi få tillfälle att komma till detaljerna litet senare. För min del skulle jag vilja säga, att jag hyser samma uppfattning beträffande den allmänna arrendelagen som den, som uttalades av sammansatta andra lag- och jordbruksutskottet 1927, nämligen att med hänsyn till de vitt skiftande förhållanden, för vilka denna lag är normerande, bestämmelserna i stort sett icke kunna vara av tvingande natur. Lagen bör utgå ifrån, att kontrahenterna i allmänhet äro själva bäst i tillfälle att avgöra, huru deras inbördes förhållanden böra ordnas för att motsvara vad som för båda är bäst och tjänligast. Lagens uppgift bör alltså väsentligen vara den att beträffande de frågor, som vanligen förekomma i ett arrendeförhållande, lämna föreskrifter, som kunna tjäna kontrahenterna till ledning vid arrendeavtalets ingående. Men, tillägger man, en oinskränkt avtalsfrihet bör dock givetvis icke råda.

Utän tvivel ha dessa principer, på vilka lagen byggts upp, visat sig i stort sett vara riktiga även i tillämpningen — därom torde alla, som sysslat med dessa spörsmål, vara ense. Nu ifrågasättes emellertid, om inte något mera bindande, eventuellt tvingande bestämmelser på en del punkter skulle kunna vara av behovet påkallade. På en del av dessa punkter har utskottet också enats om att föreslå en utredning i det begärda syftet. Jag skulle dock vilja understryka här, att det var med allra största tveksamhet som jag och mina meningfränder ville vara med om att biträda förslaget, särskilt när det gällde en utredning om paragraferna 17 och 18, där det rör sig om arrendators rätt att verkställa förbättringar och erhålla ersättning för dem, liksom arrendators skyldighet att hembjuda byggnader och anläggningar, samt om jordägarens lösningsskyldighet. Vi bliva måhända i tillfälle att en annan gång taga ställning till ett positivt förslag härutinnan, men vi vilja redan nu uttala det önskemålet, vilket ju även angives i utskottsutlåtandet, att man framgår med allra största försiktighet, om man överhuvud vid en utredning kommer till det

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

resultatet, att en skärpning här skulle kunna anses befogad. Vi få nämligen icke glömma, att bestämmelserna i den sociala jordlagstiftningen med dess mången gång ganska hårda ekonomiska konsekvenser huvudsakligen motive-rats — vid sidan av dess sociala önskvärdhet — med jordägarens, d. v. s. bo-lagens i regel relativt starka ekonomiska ryggrad. En sådan ekonomisk bärig-het återfinnes ju mycket sällan bland enskilda jordägare — även bland herr Lindhagens förkättrade storgodsägare, vilket begrepp man ju också har myc-ket svårt att kunna fastställa — och konsekvenserna av tvingande lagbestäm-melser, när det rör det privata jordbruket, kunna därför bliva i hög grad be-tänkliga. Den allra största måttfullhet är därför i det fallet påkallad. Och jag skulle vilja ånyo för herrar huvudreservanter framhålla, och det icke minst, när det gäller det enskilda jordbruket, att utgångspunkten för deras ställnings-tagande och deras motionsknippe — arrendatorn såsom den svagare parten — ingalunda numera får anses vara av allmängiltig eller utslagsgivande natur. I det fallet ha nog tiderna förändrats ganska mycket.

Beträffande så till sist herrar huvudreservanternas slutpåstående, att det må-ste anses obestriddigt, att det är *brukaren*, ej *ägaren* av ett arrendejordbruk, som frambringar nyttigheterna och att därför hänsyn måste tagas främst till honom, så är detta ju i och för sig naturligtvis fullt riktigt, men man får inte heller glömma, att möjligheten för arrendatorn att frambringa dessa nyttighe-ter är beroende av jordägarens möjlighet att ställa erforderliga resurser — här närmast gård och jord — till arendatorns förfogande. Läget mellan jord-ägare och arrendator måste i de flesta fall — jag upprepar, att det nu närmast gäller det enskilda jordbruket — anses ganska labilt, och problemet är av myc-ket ömtålig och invecklad natur. Klokheten manar nog också till att här gå fram med största varsamhet, och en varning för kolartron på en lagstiftnings effekt är nog här i mycket hög grad befogad.

Till sist vill jag nämna, att jag häromdagen i tidningarna läste ett utta-lande av en av våra mest kända nationalekonomer. Det rörde närmast den nu aktuella befolkningsfrågan, men jag anser, att det kan vara värt att beaktas i detta och även i ett större sammanhang, varför jag skall taga mig friheten att bara referera detsamma till benägen åtanke. Han yttrade: »Jordbrukspoli-tiken måste i första hand bedrivas som en näringspolitik och endast i andra hand som en socialpolitik. Jordbrukspolitiken bör då bli av möjligast största befolkningspolitiska effekt.» Om jag gillar ett sådant uttalande, vill jag ej heller sticka under stol med att jag gillar även uttalandets fortsättning: »Lan-dets jordpolitik kan ej i längden anförtros enbart det enskilda vinstsyftet.» Ba-lansgången är dock icke lätt!

Och så vill jag till sist bara framhålla, att en intensifierad lagstiftning — en oro på den sociala arrendelagstiftningens område — icke kan undgå att leda till just det syfte, som man nu vill försöka motverka, nämligen ett upp-hörande av dessa arrendeförhållanden, ty en jordägare, som skall tvingas att iakttaga de och de bestämmelser gentemot sina arrendatorer och som icke på något vis kan någorlunda fritt förfoga över sin egendom, han tvingas praktiskt taget att göra sig av med sin egendom. Och vi få dock säga, att det icke är rätta sättet att taga hand om en del stora grupper av jordbrukare, icke minst enskilda, som nu finnas i vårt land, att försöka införa en sådan lagstiftning, att den helt enkelt kommer att beröva dem alla deras utkomstmöjligheter.

Jag har, herr talman, berört de flesta av de problem, som vi här komma att behandla, för att slippa bli så mångordig i fortsättningen, men jag vill inskränka mig till att på den punkt, som vi nu behandlar, yrka bifall till ut-skottets hemställan.

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

Herr **Westman**: Herr talman! Vi ha nu kommit fram till andra avdelningen i utskottsutlåtandet. Den handlar om frågor, vilka röra arrendelagen. Vi ha nu att överlägga om den första punkten, punkt A, som behandlar ett motionsvis framställt yrkande, att man skulle införa en gemensam social arrendelagstiftning för hela riket. Med anledning av denna punkt har det uppstått en ganska vittsvävande debatt. Jag skall be att få säga några ord för att förklara, varför utskottet inte har kunnat ansluta sig till den generella reservation, som framförts från socialdemokratiskt håll.

I denna allmänna reservation göres det uttalandet, att det hade varit lämpligt, om utskottet hade föreslagit, att arrendelagen i dess helhet skulle underkastas en översyn. Det hade varit ytterst enkelt för utskottet att med anledning av de motioner, som väckts, säga: »Utskottet tar inte ståndpunkt till dessa motioner; utskottet anhåller om en allmän översyn av arrendelagstiftningen.» Det hade funnits särskilda skäl för utskottet att intaga den ståndpunkten, kunde det tyckas. I den interpellationsdebatt, som ägde rum för några veckor sedan, den 18 mars, med anledning av att jag ställt en fråga till justitieministern rörande hans planer med avseende på revision av jordbalcken och arrendelagarna, fingo vi av jordbruksministern den upplysningen, att man inom regeringen övervägde planen att underkasta arrendelagen och hyreslagen en allmän revision. Men skälen till att utskottet inte nöjt sig med att bara säga, att det blir troligen en allmän revision av arrendelagstiftningen och att riksdagen därför icke behöver diskutera några detaljfrågor, ha varit två.

Det ena har varit, att det föreföll riktigt, att riksdagen bereddtes tillfälle att uttala sig rörande de reformförslag, som framkommit i motionerna. Vid den blivande utredningen — den må bli generell eller avse vissa detaljer — måste det naturligtvis vara av stor betydelse, att riksdagen uttalat sitt omdöme beträffande värdet av de framställda reformförslagen.

Det andra skälet, som har gjort, att utskottet gått på den linje, som det har gjort, har varit det, att om man nu från riksdagens sida uttalar sig för en allmän revision av arrendelagen och Kungl. Maj:t sedan går den vägen — då veta vi, att i så fall bli alla reformförslag, som kunna framföras rörande särskilda punkter av arrendelagen, för åtskillig framtid blockerade. En sådan allmän revision av arrendelagen kommer att ta minst fem år. Om då under tiden en motionär väcker förslag om att man skall ändra arrendelagen på ena eller andra punkten, så får han självfallet obevekligen det svaret, att frågan om revision av arrendelagen i dess helhet är föremål för utredning, och i avvaktan därpå avslår riksdagen hans speciella önskemål. Det har således varit i de partiella framstegens intresse — för att det icke skall skjutas så att säga en hämmande bom för all behandling i förväg av frågor rörande arrendelagstiftningen — som utskottet tyckte det var bäst att gå den vägen det gått, nämligen att föreslå i detta sitt betänkande, att riksdagen skulle diskutera de i motionerna framställda reformförslagen vart för sig och yttra sitt omdöme om vart och ett av dem.

Den punkt, som vi nu hålla på med, är som jag började med att säga, yrkandet att det skulle göras en gemensam social arrendelag för hela riket. Nu är det ju så, att vi ha två sociala arrendelagar. Den ena är den norrländska arrendelagen, och den andra är de kapitel i den allmänna arrendelagen, som bruka betecknas såsom den sociala avdelningen i den allmänna arrendelagen. Det är bara på tre punkter de avvika från varandra. Den första är definitionen rörande minimigränsen för de arrenden, som lagstiftningen avser — i Norrland gäller dess bestämmelse inrösningsjord, men i andra delar av riket odlad jord. Den andra är, att enligt den norrländska arrendelagen har arren-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

dator rätt att låta sina djur beta på jordägarens fastighet utanför det arrenderade området. Den tredje punkten är, att enligt den norrländska arrendelagen har arrendator rätt till virkesfångst, om han behöver det, utanför det arrenderade området på jordägarens fastighet. Detta är hela skillnaden mellan den norrländska arrendelagstiftningen och den sociala arrendelagstiftning, som gäller för de södra delarna av riket. Det är naturligtvis ingen mening i att överflytta dessa bestämmelser från den norrländska lagen till den, som gäller för de södra delarna av riket. De äro icke lämpliga där. Därför kan jag för min del inte ansluta mig till den tanken, att vi skola upphäva den motsättning, som finnes mellan den norrländska arrendelagen och den arrendelagstiftning med socialt innehåll, som tillämpas för övriga delar av riket. Och därför kan jag inte biträda det yrkande, som framställts om en sådan sammansmältning av de båda grenarna av den sociala arrendelagstiftningen. Jag ber alltså, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Herrar Tamm och Westman äro ju motståndare till alla verk samma reformer på detta område. Alltid hittar man på någon utväg för att få vara det! Herr Westman sade, att om man nu inlåter sig på en allmän revision, kunna inga specialfrågor komma under behandling, ty då hänvisar man till denna allmänna revision såsom motiv för avslag, och därför vill han inte vara med därom. Men herr Westman är själaglad, om han kan motsätta sig reformer i specialfrågor medelst hänvisning till en pågående allmän revision. På detta sätt reder man sig mellan Scylla och Charybdis. Ena gången blickar man kärligt åt Scylla, en annan gång åt Charybdis, och så blir man av med både den allmänna revisionen och specialfrågorna.

Herr Tamm vitsordade, att allt vore mycket bra, men hans stora trumf är påståendet, att det är helt andra förhållanden nu än förr. Det är dock klart, att för Tamm som för alla, som ha stora egendomar eller intressen i sådana, föreligger samma inställning nu som förut. För dem har ingen utveckling skett, herr Tamm! Men då den nya tiden kräver samma sak som den gamla gjorde, men icke fick genomförd, skyndar sig Tamm att slå sig till ro med att säga, att det är nya förhållanden nu. Men Tamm är inte ny och inte hans företrädare heller, och arrendatorernas ställning är lika oviss nu som förr, så det är heller intet nytt. Men ändå anser man, att det är alldeles nya, märkliga förhållanden.

Nu är det så lyckligt, att det i andra kammaren slinker in en eller annan person, som vuxit upp i dessa förhållanden, och de säga i sina motioner, att de inte äro nöjda med det nuvarande läget. Då böra kammarens ledamöter också sätta någon tilltro till dem och inte bara till Tamm, som sitter i sin maktställning och ogärna tillåter revolter nerifrån. Det är ju dock ingen fara på taket. Det är ju icke någon social revolution, som förestår nu omedelbart. Den framtingas kanske på detta sätt någon gång i tidernas längd. Men varför inte ta det med evolution, förståndigt och så småningom, hellre än att vänta på att kommande generationer genomföra det här på ett helt annat sätt? Det är också märkvärdigt! Är det inte alltid så, herr Tamm, att den, som är beroende av en annan, den, som för en viss tid odlar en annans jord, också är beroende av dennes villkor och uppfattning? Många jordägare äro kanske patriarkaliskt lagda, ehuru de voro det mera förr än »under nuvarande förhållanden» och då har arrendatorn det bättre, åtminstone en tid, tills andra, exempelvis jordägarens söner träda till och överta jorden — då är det inte sagt, att han får det lika bra.

Detta växlar med tiderna, och ingen regel är utan undantag, icke ens när det gäller att slå vakt om äganderätten. Herr Tamm intygade också upp-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)
 rörd, att det är ett ingrepp i andra svenskars äganderätt. Men är ett bolag en svensk? Ett bolag är ju aktier, och det finnes enligt sakens ofrånkomliga natur ingenting själlösare och mera ointresserat för andras väl än aktier. Behandlingen av arrendatorerna beror på bolagets ledande män och på vad de kunna tillåta sig i extra välvilja, som icke kolliderar med aktieägarnas intressen i form av utdelning på aktierna.

Även Wohlin och Olsson i Kullenbergstorp ha ju i sitt allmänna yttrande i jordkommissionen sagt, att det inte är bra, att jordbruk ägas av juridiska personer, och även om de äro ur spelet med detta yttrande, står det fortfarande kvar, förmodar jag.

Industrien bör alltså hållas för sig. Industrien har nu lagt vantarna på kronans jord, utan att kronan fått tillfälle att disponera den förnuftigt på avsett sätt, och det kan man inte göra något åt nu. Men man kan åtminstone laga att de jordbruk, som kommit under industrien och blivit utbrutna som ofullständiga, åter få sin behörigaste och ofrånkomligaste andel i det hela.

Att Tamm har det skapligt vet jag, men hur kan Tamm säga, att de där arrendatorerna ha det så bra, som för någon tid få arrendekontrakt och sedan inte veta, om de ha något hem vidare, som kunna kastas på backen o. s. v. Jag skall ge herrarna ett argument, som ni inte använt — det härrör från norrlandskommitten, som tog saken mycket realistiskt. Det var ett oerhört tilltag från den tidens patriarkaliskt konservativa ledamöter av kommissionen i höga ställningar, att föreslå och arbeta för expropriation på *alla* de här punkterna, fastän de, när kommissionens arbete led mot slutet, beslöto lämna en del av arbetet åt framtiden. Det fick framtiden lösa, sade de. Man kunde inte komma till dåvarande första kammaren med allt möjligt hårdsmält, och därför nöjde man sig till en början med expropriation för skapande av nya jordbruk, förbudslag, social arrendelag, vanhävdslag och ny ägostyckningslag men man arbetade länge på att få en form för expropriation, som kompletterade ofullständiga jordbruk, ty det var ett axiom, att det var nödvändigt, och vidare skulle man ha expropriation för frilösning av arrendejordbruk. Men till sist sades, att även det får framtiden lösa. Nu är det alltså vi, som skola lösa det, eftersom det sköts på framtiden d. v. s. till oss.

Vad är det för glädje för en arrendator att sitta på annans mark för att sedan, när arrendetiden är slut, få ge sig i väg? Om detta sade i alla fall dessa patriarkaliska konservativa ledamöter av jordkommissionen — och det kunna ni skriva upp nu, så har lagutskottet något annat skäl att komma med — att för tillfället gingo de inte med på mer än 15 år i arrendetid, och de ville inte utsträcka den med optionsrätt, ty dessa 15 år, sade de, har arrendatorn ju suttit där i sin krafts dagar och då kunde han sköta jordbruket, men man kunde knappast begära, att jordägaren skulle behålla honom, sedan hans krafter vore slut. Det var ju ett redbart skäl att säga ut på det sättet vad man menade. Men det går ju an för jordbrukare, som få behålla äganderätten även sedan deras krafter äro slut, att låta sina barn ta vid eller sälja gården, eventuellt med födoråd. Förresten äro gubbarna på landsbygden i vår tid ganska duktiga långt in i ålderdomen, så att 15 år är för dem en alltför kort tidrymd.

Nå, nu säges det däremot, att det är så bra för arrendatorerna. De vilja inte ha någon frigörelse alls, de ha det bättre hos bolagen än om de vore självägande. Ja, men då är det väl bäst att upphäva hela förbudslagen och låta bolagen ta alla jordbruk där uppe i skogsbygderna, ty då skulle ju alla människor få det bra? Nej, det vågar man inte vara med om, och då är det lätt att förstå, att det där talet är bara skenfagert.

På detta sätt få vi hanka oss fram från det ena till det andra, utan att det

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

blir något rejält gjort. Nu vill jag tala om, att i Finland sköter man inte dessa saker så som här i Sverige, ty där behöver man och uppskattar mera jordbruket. Alltnog, där har man för länge sedan avvecklat hela arrendatorsklassen genom lag, så att de fått bli sina egna. Det är i alla fall en slutlig lösning, som står i överensstämmelse med de önskemål även vi haft och i själva verket fortfarande ha. Här vill man däremot officiellt alltid förbehålla jordägarna full äganderätt; men för arrendatorer passar det inte. Det har gått bra i Finland, där de inte ha något bråk om arrendelagar på detta sätt, utan alla arrendatorer äro frigjorda, så när som på affärsarrenden, då t. ex. en storman arrenderar en stor egendom, men det är ju en helt annan sak.

Det råder således fortfarande jordmonopol i Sverige. Nu säger utskottet i sitt utlåtande, att det är nödvändigt att bibehålla den 1927 genomförda anordningen, enligt vilken Norrland och nordvästra Svealand skildes i detta avseende från det övriga riket. Varför är det nödvändigt?

Så ha vi ett annat jordmonopol, nämligen storgodsen. Fideikommissen, säger utskottet, kunna avskaffas. Tänk, det går för sig i alla fall, det beror kanske på att riksdagen i gångna tider så ofta uttalat sig därför, att det ej går för sig att nu ändra mening. Men det kan ju inte bli annat än genom lag som det går att avskaffa dem. Och de andra storegömdomarna, som inte äro fideikommiss, de skola vara kvar med sina arrendegårdar. Dem får man inte röra vid annat än »frivilligt» från jordägarnas sida.

Vidare säger utskottet, att det inte varit möjligt att uppdraga någon lämplig gräns mellan större och mindre gods, detta visar, att ordföranden i den senaste jordbruksutredningen, gjort en konst i att taga kännedom om vad som även i denna punkt förut har föreslagits, av dem, som verkligen ha studerat saken »ganska grundligt». I jordkommissionen tog man statistiska centralbyråns statistik som utgångspunkt. Där var satt en viss gräns, som skilde stora egendomar från medelstora och mindre. Nå, när nu statistiska centralbyrån har dragit upp sådana gränser, då är det väl lämpligt att ta deras gränser, ty de ha funnit dem möjliga att använda, och efter guldvikt kan man ju inte väga allting. Men för andra lagutskottet har det inte funnits någon möjlighet att uppbringa någon gräns. Varför? Jo, därför att man är obekant med saken och inte önskar den!

Herr Tamm talade mycket om det ursvenska rättsmedvetenhet, vari inginge att icke kränka annans äganderätt. Men det ursvenska rättsmedvetandet tog sig uttryck i Karl XI:s reduktion, och den var ju ganska ursvensk i alla fall. Där om säger Odhners lärobok i historia, som vi alla fått läsa: »Däri genom blev egendomen jämnare fördelad, slut gjordes på stormansväldet och allmogen återvann sin forna självständighet.»

Det är precis vad det är fråga om också nu. Det måste göras slut på stormansväldet, men bara så till vida att underlydande små arrendegårdar en gång få bli fria och snävt avstyckade gamla odalbruk få anspråkslösa och nödtorftiga tillskott. På den punkten måste det göras slut på stormansväldet nu som på 1600-talet, och allmogen bör återfå sin forna självständighet lika väl nu som på 1600-talet. Det är detta man också har insett i Finland och Östersjöprovinserna. Även i den tidsperiod, under vilken vi leva, går det sålunda för sig, med än skarpare ingrepp.

Nu medger jag, att alla dessa nya beredningar satts till utan grundsatser från regeringen, utan grundsatser från riksdagen och utan någon »grundlig» undersökning om vad de personer, som satts in, ha för sinne i de frågor, som förelagts dem. Det kan då icke bli mycket att förvänta. Denna hänvisning till en ny utredning, — det skall jag be att få erinra om — är såle-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)
des som det nu är formulerat, döden i grytan, föga annat. Det måste finnas grundsatser både hos dem, som tillsätta de delegerade, och hos dem som väljas till delegerade.

När vi nu skola ge oss in på en arrendelag, bör erinras att det föreligger ett utkast till arrendelag med en omfattande motivering, som ännu ej kan sägas vara »grundligt» prövat. Börja med det! Då kanske något arbete är undan-gjort, och sedan kan man tänka vidare för egen del. En förutsättningslös utredning är nu en stående term för att låta riksdagen och andra komma ifrån eget tänkande, och det är också döden i grytan.

Men när det nu finnas så oerhört mycket utredningar förut, skola då andra personer börja igen, som om ingenting förut hade hänt? Det är väl bortkastat arbete och bortslösade kostnader.

Ja, med herr Tamm's ursvenska rättsmedvetande förhåller det sig så, som jag nyss sade. Det finns ju skogslagar, det finns ägostyckningslagar, det finns skifteslagar, det finns många andra lagar, som innefatta inskrän-ningar i den obegränsade äganderätten. Men att vissa mäktiga skola få härska över annat jordbruksfolk, är icke heller någon ursvensk grundsat, utan tänk på, herr Tamm, hur det här har kommit till! Det är skillnad på ägande-rätt och äganderätt.

Nu får jag således yrka bifall, herr talman, till min reservation.

Herr **Linder**: Endast några ord till herr Tamm.

Herr Tamm sade, att därför att en torpare kommit att bära fram en motion, får man väl inte anse, att han är representativ för hela torparklassen. Seder-mera gav herr Tamm också uttryck åt den meningen, att man till följd av de motionsvis framförda önskemålen skulle kunna få den uppfattningen, att hela arrendatorklassen befann sig i misär.

Jag vill då framhålla, att det framburits en motion i detta ärende även från bondeförbundshåll. Det finns en ledamot av bondeförbundet i denna kammare, som väckt en motion i syfte att få en revision av denna lag på *en hel del* punk-ter. I andra kammaren har det väckts en ungefär lika lydande motion av herrar Anders Pettersson, Albin Eriksson och Arvid De Geer. Jag vet icke precis, varför man skall sätta punkt där, och varför icke den ena klassens eller det ena skiktets representant skall få lov att anses lika vederhäftig, när det gäller ett önskemål, som han framför, som det andras, och varför icke även den, som sitter som torpare, som en man i mindre villkor, kan få ha en me-ning om huruvida det är rätt beställt eller ej. Jag har aldrig påstått, att arrendatorsklassen skulle befinna sig i något slags misär. Det gäller inte heller direkt huvudfrågor i jordägarnas och arrendatorsklassens förhållande till varandra, om deras väl och ve utan det gäller en del ifrågasatta rättelser, av lagen, vilka mera överensstämna med, vad man kanske kunde kalla dagens krav, om jag så får säga, men mera är det icke som nu framburits. Jag vill emellertid säga helt *i allmänhet* gentemot såväl herr Tamm som herr West-man, att de problem, som här ha ställts under debatt genom motionerna, gripa så in i varandra och ha ett sådant sammanhang med varandra, att när man tager upp, som herrarna göra, åtskilliga av dessa problem till undersökning, man icke bör *förbjudas* att samtidigt taga upp även andra problem, som kun-na röra arrendatorsklassen. Jag tror, det är klokt och förståndigt, att om man ber om en utredning, man icke låter så snävt begränsa denna utredning som herrarna vilja göra, utan gör den något mera vittomfattande. Jag tror icke, om man behåller en lugn och sansad stämning, att, av vad här framförts jordägarna skulle förledas till att i något slags oro eller harm avyttra sina jordegendomar. Det är icke alls behövt för en sådan saks skull.

Vidare har herr Tamm talat om frilösning, optionsrätt och tvingande be-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

stämmelser. Jag skall icke beträffande frilösningen och optionsrätten i detta sammanhang säga något. Beträffande däremot de tvingande bestämmelserna, som kanske kunna anses vara av mera allmän natur, vill jag säga, att redan lagberedningen på sin tid hade den uppfattningen, att arrendatorerna vore den svagare parten i förhållandet mellan jordägarna och arrendatorerna och att det funnes fog för att vissa tvingande bestämmelser till arrendatorernas fördel, blevo införda i lagen. Nu ha herrarna själva i en del motioner yrkat, att det skall ske en undersökning, om inte dessa tvingande bestämmelser kunde utsträckas vidare, och vi för vår del ville då gärna tillägga, att det kanske kan undersökas, om icke detta kan ske jämväl på andra håll. Något vidare avses icke med vad här säges. Vad man önskar är icke annat än att åt arrendatorerna bereda en tryggare, mera skyddad tillvaro. Jag har därmed icke alls velat på något sätt förbise jordägarnas svåra ställning men jag hoppas, att även den kommer på tal under debatten.

Jag vidhåller mitt yrkande om bifall till reservationen.

Herr Norman: Om jag förstod herr Tamm rätt, var det egentligen hans uppfattning, att dessa olika krav på reformer på arrendelagstiftningens område icke voro något uttryck för arrendatorsklassens verkliga intresse, utan mera löst uppkomna problem. Jag har dock här ett dokument, som verifierar saken på ett annat sätt. Det har kommit till andra lagutskottet såsom yttrande över en fråga, som också berör arrendelagstiftningen, fastän den icke är med i det komplex, vi handlägga i dag.

Uttalandet är från Upplands arrendatorförbund. Det säges där: »Härjämte vilja vi anföra våra motiv till, varför vi önska utredning om en ny arrendelag.» Så uppräknas i nio olika punkter de olika avseenden, i vilka det enligt denna sammanslutnings mening brister åtskilligt i nuvarande bestämmelser, och så säges det: »I anledning av förestående hemställa vi att andra lagutskottet föreslår riksdagen utredning om en ny arrendelag.»

Jag tror, att herr Tamm åtminstone före 1936 års ingång haft att göra med en del av dessa arrendatorer, som äro sammanslutna i Upplands arrendatorförbund, och det förefaller, som om detta icke skulle hysa precis samma uppfattning, att allt är bra som det är. Att allt icke är bra som det är, har i år dokumenterats, såsom herr Linder nyss sade, även i en motion från bondeförbundshåll. Och ärendet föreligger på grund härav, skulle jag tro, i ett bättre läge i år än vad det gjorde 1933, 1934 och 1935. Det är, som om de årtal, som äro jämnt delbara med 4, skulle vara särskilt disponerade för att reformkrav lättare kunna göra sig gällande.

I fjol hade ju andra lagutskottets ärade ordförande och jag en kontrovers, huruvida det överhuvud vore lämpligt att skriva till Kungl. Maj:t i dessa frågor. I år har utskottets majoritet beslutat föreslå riksdagen, att den skall göra framställning rörande vissa önskemål beträffande reformer på arrendelagstiftningens område, som här ha framkommit. Jag kan ej förstå, varför man icke under sådana förhållanden kan skicka samtliga problem att läggas under en utredning. Herr Westman har visserligen sagt, att enligt hans uppfattning detta skulle komma att stoppa upp reformarbetet under den tid, som utredningen pågick. Alla reformförslag skulle bli blockerade, d. v. s. om det nu skulle fordras den femårsperiod, för en utredning, som herr Westman talade om, skulle det under nästkommande femårsperiod icke finnas någon möjlighet för medlemmar av riksdagen att få någon som helst hänsyn tagen till de reformkrav, som lämpligen skulle behöva vinna uppskattning och beaktande av riksdagen. Det ligger naturligtvis åtskilligt i detta, men efter vad jag kan förstå, ha under dessa år, som det har motionerats i arrende-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)
frågorna, alla möjliga och tänkbara uppslag kommit fram i debatten. De föreliggande redan nu. Motionärerna nästa år, året därpå och året därefter kunna ju icke gärna komma med några nya reformkrav. Skulle de nu på en gång läggas under utredning, så har man naturligtvis icke på något sätt blockerat reformarbetet, efter vad jag kan förstå.

Herr Lindhagen är inte riktigt belåten med de socialdemokratiska reservanternas formulering av sina yrkanden. Vi ha hela vägen använt det uttrycket, att vi önska en förutsättningslös utredning. Det är, menar herr Lindhagen, »döden i grytan», och det kan man hålla med om, ifall man menar, att man icke väntar sig något resultat av denna utredning, men det är ju icke i det avseendet vi mena, att den skall vara förutsättningslös, utan vi ha en bestämd förutsättning med vårt yrkande, och den är, att det skall åstadkommas tryggare och bättre förhållanden för jordens brukare, även för dem, som icke äro jordägare. Att vi icke vilja intaga en bestämd ståndpunkt, när det gäller att kläda reformen i den eller den bestämmelsen, sammanhänger med vad vi förut sagt, att det är litet riskabelt ibland att lagstifta på detta område. Lagstiftningsbestämmelser kunna verka helt olika mot vad man tänkt sig. Vi ha ju haft litet erfarenhet om det i vad det gällde arrendelagstiftningen 1927. Förhållandena hade utvecklats sig så inom vissa trakter av landet, att riksdagen ansåg nödvändigt att taga upp till undersökning frågan om, hur egentligen de bestämmelser verkade, som man allmänt trodde skulle vara av särskilt stort värde för de arrendatorer, som det var fråga om. Jag anser för min del, att det är lämpligt och klokt att, när en utredning skall komma till stånd, icke den utredningen i det fallet är så bunden av alldeles bestämda direktiv, att den direkt från början skall sikta på ett bestämt resultat.

När reservanterna nu intagit den ståndpunkten, har jag svårt att förstå, varför ej ledamöter av andra partier i kammaren kunna tillmötesgå reservanternas synpunkt i det fallet, t. ex. herr Verner Andersson, som nu har motionerat men icke helt och hållet fått sin motion tillgodosedd. Utskottet har ju dock i en ganska väsentligt punkt, beträffande optionsrätten, sagt ifrån, att där vill utskottet inte vara med om någon utredning alls. Det förefaller mig, som om med det intresse lantmannarepresentanterna såväl i bondeförbundet som i folkpartiet, ha för dessa frågor, de utan någon större samvetsnöd dock kunde förena sig med de socialdemokratiska reservanterna och skicka hela komplexet av problem till en förutsättningslös utredning. Jag tror, att ur en utredning skulle framkomma ett resultat, som skulle bli till gagn för vad vi allesammans åsyfta, nämligen, som jag nyss nämnde, tryggare förhållanden för jordbrukarna, även när de icke äro ägare av jorden.

Herr **Tamm**: Jag begärde ordet, då herr Norman som bevis för oriktigheten enligt hans mening i ett uttalande, jag gjorde, att arrendatorernas intresse icke skulle sammanfalla med att man ånyo upptog en allmän översyn av denna lagstiftning, framhöll ett uttalande, som hade kommit till andra lagutskottet från en arrendatorsförening, jag tror det var Upplands arrendatorförbund. Jag har ej detta dokument i min hand, men jag har läst det, och jag får säga, att jag verkligen uttalar både den förhoppningen och övertygelsen, att vad där säges ingalunda må vara representativt för kloka och förståndiga arrendatorer i hela vårt land, ty något mera verklighetsfrämmande än detta uttalande har jag sällan sett. Jag kan bara nämna två punkter.

Det framhålles, av dessa arrendatorer, att de anse önskvärt, att staten förvandlar alla arrendegårdar till arrendeegnahem, d. v. s. att staten skall helt enkelt lösa in alla arrendehemman, som finnas i landet, och låta dem få samma förmåner som egnahem nu ha. Vidare framhålles det av dessa arrenda-

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

torer, att de anse, att minimum för åtminstone ett normalt arrendeegnahm bör vara 15 hektar åker. Jag undrar vad norrlänningarna säga om ett krav på en minimigräns på 30 tunnland åkerjord för varje arrendejordbruk. Det är ett krav från arrendatorerna, att staten skall se om, att de få detta!

Jag vill bara tillägga ett par ord med anledning av vad herr Norman ytterligare framhållit om önskvärdheten av att en översyn nu skulle beslutas. Herr Norman säger, att samtliga problem, som röra den saken, nu under årens lopp ha framkommit och att alla tänkbara uppslag, som framkommit under årens debatter, skulle lämpligen kunna lämnas till utredning, och han är nog optimistisk att säga, att han ej tror, att några nya förslag kunna framkomma. Jag tror, att detta verkligen är en mycket stor optimism, herr Norman. Jag är alldeles övertygad, att om vi få en ny arrendelag, kommer knappast ett år eller två att förgå, innan det blir nya förslag. De flesta av de förslag, som här i dag behandlas, ha säkerligen varit under omprövning långt innan sista arrendelagstiftningen av 1927 kom till stånd, fast de ha oupphörligt upprepats, men fortfarande av majoriteten befunnits för lätta. Det är naturligtvis, som herr ordföranden i andra lagutskottet sade, det riktiga, att man plockar ut en del punkter, som man kan anse sakligt befogade, och låter dem bli föremål för omprövning. Gäller det en sådan massa saker, att man behöver ta upp hela arrendelagstiftningen för deras skull, då först är det fog att besluta om en allmän översyn. Men beträffande dessa punkter, som det här gäller, och särskilt herr Normans vädjan till bondeförbundshållet att stödja honom, på grund av att förslag på dessa punkter varit framförda därifrån, vill jag säga, att dessa punkter ju nu äro föreslagna till omprövning, men de äro ingalunda av den art och omfattning, att man behöver ställa till med en så stor apparat som en allmän revision, med — jag understryker det än en gång — den otrygghet för både jordägare och arrendatorer, som detta otvivelaktigt skulle medföra.

Herr Lindhagen: I utlåtandet står, att de skiftande förhållanden i fråga om jordbrukets naturliga förutsättningar i landets olika delar göra det enligt utskottets mening nödvändigt att bibehålla en särskild lagstiftning i de norra delarna och i de södra delarna av riket. Vilka äro då dessa skiftande förhållanden? Jo, i vissa trakter, där det finnes mycket skogsmark, råda ju tämligen samma förhållanden som i Norrland, men i andra jordbrukstrakter är det i åtskilligt icke så. Det är särskilt den skillnaden, att det i Norrland inte finns större gods, medan sådana finnas i södra och mellersta Sverige. Det kan vara mycket bra med stora gods, ty de sköta ofta sina egna bruk som mönsterbruk och föredöme för andra, de producera också erforderlig spannmål m. m., men vi skola tänka på att det finns s. k. »underlydande» också, samlade under tiderna genom inköp av små gårdar o. s. v., och det är de, som vilja bli fria.

Hela frågan här bottnar i, om det skall vara ett herrevälde eller ett fritt småbondevälde, och eftersom det fria småbondeståndet inte har behöfligt inflytande i riksdagen, sedan allmänna rösträtten infördes — vilket det hade förut — få vi väl vänta på nästa generation. Jag har ingen förhoppning, att vi komma ur fläcken med det motstånd, som reses även mot de försynta krav i den sociala jordfrågan som i vår tid kommit till tals. I södra och mellersta Sverige är det vidare den naturliga skillnaden, att där är det en individ, som äger de stora jordbruken, och sedan blir det arvingarna, som övertaga dem. I landets skogsbygder, särskilt de nordligare, är det skogsbolagen och de äro odödliga, ty där äges inte jorden av personer med arvingar, som sedan få den genom arvsrätt, utan av aktier, som äro till salu. Dessa jordmonopol bli därför varaktigare, under det godsen sönderbrytas mera genom arvslagarna. I

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)
båda fallen stå vi sålunda inför ett latifundiesystem, i vilket det nu gäller att göra enahanda jämkningar.

Båda jordmonopolen härska även över småarrendatorer. Jag har såsom medlem i de tre första jordkommissionerna på vandringar och vid möten kommit i kontakt med denna arrendatorsklass både i de nordligare och sydligare delarna i landet. Jag har studerat deras kontrakt och samtalat med dem om deras förhållanden och funnit att det i stort sett icke är någon skillnad i deras belägenhet vare sig de lyda under bolag eller gods, frånsatt naturligtvis den skillnad som alltid uppkommer på båda ställena av olika behandling från deras överordnade.

Olsson i Kullenbergstorp och Nils Wohlin yttrade till jordkommissionens betänkande, att det icke var lämpligt, att juridiska personer ägde jordbruk och arrendegårdar. Men däremot sade de, att de inte ville veta av, att godsägarna skulle vara underkastade samma jämkningar i sitt jordmonopol som skogsbolag. Bondeförbundet är ju ett parti, lett ganska mycket kanske av godsägare och av professorer från Uppsala. Riksdagsmän från Uppsala och även Lund, som varit professorer, ha tillhört det konservativa, för att ej säga det konservativaste inslaget i riksdagen, så långt jag varit med. Då jag kom in 1898 i riksdagen satt en professor från Uppsala snett bakom mig, en väldigt hygglig person mellan skål och vägg, men den mest konservativa människa eljest i de flesta frågor, tyckte åtminstone vi stockholmare. Det måtte följa särskilt med alma mater upsaliensis — med undantag för Reuterskiöld, som ibland är en man för sig.

Jag tycker, att bondeförbundet verkligen borde gaska upp sig, skjuta något åt sidan omaka ledare och bli som en mor även för det jordbrukarfolk, som kämpar sig fram på svältgränsen. De äro dock i all synnerhet av samma kött och blod som de besuttna bönderna såsom en bondehövding en gång uttryckte sig. Skulle icke bondeförbundet slå sig löst från allt för mycket uppblickande till stormän, bli ett verkligt den svenska jordens folkparti och återge jordbruket den rätt, som det bör ha? Icke böra ni väl underkasta eder kommandon om åsidosättande av det gamla bondebudet att »land skall med lag byggas», när det gäller de minsta av edra bröder! Hur går det då med dig: »du frie man av järn, du bonde god», som skalden sjunger, därest det senare inslaget i bondeståndet av sina blodsförvanter ej förmenas någon säker framtid på egen grund. Det var härligt på den tiden, då det gamla lantmannapartiet fanns, ty då funnos verkliga bönder, som förstodo att hävda modernäringens och bondeklassens behöriga intressen utan hänsyn till person. De åtogo sig inte heller regeringsmakten, ty när Arvid Posse ville föra dem dit, svarade de: »Till taburetterna följa vi dig icke». De behövde dem icke, därför att de sutto på egen grund, och de fruktade dem kanske också.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr förste vice talmannen, att i avseende på den nu förevarande punkten yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen skulle godkännas; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna herr Lindhagens vid samma punkt avgivna reservation.

Sedermera gjorde herr förste vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herrar *Linder* och *Norman* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av herr Linders m. fl. reservation, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Om gemensam social arrendelag för hela riket. (Forts.)

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30 punkten II A, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr förste vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Norman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 67;

Nej — 45.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten II B.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionen I: 8 yrkandet 1), i vad anginge frågan om frilösning av arrendejordbruk, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

*Om frilösning
av arrende-
jordbruk.*

Reservation hade anförts av herr *Lindhagen*, som hemställt, att yrkandet i motionen I: 8 om övervägande av frågan om frilösning av arrendejordbruk måtte av riksdagen bifallas.

Herr *Lindhagen*: Utskottet har på sid. 23 anført som skäl för sitt avslagsyrkande i denna punkt, att riksdagen tidigare vid upprepade tillfällen avstyrkt förslag om rätt för arrendator att tvångsvis frilösa det arrenderade jordbruket och att riksdagen förklarat, att andra åtgärder, som skulle underlätta sådan frilösning, skulle tillgripas. Detta betyder först och främst, att när det händelsevis är fråga om en jordägare, som är villig att tillåta frilösning, så kommer det att gå för sig, men när det är en jordägare, som inte tillåter frilösning, fast arrendatorn vill det, så går det inte för sig. Lagvägarna däremot äro till för att ge rätt åt alla och inte på detta sätt låta dem som ha de största svårigheterna att bli fria fortfarande vara ofria. Vi böra förstå, vad det är för en förfärande skillnad på lagvägarna och lagutskottets vägar.

Så erinrar utskottet vidare, att uppdrag att verkställa en sådan utredning lämnats åt sociala jordutredningen, och den har fått nådatid därför till den 1 juli 1936. Utredningens ordförande, herr Westman, har dock här redan sagt ifrån, vad utredningen kommer att gå ut på: ingen tvångsinlösning, ingen rätt för staten att gå emellan och skapa rätt åt alla, i synnerhet åt dem som äro mest lidande under jordmonopolen, som vilja bibehålla dem under sitt förtryck, utan inlösning bara där frivillighet kan åstadkommas. Nu återoppar utskottet i alla fall fromt, att det uppdragits åt sociala jordutredningen att utreda denna sak, men utskottet och riksdagen ha ju givit en sådan instruk-

Om frilösning av arrendejordbruk. (Forts.)
 tion för denna utredning, att den inte får befatta sig med likhet inför lagen utan bara med lösliga, tillfälliga medgivanden. Det är verkligen ett student-spex så det förslår.

Jag yrkar bifall till min reservation, men jag begär ju aldrig votering om mina förslag, när det föreligger en socialdemokratisk reservation, utan då röstar jag för den. Jag hoppas herr Norman begär rösträkning så många gånger som möjligt, så att jag slipper göra det. Skillnaden emellan dessa reservationer är den, att i alla de här punkterna har herr Linder m. fl. yrkat, att riksdagen måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motionen framställda frågan, och jag skriver »att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t — med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning — ville» överväga frågan. Jag har arbetat så mycket på det här området, att jag inte vill utlämna saken till döden i grytan genom en sådan här modern »förutsättningslös» utredning. Utredningar, som skola vara lösa från förutsättningar — kan man tänka sig ett sådant program!

Herr Norman: Med anledning av herr Lindhagens vädjan ber jag att få säga, att Orsa kompani lovar ingenting bestämt, men beträffande den här punkten II B har jag inget annat yrkande än att med hänvisning till vad jag yttrat vid behandlingen av punkt I hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Jag tror att de socialdemokratiska reservanterna här behärskas av den föreställningen, att vi böra framträda så larvigt som möjligt, ty få vi kanske några högermän, folkpartister och bondeförbundare med oss. Aldrig — herr Norman! Om de märka att ni uppträda som män, kommer en eller annan snarare att följa oss men aldrig annars.

Herr Norman: Herr talman! Denna fråga ligger redan under utredning, och därför ha de socialdemokratiska ledamöterna av utskottet inte på denna punkt framställt någon reservation.

Herr Lindhagen: Herr talman! Denna utredning innebär döden i grytan, och därför har jag inte kunnat nöja mig med den. Jag yrkar bifall till min reservation.

Herr Linder: Herr talman! Det finns ett gammalt ordspråk, som säger, att den asande kommer lika fort fram som den rasande.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter jämlikt därunder förekomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt samt vidare därpå att det i motionen I: 8 gjorda yrkandet om övervägande av frågan om frilösning av arrendejordbruk skulle av riksdagen bifallas; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

*Om företrädes-
 rätt för arren-
 dator vid
 köp m. m.*

Punkten II C.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionen I: 8 yrkandet 1), i vad anginge frågorna om företrädesrätt för arrendator vid köp samt om skydd mot salubjudande av utarrenderad egendom i vissa fall, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Beträffande förevarande punkt hade reservationer avgivits

1) av herrar *Norman, Olof Carlsson, Hage* och *Molander*, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl.

Om företrädesrätt för arrendator vid köp m. m. (Forts.)

Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motioken I: 8 framförda frågan om företrädesrätt under vissa omständigheter för arrendator vid köp av arrenderad egendom;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågorna om företrädesrätt för arrendator vid köp samt om skydd mot salubjudande av utarrenderad egendom i vissa fall ävensom för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr *Linder*: Jag har inte deltagit i behandlingen av denna punkt, men jag finner ingen anledning, varför jag inte ändå skulle kunna yrka bifall till den reservation, som här finns avgiven. Det är nog så, att det bland alla dessa olika yrkanden förekommer många frågor, som kunna vara ganska svårbedömda, men detta får inte hindra, att man försöker taga upp dem till lösning. Och när man tänker på ett sådant fall som det att en jordegendom kanske sedan många år betraktats såsom avskild från huvudgården och varit utarrenderad, kan jag inte se annat än att det kan ha fog för sig, att ett sådant yrkande som reservanternas blir undersökt.

Jag yrkar därför bifall till den av herr *Norman* m. fl. avgivna reservationen.

Herr *Westman*: Herr talman! I reservationen framföres ett önskemål, som ju kan förefalla mycket tilltalande vid första ögonkastet. Man begär där en lagstiftning, som under vissa omständigheter ger en arrendator företrädesrätt att köpa en egendom, som han arrenderar. Det låter mycket tilltalande, att arrendatorn borde få företrädesrätt att köpa den arrenderade egendomen, först och främst naturligtvis när jordägaren vill bjuda ut den till salu men sedan även vid andra tillfällen, då jordägaren inte skulle vilja sälja sin egendom. Men om vi nöja oss med att tänka oss in i det första och mildaste fallet, då jordägaren vill sälja sin egendom, så är det klart, att en arrendators företrädesrätt att köpa har inte det minsta värde, om man inte genom statens försorg bestämmer den köpeskilling, som skall anses vara skälig. Annars kan jordägaren säga: var så god och köp, men egendomen kostar det och det priset, och han kan då sätta priset så, att företrädesrätten för arrendatorn är fullkomligt värdelös. Men det vore väl ändå en ytterligt vansklighet i dessa tider, då jordbrukets ekonomiska bärighet beror på de politiska överenskommelser, som träffas här i riksdagen mellan partierna, för dem som skulle sitta i en officiell nämnd att avgöra människornas väl och ve genom att bestämma värdet på jordegendom. Det kan ju innebära ruin för den ene eller andre, ifall man hugger fel uppåt eller nedåt i fråga om jordvärdet. Det andra fallet är ändå mycket mera betänkligt. Reservationen går alltså in för en lagstiftning, som skulle innebära, att så fort en jordegendom är utarrenderad, skulle det kunna hända, att staten ingrep och bestämde saluvärdet på jorden.

Herr *Lindhagen*: Den siste ärade talaren saknar i det här fallet av någon anledning den goda viljan, och det är ju hans ensak. Men den utgångspunkten utgör förklaringen till hans försök att hitta på formella hinder för en hjälpande hand till de svaga och beroende. Den som vill finner vägarna, den som inte vill glädes sig över de formella hindren. Det är skillnaden mellan *Westman* och mig i denna fråga.

Här bor en arrendator, vars förfäder ägt hemmanet och sedan som arrendatorer under generationer suttit på gården. Då är det en plikt för svensk statskonst i den gamla stilen att låta honom få sitta kvar i sitt och sina faders

Om företrädesrätt för arrendator vid köp m. m. (Forts.)

gamla hem, och då måste det finnas utvägar därför, men det bryr sig Westman inte om ett dugg, fast han är rättshistoriker och därför väl skulle känna till dessa beklagliga förhållanden och bli gripen av den tragedi, som ligger i sådana öden. Jag har sett så mycket av dessa eländen. Tänk bara på Upplandsbönderna — Gimo-Österby bruks arrendatorers lidandes historia. De voro självägande under trettioåriga kriget, och så förpantade kronan sin ränta från dem för att använda pengarna för omkostnader i kriget. Så gamla äro deras anor, och sedan ha de suttit kvar, men om nu någon är obehaglig eller vill organisera dem, så väck med honom! Och så säljs det på måfå hur som helst. Jag har varit och sett på de tilldelningar, utbrutna gårdar fått, och vandrat i deras marker. De skulle få husbehovsskog, men en låg på en sumpmark, där det stod en olycklig tall på en tuva och ett björkkräk på en annan. Det var husbehovsskogen, herr talman! En annan hade fått den på en backe, som bestod mest av småsten. En och annan utpinad tall eller gran, fulla med lav. Det var husbehovsskogen, herr talman! Och det är ättlingarna av den gamla bondestammen där uppe, som nu ha fått sådan skog. Och här sitter en församling, som är till för att taga vara på sin broder men bara går de stora herrarnas ärenden. Ingenting annat göra vi.

Jag hemställer om bifall till det av Linder framställda yrkandet.

Herr Westman: I det verkliga livet ser det inte alls ut som herr Lindhagen skildrar det, åtminstone inte i stort sett. Det förhåller sig så, att arrendatorerna under de stora skogsbolagen under nuvarande konjunkturer inte alls äro hågade att frilösa sina gårdar, därför att de veta, att så länge de äro bolagens arrendatorer, ligger det i bolagens intresse att skaffa dem körslor, så att de kunna betala sina arrenden. Om de däremot få friköpa och bli självägande, veta de, att bolagen komma att, då de dela ut körslor och skogsarbete överhuvud taget, i främsta rummet tillgodose sina arrendatorer, och då äro dessa människor rädda för att de, som friköpt, bli lämnade utanför. Därför föreligger det bland bolagens arrendatorsklass i stor utsträckning en stark tvekan, om det är fördelaktigt för dem att friköpa sina gårdar. Detta är intygat från arbetarnas organisationer och inte alls ifrån herrarnas, som herr Lindhagen påstår.

Vidare vill jag framhålla, att av stort intresse i detta sammanhang är frågan om fideikommissens avskaffande. Under fideikommissen finnas 7,000 arrendatorer. Sociala jordutredningen har lämnat in förslag till Kungl. Maj:t om hur avecklingen av fideikommissen bör gå till, och sociala jordutredningen har därvid framhållit, att staten bör, när den medger tillstånd till fideikommissens försäljning, uppställa sådana villkor, att arrendatorernas intresse av att bli självägande jordbrukare tillgodoses på det allra lämpligaste sättet. Därmed löses en mycket stor arrendatorsfråga i vårt land, och jag vill säga er det, mina herrar, att en stor del av de yrkanden, att man skall hjälpa arrendatorsklassen, som äro framställda i motionerna, taga sikte just på de förhållanden, som finnas på fideikommissen. När det talas t. ex. om de stora gods, som äro konstituerade på det sättet, att det finns en massa arrendegårdar under dem, är detta en typ, som motsvaras av en hel del av våra fideikommiss men som är ganska sällsynt i övrigt och inte alls finns i stora delar av vårt land. En hel del av de yrkanden, som äro framförda genom de motioner, som nu behandlas, skulle aldrig ha kommit fram som gällande stora sociala frågor, om fideikommissfrågan varit löst. Den löses genom att man avskaffar fideikommissen, vilket kommer att ske inom en icke alltför avlägsen framtid.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Om företrädesrätt för arrendator vid köp m. m. (Forts.)

Herr Lindhagen: Herr Westman räknar upp det ena halmstrået efter det andra, som skulle kunna rädda oss från att göra någonting, men han glömmer nu alla som inte lyda under fideikommiss. Att fideikommissen kanske nu bli avskaffade, är vår sak, som kämpade för detta vid sekelskiftet, ty då skrev riksdagen så många skrivelser om fideikommissens avskaffande, att nu går det inte anständigtvis för sig att gå emot saken. Därför kanske de bli frigjorda.

Men när jordkommissionen satt, fingo vi där på remiss framställningar till Konungen från fideikommissarier att få sälja arrendegårdar, och då visade det sig, att försäljningsbeloppen i allmänhet voro högt tilltagna och att de hade tillkommit på det sättet, att fideikommissarien bestämde värdena och sedan tillkallade en del förnämliga jordbrukare i trakten, domänintendenter och sådana. Man åt middag tillsammans, på fideikommissariens inbjudan, förmodar jag, och bestämde sedan köpeskillingen enligt hans önskan. Jordkommissionen blev tvungen att efter utredning föreslå minskning av de där köpeskillingarna, och regeringen följde jordkommissionen.

För resten är det vackert, att utskottet nu, då riksdagen skrivit så många gånger, inte vill bibehålla fideikommissen, och jag är glad över det. Men det finns också godsarrendatorer, som inte lyda under fideikommiss, och deras sak är fortfarande olöst. Åtskilliga av dem ha också fått friköpa sina gårdar på grund av att arrendelagen ju pålade bolagen vissa förpliktelser, som de ville frigöra sig från. Försäljningen har dock skett på okända, okontrollerade villkor. Särskilt när arrendelagen utsträcktes till Värmland, som var en gammal bruksdomän, där bolagen voro vana att rå om hela socknar, väckte detta stor betänksamhet hos bruksbolagen. De försökte då bl. a. komma ifrån lagen och började sälja. De sade till arrendatorerna, att om ni inte betala och köpa på erbjudna villkor, så sälja vi till någon annan. Det är sådant, som inte får förekomma och allra minst hos jordbruksläkter, som kanske under århundraden suttit på sin torva. Därför får man försöka hindra en sådan försäljning till ovidkommande och söka mota Olle i grind.

Detta sker naturligtvis genom att det blir tillfälle för arrendatorerna att med statens hjälp och under dess målsmanskap få frilösa, när det passar dem, d. v. s. när de kunna göra det, men under tiden skola vi upprätthålla deras rätt till sitt jordbrukarhem, så att det ej går ifrån dem. Och blir det en sådan lag, skola vi nog få se upprepad erfarenheten med arrendejordbruken och arbetarejordbruken. Då komma arrendatorerna med stöd av statens starka hand att, som den siste ärade talaren sade, se i stort och förstå att för dem och deras efterkommande är bäst att komma till ett eget hem i trygghet som andra fria bönder.

Efter härmed slutad överläggning gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Norman m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten II D 1.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, i anledning av motionerna I:285 och II:486 samt II:187 yrkandet 1), måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om en förutsättningslös utredning rörande lämpligheten att införa den bestämmelsen, att, därest jord enligt sociala arrendelagstiftningens stadganden utarrenderats av bolag och med dem likställda jordägare under femton år eller av fideikommissinnehavare under tio år, avtal om

*Ang. minimi-
tid för för-
längning av
vissa arrende-
avtal.*

Ang. minimitid för förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)
förlängning skulle ingås på minst fem år, därest ej undantag genom dispens meddelades, med förbehåll om uppsägningsrätt för arrendatorn.

Reservation hade anmälts av herrar *Frändén, Tamm, P. Sandström, Skoglund* och *Sandberg*, vilka likväl ej antytt sin åsikt.

Herr Lindhagen: Här har utskottet nu gjort en hemställan, och det är ju tacknämligt, att det kommer någonting. Nu vill utskottet tillåta, så vitt jag förstår, att det skall fastställas en minimitid för arrendeupplåtelsen även enligt den allmänna arrendelagen på minst fem år. Med andra ord skillnaderna mellan den sociala arrendelagen och den allmänna arrendelagen börja rasa, och det är bra. Det visar sig också, att det är arrendatorer och vederlikar från södra och mellersta Sverige, som nu väcka motioner i andra kammaren i sådant syfte. I södra och mellersta Sverige råder den allmänna arrendelagen över dem, och därför säga de, att de vilja ha ändringar i den, men de ändringar, de vilja ha, äro sociala och av samma beskaffenhet som de, vilka stå i den norrländska arrendelagen.

Här har utskottet visserligen också satt ett litet krokben, men utskottet har ock i sina motiv varit med om att arrendatorerna böra förbehållas rätt även enligt den allmänna arrendelagen att verkställa uppsägning av avtalet efter kortare tid, t. ex. två år. Det är ju många, som föreställa sig, att den där arrendetiden på femton år är oläglig för arrendatorerna, därför att de, som äro den svagare parten och kunna behöva komma ifrån arrendet, icke, när sådant inträffar, äro längre betjänta med femton års arrendetid. Men nu är det så, att i den sociala lagen står redan, att just ur den synpunkten äro arrendatorerna förbehållna att få uppsäga arrendet efter fem år. Jag har reserverat mig inom kommissionerna för att de skola ha vanlig uppsägningsrätt utan någon sådan där tidsbegränsning, så att de kunde flytta vid laga fardag efter uppsägning. Då vore ju rätt skipad där. Även om arrendatorn vore bunden i femton år, har han enligt lagen rätt att sätta någon annan i sitt ställe, med vilken jordägaren kan skäligen vara belåten.

Nu har lagutskottet för detta fall verkligen föreslagit en uppsägningsrätt efter två år, och det är ett steg mot mitt yrkande om inget år. Jag hoppas därför att till nästa generation de två åren också komma bort, när vi nu inte kunna göra någonting riktigt på en gång. Jag tackar utskottet och nöjer mig med utskottets förslag med dessa reservationer till protokollet.

Herr Tamm, Gustaf: Herr talman! På denna punkt är en blank reservation avgiven av herr *Frändén* jämte mig och några av utskottets övriga medlemmar. Förhållandet är, att den fråga, som huvudsakligen behandlas i denna punkt, är den, huruvida lämpligen en utredning bör ske, om tvingande lagbestämmelser angående viss minimitid för begynnelsearrenden böra införas i den allmänna arrendelagen. Som bekant finnes ingenting i den lagen, som tvingar en innehavare av enskild jord att utarrendera denna på viss tid. Utskottets majoritet har ansett, att en ändrad bestämmelse på den punkten åtminstone för närvarande kanske icke vore lämplig att föreslå. Däremot har utskottet föreslagit en helt annan utredning, som vi reservanter anse icke har något som helst sammanhang med den fråga, som här egentligen beröres, nämligen huruvida eventuellt ytterligare tvingande bestämmelser skulle införas inom den sociala arrendelagstiftningens ram, d. v. s. för arrenden under bolag och fideikommiss. Här föreslås en utredning, huruvida icke, sedan den respektive femtonåriga och tioåriga arrendetiden gått ut, en arrendetid av minst fem år skulle bliva obligatorisk. För närvarande finnas inga bestämmelser härom.

Ang. minimitid för förlängning av vissa arrendeavtal. (Forts.)

Det är ju också så, att denna sociala jordlagstiftning för Svealand etc. infördes 1927 och alltså kom i tillämpning först 1928. Det dröjer alltså en femtonårsperiod eller ett stycke in på 1940-talet, innan överhuvud taget denna fråga kan bli aktuell. Vad den lagens tillämpningsområde beträffar, finns det ju ingen anledning att nu, åtminstone 8—10 år i förväg, utreda, huru en gång i framtiden bör förfaras. Däremot tillkom ju den norrländska arrendelagen 1909 och har tillämpats sedan 1910, och första femtonårsperioden därefter utgick alltså 1925. Det har sålunda nu gått tio år, sedan denna fråga först kunde bli aktuell, och mig veterligt har intet som helst önskemål från något håll direkt uttalats om behovet av någon förändring i denna arrendelag på den punkt, som här föreligger. Vi ha därför ansett, att en utredning om hela denna fråga är relativt omotiverad, åtminstone för närvarande.

Vad emellertid själva saken angår, har jag för min del ingenting att anföra emot den, och skall ändå en utredning på andra punkter företagas, så kan ju denna punkt för all del få följa med. Vi ha emellertid med vår blanka reservation framhållit, att vi anse att denna fråga är den sak, det här gäller, praktiskt taget ovidkommande.

Jag har, herr talman, intet yrkande på denna punkt.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkten II D 2.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I:285 och II:486 samt II:187 yrkandet 1), i vad de anginge frågan om minimitid beträffande arrenden, icke måtte föranleda till någon riksdagen åtgärd.

*Om minimitid
beträffande
arrenden.*

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Linder, Norman, Hage* och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande det i motionerna I:285 och II:486 samt II:187 framförda spörsmålet om lagstadgande av minimitid beträffande arrenden, i vad det gällde jordbruk, som normalt plögade vara utarrenderade och som ej vore behandlade under II D 1), för att förhindra att jordägarna mot arrendatorernas vilja genomdreve kontrakt med kortvarig, exempelvis ettårig, giltighet;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågan om minimitid beträffande arrenden samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr Linder: Det föreligger på denna punkt en reservation, som är avgiven av mig m. fl. Det är otvivelaktigt så, att arrendeavtal, som äro ingångna på längre tid, äro ur jordbrukets synpunkt det enda riktiga. Men mot detta ställer sig också ett krav hos nutidens människor på en viss rörlighet, och jag tycker, att det är ett krav, som man bör beakta. Nutidens människor äro vana vid en viss rörlighet, och de kunna också vilja känna sig för, innan de ge sig i lag t. ex. med ett arrende på längre tid. De vilja veta, vad de ha att rätta sig efter. Vid det förhållandet tror jag, att om man skulle införa i den allmänna arrendelagen en längre fixerad tid, skulle detta inte vara till gagn för mera moderna förhållanden. Men man kan dock här göra en skillnad i så måtto, att det ju finns en hel del jordbruksfastigheter, som kunna

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)

vara utarrenderade på en längre tid och som *normalt* bruka vara utarrenderade på längre tider. I dylikt fall har jag jämte några meningsfränder velat i så måtto reservera mig, att jag icke vill vara med om att genomdriva en ettårig arrendetid. Jag anser det vara mera i arrendatorernas intresse, att när det gäller egendomar, som *normalt*, under vanliga förhållanden, äro utarrenderade på längre tider, böra jordägarna icke *mot* arrendatorernas vilja söka genomdriva exempelvis en endast ettårig arrendetid.

Jag yrkar med dessa ord bifall till reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Det är i denna punkt fråga om jordbruk, som icke ligga under den sociala arrendelagstiftningen. Här har det nu framställts ett yrkande om bifall till den reservation, som går ut på att man skall stadga en minimitid rörande arrendena för sådana »jordbruk, som normalt pläga vara utarrenderade».

Vad menas då med att jordbruket normalt plägar vara utarrenderat? I den motion, som har givit uppslaget till reservationen, motionen i andra kammaren nr 486, föreslås det, att om en egendom varit utarrenderad i 20 år, skall den anses vara normalt utarrenderad, och att då arrendekontrakt måste slutas på en viss längre tid. Men hur lätt kan det inte hända, att en egendom har varit utarrenderad av en lantbrukare i 20 år av fullt lojala skäl! Det kan tänkas, att den äkta mannen har dött och att hustrun har arrenderat ut gården i 20 års tid. Då behöver hon kanske ha den utarrenderad ett år till. Det skulle hon inte få göra, utan hon skulle vara tvungen att utarrendera den på fem år eller den tid, som kan komma att fastställas.

Vi, som vunnit majoritet i utskottet, ha ansett, att det var så svårt att skriva en lagtext, som inte träffade dylika behjärtansvärda fall, att vi därför inte vågade oss på att gå med på det utredningsförslag, som framförts i den reservation, om vilken vi nu tala.

Jag ber för min del, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Norman: Herr talman! De invändningar, som lagutskottets ärade ordförande har gjort gentemot det yrkande, som har framställts i motion ifrån bondeförbundshåll och som vår reservation avser att stödja, äro just sådana där invändningar, mot vilkas verkningar vi så att säga ha velat gardera oss, då vi kräva en förutsättningslös utredning.

Vi förstå, att sådana där svårigheter kunna föreligga, men i detta fall är det ju inte fråga om att andra lagutskottet skall skriva en lagtext och ha sådant bekymmer om lagtextförfattarna att man för den skull inte skulle kunna skicka denna fråga till utredning, då det dock är ett tydligt dokumenterat önskemål i fråga om arrenden enligt allmänna arrendelagen för jordbruk, som i en fortlöpande följd av år äro utarrenderade. Ägaren kanske sitter i Stockholm eller någon annanstans och har jordegendomen för att få arrendeinkomsten, men ämnar aldrig bosätta sig där. Det kanske heller inte är avsett att släkten skall bosätta sig där. Just i fråga om sådana där permanent utarrenderade gårdar, som höra under allmänna arrendelagen, bör man enligt min mening undersöka, om det inte kan gälla vad utskottet självt önskar beträffande den sociala arrendelagen, nämligen att det inte blir alltför kortvariga arrendetider. Och vi ha, som sagt, varit så måttfulla i vårt yrkande, att vi begärt en förutsättningslös utredning, som skall syfta till att »förhindra att jordägarna mot arrendatorernas vilja genomdriva kontrakt med kortvarig, exempelvis ettårig giltighet».

Vi ha icke ens fixerat de önskade fem åren just på den grund, att det i en-

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)

skilda fall kan föreligga sådana skäl, som göra, att arrendet med fog kan behöva uppsägas. Men nog skulle man väl en dag kunna klara en sådan sak genom dispensförfarande. Nog kan frågan, synes det mig, utredas, och jag ber att få meddela, att detta yrkande har bifallits i andra kammaren med 98 röster mot 85, således med 13 rösters majoritet, vilket väl visar, att motionärens meningsfränder hava ansett det vara skäl att stödja denna reservation, fastän den i lagutskottet inte har fått stöd av andra än socialdemokraterna. Jag yrkar bifall till reservationen.

Herr Tamm, Gustaf: Det är ju i detta fall alldeles självklart att, såsom herr Norman framhållit, även då jordägaren exempelvis sitter i Stockholm och arrenderar ut sin egendom, jordägarens och arrendatorns intressen sammanfalla därutinnan, att man önskar om möjligt upplåta jorden på längre arrendetid. Det torde väl också, då det gäller större arrenden, i stort sett alltid vara fallet att så sker, icke minst därför att det är ur många synpunkter ett ömsesidigt intresse från båda hållen. Det kan däremot ofta hända, att en jordägare t. ex. kan få tag i en arrendator, som han knappast känner till. Det kan vara en arrendator med svag ekonomi eller i olika avseenden oprövd, och det kan vara ganska betänkligt att just åt en sådan arrendator för en längre arrendeperiod upplåta gården innan ägaren fått pröva och lära känna honom. Det torde icke inträffa många fall, där jordägaren på grund av, låt mig säga, kitslighet eller småaktighet inte vill ge arrendatorn en längre arrendetid. Inom det enskilda jordbruket torde inte ens en så kort tid som fem år vara det normala, utan 10—15 år. Jag tror därför, att den i och för sig i detta fall riktiga tanken med en längre arrendetid icke behöver omsättas i lag. Det är inte erforderligt, ty det praktiska livet säger, att de önskemål, som framställas i denna motion, i alla fall tillämpas i stort sett i det praktiska livet. Att sedan oupphörligen stifta lagar med dispensbestämmelser och undantagsregler, vilka här bliva oundvikliga, är väl i högsta grad osympatiskt, och man bör väl redan på frågans nuvarande stadium kunna göra klart för sig, vart detta skulle bära hän. Det behövs säkerligen inte någon utredning för att man skall tämligen fullständigt kunna bedöma denna fråga.

Jag tror därför, att utskottets ståndpunkt är mycket hållbar och att en utredning på denna punkt måste anses vara i hög grad obehövlig. Jag tror inte, att man vinner någonting därmed, och jag ber därför, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Nu fullföljer herr Tamm sin vanliga taktik i andra lagutskottet, då han bara påstår, att det och det behövs inte, det inträffar inte; och så är den saken avgjord. Var god, herr Tamm, och läs alla de många enquêtes, som finnas, och som giva massor med belägg på ettåriga upplåtelse.

Varför skall Tamm säga att det inte »inträffar i det praktiska livet», när det gör det! Nu har ju också utskottet erkänt, att det inte är bra med en allför kort arrendetid, om man skall idka jordbruk och göra det med intresse. Man kan inte gärna lägga ned några kostnader, ifall man bara har arrenderat jorden på ett år, vid hot att kunna bliva uppsagd när som helst, i synnerhet om det faller jordägaren in att han skall sälja gården till någon annan.

Nu kommer utskottet, d. v. s. herr Westman, med en betänklighet mot en sak, som utskottet erkänner vara riktig. Det här gäller kanske allra mest bolagen. Han säger, att bolagen kunna bli omyndiga. När inträffar det? Han säger, att bolagen kunna råka ut för sjukdom. När inträffar det? Ty den där ramsan om ett »flertal omständigheter av skilda slag» gäller också om bolag. Bolagen kunna tillfälligtvis vistas å annan ort! Det kunna de väl

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)
 inte! Men »önskan att försälja fastigheten» finns odlad på många ställen hos bolagsmonopol. Det var väl det, som man skulle förekomma, och man skall väl inte, för att man önskar sälja ett jordbruk, låta jordbruket förfalla genom för kort upplåtelse. Är det andra lagutskottets mening och ha herrarna verkligen stöd för något sådant?

Vad angår de stora godsägarna kunna de visserligen bli omyndiga och sjuka och vistas på annan ort, vilket ofta inträffar, men det faller dem nog inte in, att på sina små arrendegårdar, varom det här är fråga, sätta en son, utan det blir en proletär, som får arrendera jorden, och då är det inte någon fara på taket för det svenska samhällets bestånd, med reservanternas inställningar.

Tänk sådana skäl utskottet kommer med! Det är oerhört, att sådant kan få förekomma.

Jag yrkar bifall till min reservation, men jag kommer att rösta med de andra reservanterna.

Herr Nilsson, Bernhard: Herr talman! Då den fråga vi nu diskutera rör sig om arrendatorer men inte om kronans arrendatorer, som jag har att göra med egentligen, kanske jag skulle kunna få fälla ett tämligen opartiskt omdöme om en sådan fråga som den, då det gäller längre eller kortare arrendetid.

Det förekommer ofta beträffande kronoegendomar, att man av förhållanden kan tvingas att förkorta arrendetiden till en till och med så kort tid som ett år. Det kan bero på olika omständigheter, att man inte kan bestämma en längre arrendetid. Men erfarenheten är den, att det lika mycket från jordägarens synpunkt som ifrån arrendatorns synpunkt är förkastligt med denna korta arrendetid. Man kan aldrig påräkna att få så pass högt arrende för en kort tid exempelvis ett, två, tre, ja till och med fem år, som man kan få, ifall arrendetiden är 20 år. Och man kan absolut inte räkna med att arrendatorn skall sköta jorden på samma sätt vid en kort arrendetid som då det är fråga om längre arrendetid. Det är alltså ren förlust, kanske lika mycket och ännu mera för jordägaren som för arrendatorn, att hava denna korta arrendetid, och detta inse naturligtvis de, som för bolagens räkning sköta jorden. Därför är jag absolut övertygad om att kort arrendetid inte kan förekomma i andra fall än då en dylik av tvingande omständigheter är påkallad. Det är säkerligen en strävan hos den enskilde jordägaren likaväl som kronan, att få arrendetiden så pass lång, att arrendatorn känner sig säker och därigenom kan våga göra förbättringar och hålla jorden och byggnaderna i gott skick. Det finns inga skäl för en ändring i den punkten, och jag ber därför att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Herr Lindhagen: Då norrlandslagen kom till stånd, sattes arrendetiden till 15 år. Jag skulle vilja fråga den föregående ärade talaren, om han vet, varför det skedde. Det skedde, därför att det inte i annat än sällsynta undantagsfall förekommit, att arrendetiden var så lång. Ett år, tre år, fem år, ja kanske upp till tio års arrendetid hade det varit, men längre arrendetid förekom inte. Arrendetiderna voro växlande. Det tillkommer emellertid en annan omständighet, nämligen att de bolag, som kände sig tyngda av arrendelagens bestämmelser och därför ville bli av med jorden och sälja den, upplåto den plötsligt på ett års arrendetid. Varför skall man fantisera, att en alltför kort arrendetid inte förekommer och kan förekomma, när sådan förekommer och måste förekomma i vissa fall?

Herr Westman: Herr talman! Jag skulle bara vilja säga, att herr Lindhagen nu återigen talar om gamla testamentet. Men sociala jordutredningen

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)

har gjort en detaljutredning i fråga om den tid, som arrendatorerna sitta på de stora skogsbolagens egendomar. Vi ha särskilt utrett förhållandet beträffande värmländska skogsbolag — Uddeholm och andra — men även beträffande skogsbolag i andra delar av landet. Det visar sig därunder, att arrendatorerna sitta så länge de vilja. I allmänhet sitta de från det de äro unga och ha fått så pass mycket pengar att de kunna sätta upp en mindre arrendegård. När de sedan tjänat litet mera på sitt arrende, flytta de ofta till en annan större arrendegård inom bolagets domäner eller möjligen någon gång till ett annat bolags. Men i allmänhet röra de sig inom det stora bolagets ägo-komplex. Det betyder ingenting i det stora antalet fall, om det står 15 års arrendetid. Emellertid skadar det inte, att man har dessa bestämmelser från den gamla tiden kvar, och jag har ingenting emot att man i fråga om sådana arrenden, som äro föremål för sociallagstiftning, fortsätter att bibehålla och även att öka det legala tvånget.

Det är emellertid inte fråga om den saken nu, utan nu är det fråga om arrenden, som inte falla under den sociala arrendelagen. Utskottet har inte ansett, att dessa arrendatorer skulle intaga någon sådan särställning, att staten behöver särskilt skydda dem genom en bestämmelse om minimitid.

Det finns två principer i fråga om lagstiftning — jag skulle kunna kalla dem den liberala principen och den landsfaderliga principen. Den ena principen är den, att man litat på att människornas sunda omdöme gör att de handla på bästa sätt så att de avvinna naturtillgångarna så stora värden som möjligt och överhuvud taget tillvarataga sina intressen i handel och rörelse. Man litat som sagt på detta, och man ingriper korrigerande endast i den omfattning detta visar sig nödvändigt. Den andra principen är den, att staten skall landsfaderligt ingripa och reglera den enskildes liv med lagar, fulla av dispensbestämmelser, ty sådana måste höra till systemet. Därmed följer en allmän osäkerhet, ty ingen människa vet, om hon kan bli föremål för en dispensbestämmelse eller om hon skall falla under den landsfaderliga hårdhäntheten. Det sistnämnda systemet fanns i gamla tider och har återvänt i våra dagars diktaturstater. Men jag ber att få säga, att jag tror, att vi böra vara ganska försiktiga här i vårt land gentemot idéströmningar från dylika håll, vilka nu med ganska stor vindhastighet komma emot oss från alla kanter.

Det är i detta fall så, som herr Nilsson, Bernhard, har sagt, att båda parterna, både jordägaren och arrendatorn, ha intresse av långa arrendetider. Då är det enligt min mening ett utslag av en andlig inriktning, som jag inte vill understödja, när man vill ha en lagstiftning i ämnet av det slag, som föreslås i reservationen.

Herr Norman: Herr talman! Herr Nilssons i Landeryd utredning beträffande denna sak, täcker inte hela problemet. Jag trodde, att herr Verner Andersson skulle taga till orda, eftersom det gäller hans motion. Han har nämligen tagit upp ett sådant exempel i sin motion, då det är fråga om en under en lång följd av år utarrenderad gård, där arrendatorn så att säga sitter i klämma. Han har lagt ned stora kostnader på förbättringar på gården. Han har vuxit fast där kanske under generationer, trots det att gården hör under den s. k. allmänna arrendelagen. Så kommer jordägaren en dag och säger: »Nu skall jag höja arrendet.» Det är just då fråga om användning av denna kortvariga arrendetid med ett sådant syfte, som motionären vill komma åt. Jag ber att få citera herr Verner Anderssons i denna kammare motion: »Exempel finnas från trakter med dylika ständigt utarrenderade egendomar, att arrendatorer, som kraftigt förbättrat egendomarna och höjt deras avkastning, efter arrendetidens utgång nödgas underkasta sig rent oskäligen villkor

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)

för nytt arrendekontrakt, försåvitt de icke skola tvingas att lämna ett jordbruk, som de känna stark samhörighet med och som kanske brukats av deras familj sedan generationer tillbaka.»

Detta är motivet till motionärens yrkande på att det bör undersökas, huruvida det inte skulle kunna bestämmas en viss minimitid av t. ex. fem år för arrenden. Det är således inga torpare eller andra jordbrukare av samma samhällsklass som det här gäller, utan det är en grupp, där motionären har många meningsfränder, som han vill skydda. Vilja inte ledamöterna i denna kammare hjälpa honom, så må det vara deras ensak. Socialdemokraterna i andra lagutskottet ha i varje fall velat göra det.

Herr Lindhagen: Herr Westman höll ett politiskt föredrag om att man skulle låta liberalismen få ett återuppsving genom att var och en skulle få sköta sig själv och på det sättet skulle man sköta sig sundast. Det ligger något under detta. Men liberalismen gick ju under för att den skötte sig själv utan måtta. Det är bara en avspegling i stort av vad som sker i smått överallt, ty sådan är människans natur. Sin ställning som profet för liberalism utan måtta, tycker jag ändå, att Westman kunde uppgiva.

Så uppträdde en talare, som tycktes väsentligen antaga, att de enskilda ha ett sådant sunt förnuft liksom kronan har det. Det var en hjälp således åt utskottet, kan jag förstå. Men kronan har dock ansett, att det skall vara tjuguarig arrendetid för dess arrenden och dessutom optionsrätt, och detta avser också södra och mellersta Sverige, där den allmänna arrendelagen gäller. Det är således en erinran om hur man bör ha det under den allmänna arrendelagen i södra och mellersta Sverige, där kronan anser det vara nödvändigt och rimligt, att arrendetiden blir 20 år.

Men så säger Westman, att det är där så förfärligt annorlunda. Där måste jordbruket kunna drivas kanske på ett år med tre skördar eller något så märkvärdigt, där behövs det inte, och kronan har misstagit sig enligt Westmans åsikt. Jag tror dock, att vi böra följa kronans exempel även i södra och mellersta Sverige, ty det är sanningen och endast den kan göra arrendatorerna fria och även jordbruket fritt.

Herr Westman kom inte med den där statistiken, som han talade om att sociala jordutredningen gjort. Jag vet inte, hur den har gjort den, men i ett annat i dag återopat fall har den gjort statistik på ett sådant sätt som vi aldrig gjort tidigare. Han sade emellertid, såsom hans statistiska resultat, att arrendatorerna sitta så länge de vilja. Men arrendatorn sitter då också bara så länge som bolaget vill. Det är väl också sant, herr Westman? Men bolagen vilja inte ha så lång arrendetid i dessa tider, då de vilja komma ifrån arrendebestämmelserna och vilja sälja o. s. v. Vad gamla testamentet angår, så upprepar det sig som bekant, vilket förut i dag belysts. Westmans regemente i den sociala jordfrågan är således icke Guds sista ord i densamma.

Nu har andra kammarens majoritet antagit detta förslag, och det vore väl, om första kammaren åtminstone på någon punkt visade en gnista av intresse för den sociala jordfrågan genom att åtminstone i denna punkt instämma med andra kammaren.

Herr Westman: Herr talman! Jag har nu fått tydligt bevis för att jag hade rätt förut sedan mången god dag. Jag har länge misstänkt, att herr Lindhagen betraktade en bonde, som arrenderade ut sin gård, som en Mussolini, som man på allt sätt bör hålla i styr. Det är inte alls min uppfattning, utan enligt min mening äro dessa bönder, som utarrendera sina gårdar, i allmänhet mycket hyggliga och välvilliga människor, och förhållandet mellan arrenda-

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)

tor och jordägare behöver inte i regel bedömas efter analogien med Mussolini och Negus av Abessinien.

Herr Norman frågade mig, om vi inte ville hjälpa en arrendator i det fall, som berördes i den från bondeförbundshåll väckta motionen. Jo, herr Norman, det vilja vi göra, och det ha vi också gjort på två olika sätt, som äro mycket mer effektiva än det sätt, som herr Norman förordar.

Det ena sättet är, att vi velat införa en lagbestämmelse, som gör det fullt tydligt, att syn alltid skall hållas, när ett arrende tillträdes. I det avseendet förhåller det sig så i praxis, att syn mången gång inte äger rum, och då är ju arrendatorn alldeles rättslös, när han flyttar, eftersom han inte kan bevisa, vilka förbättringar han vidtagit på gården. Då kan han bli tvungen att gå med på en arrendeförhöjning, som han annars inte skulle vara tvungen att medgiva. Det andra sättet är det, att vi framlagt förslag om att när en arrendator vill sitta kvar och han och jordägaren inte kunna komma överens om vad som är skäligt arrendebelopp, skall det införas ett institut för medling mellan dem. Ansedda män i orten skola få tillkallas, som säga vad de anse vara ett skäligt arrendebelopp för gården. Om de göra ett sådant uttalande, är jag övertygad om att deras omdöme i de allra flesta fall kommer att bli vägledande vid uppgörandet av det nya kontraktet. Det skall vara mycket få jordägare i vårt land, som skulle vilja utkräva ett arrendebelopp, som av en sådan förliknings- eller medlingsnämnd förklarats vara oskäligt. I varje fall kan jag nämna, att jag talade om detta förslag med ordföranden i Upplands arrendatorsförening, den enda arrendatorsförening som finns i vårt land, och han sade, att han var mycket glad och tacksam, ifall en sådan lag infördes, ty han var övertygad om att en sådan medling skulle leda till goda resultat. Jag tror, att det är mycket bättre att försöka hjälpa arrendatorerna i ett sådant fall, som herr Norman drog fram, på det sättet än bara genom att säga, att arrendetiden skall bestämmas till ett större antal år, ty därigenom hindrar man ju inte jordägarna att höja arrendet.

Herr Lindhagen: Herr talman, jag yrkar bifall till min reservation och röstar med herr Linder.

Herr Norman: Jag har också varit med om att ansluta mig till utskottets yrkande beträffande detta eventuella medlingsinstitut, men jag förstår inte varför man skall skriva och begära utredning om den ena saken men inte alls ta med den andra. Här ha vi ett gemensamt önskemål, nämligen att skydda jordens brukare i detta speciella fall. Varför då inte låta utredningen omfatta de olika vägar, varigenom han kan skyddas, och så låta utredningens resultat visa, vilken väg som är den lämpligaste eller om man eventuellt skall beträda bägge två.

Herr Lindhagen: Herr Westman sade, att enligt hans erfarenhet så ordnade detta sig nog bra. Westmans erfarenhet är emellertid inte stor. Allra minst kan han överblicka, vad som inträffar på detta område från Ystad till Haparanda.

Vidare modifierade sig Westman till att i de flesta fall måste det bli bra. Ja, men herr Westman, det är endast på lagvägarna, som alla kunna få sin rätt. Det är lagvägarnas skillnad från den ensidiga lånevägen, som slumpvis kommer med pengar bara här och där.

I strafflagen står exempelvis, att de som mörda få straff. De flesta av oss begå inte mord — skulle vi därför inte behöva någon bestämmelse om straff på mord i strafflagen?

Om minimitid beträffande arrenden. (Forts.)

Herr von Heland: Herr talman! I en tidigare punkt, då det gällde utredning av hela arrendelagstiftningen, anfördes som ett skäl — jag tycker det mest bärande — att om en sådan utredning skulle sättas i gång, så skulle detta vara hindrande, om man ville göra någon god ändring på någon viss punkt inom arrendelagen, därför att denna utredning skulle taga så många år i anspråk. Det angavs vidare, att i stället för att nu yrka på denna stora utredning, skulle det kunna vara skäl i att man kom fram med sådana punkter, där en utredning skulle vara önskvärd.

Efter denna debatt är jag mycket tveksam, om man inte just nu har en sådan punkt, där en utredning skulle vara önskvärd, och jag har velat ange detta, därför att jag vid voteringen kommer att följa reservationen.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr andre vice talmannen, som för en stund övertagit ledningen av kammarens förhandlingar, att i avseende på den nu ifrågakvarande punkten förekommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen skulle godkännas; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna herr Lindhagens i fråga om samma punkt anförda reservation.

Sedermera gjorde herr andre vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr Norman begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits bifall till det under 2:o) här ovan upptagna yrkandet, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30 punkten II D 2), röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr andre vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr andre vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr Norman begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 64;

Nej — 48.

Därjämte hade 7 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Punkten II E.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I: 8 yrkandet 1), I: 285 och II: 486 samt II: 187 yrkandet 5), i vad de anginge frågan om optionsrätt till nytt arrende, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Om optionsrätt till nytt arrende. (Forts.)

Beträffande förevarande punkt hade reservationer avgivits

1) av herrar *Norman, Olof Carlsson, Hage* och *Molander*, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motionerna I: 8, I: 285 och II: 486 samt II: 187 framförda frågan om optionsrätt (företrädesrätt) till nytt arrende;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågan om optionsrätt till nytt arrende samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr Norman: Trots utgången av den nyss företagna voteringen tillåter jag mig att yrka bifall till den vid denna punkt fogade reservationen, under tecknad av mig och flera andra ledamöter av utskottet. Det är på samma sätt med denna punkt som med den förra: vi ha understött ett från bondeförbundshåll motionsledes framkommet yrkande, som bifallits av andra kammaren med 96 röster mot 93.

Jag yrkar sålunda bifall till reservationen under uttalande av den förhoppningen, att denna kammare nu skall ha hunnit betänka sig och följa andra kammaren i dess beslut.

Herr Lindhagen: Jag yrkar bifall till min reservation; men jag vill ock erinra, att genom optionsrätten får ju lagutskottets majoritet ett medel att förverkliga sin önskan och sitt hopp, att en ordentlig arrendator, som får sitta kvar, kunde vara säker på att få sitta kvar.

Herr Westman: Jag skall följa det föredöme, som herr Lindhagen varit nog vänlig att ge kammaren genom att vara kortfattad.

Jag skall därför nöja mig med att erinra därom, att andra lagutskottet har föreslagit en mildare och bekvämare väg för att uppnå vad man vill vinna genom optionsrätten, nämligen införandet av medling.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr andre vice talmannen yttrade, att i avseende på den under behandling varande punkten yrkats 1:o) att vad utskottet hemställt skulle bifallas; 2:o) att den av herr Norman beträffande nämnda punkt avgivna reservationen skulle godkännas; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna herr Lindhagens vid samma punkt anförda reservation.

Sedermera gjorde herr andre vice talmannen propositioner i enlighet med berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Norman* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av den av honom m. fl. avgivna reservationen, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30 punkten II E, röstar

Ja;

Om optionsrätt till nytt arrende. (Forts.)

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Norman m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo upplästs, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr andre vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr andre vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Norman* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja — 64;

Nej — 49.

Därjämte hade 6 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

*Om tvångs-
förlängning av
korta arrende-
tider.*

Punkten II F.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionen I:8 yrkandet 1), i vad anginge frågan om tvångsförlängning av korta arrendetider, icke måtte förändras till någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Hage* och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motionen I:8 framförda frågan om tvångsförlängning av korta arrendetider;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågan om tvångsförlängning av korta arrendetider samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr **Lindhagen**: Bestämmelserna om tvångsförlängning av korta arrendetider ha några år tillbaka i tiden varit föremål för riksdagens uppmärksamhet, och en kungl. proposition därom hade även avlämnats. De arrendatorer, som ha mycket korta arrendetider, förlora lätt sitt arrende, även om de och deras förfäder i generationer ha haft arrendet. Genom att arrendetiden tvångsvis förlänges löpa de inte äventyret att gå miste om de förmåner, som ställas i utsikt genom den sociala arrendelagens ytterligare utbyggnad. Detta senare var anledningen till statsmakternas tidigare uppmärksamhet på ämnet. Förslaget har tidigare antagits av andra kammaren, men i den första föll frågan med ett par tre röster på den tiden.

Frågan är fortfarande aktuell, och därför yrkar jag bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr andre vice talmannen, att i avseende på den nu föredragna punkten endast yrkats, av herr *Lindhagen*, att kammaren skulle godkänna den av honom beträffande nämnda punkt avgivna reservationen.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till utskottets hemställan samt vidare enligt herr *Lindhagens* yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna II G och II H.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten II I.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I: 8 yrkandet 1) och II: 187 yrkandet 2), i vad de anginge frågan om jordägarens allmänna byggnadsskyldighet, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

*Ang. jord-
ägarens all-
männa bygg-
nads-skyldig-
het.*

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Linder, Norman, Hage och Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande det i motionerna I: 8 och II: 187 framförda spörsmålet om jordägarens allmänna byggnadsskyldighet;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågan om jordägarens allmänna byggnadsskyldighet samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr Linder: Vid denna punkt finnes också fogad en reservation. Den rör frågan om utsträckning av jordägarens byggnadsskyldighet.

Även om jag för min del inte kan undgå att taga hänsyn till att — såsom lagberedningen fastslog och som man alltjämt måste hålla på — den svagare parten i rättsförhållandet är arrendatorn, så har det likväl vid månget tillfälle alltjämt förhållit sig på det sättet, att jordägaren också befunnit sig i en ställning, som inte har tillåtit vad som helst. Jag kan ju bara erinra om de förhållanden, som ha skapats till trygghet för jordägarna genom vidlyftiga statsregleringar. Hade inte dessa statsingripanden kommit till förmån för jordägarna, kunde man förvisso ha sagt, att många och kanske de flesta av dem inte alls hade levat under några trygga förhållanden. När det nu gäller denna reservation, vill jag för min del bara hava uttalat, att jordägarnas förpliktelser allenast måtte bestämmas på det sättet, att de genom avtal på förhand ej kunna undandraga sig de skyldigheter, som de hava gentemot arrendatorerna.

Jag anhåller, att detta måtte beaktas, när jag yrkar bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr Westman: Denna reservation vill ju, att man skall upptaga frågan att ålägga en vanlig jordägare ovillkorlig skyldighet att hålla husen i tillbörligt skick på egendomen, det vill säga man skall införa samma bestämmelse för honom som man gjort för bolag.

När denna skyldighet för bolagen att hålla nödiga hus i gott skick infördes, skedde detta bland annat under den motiveringen, att man därmed ville tvinga bolagen att sälja sina egendomar. Man ansåg nämligen, att en sådan bestämmelse skulle hava denna verkan. Om en sådan bestämmelse hade den verkan i fråga om bolagen, så måste den naturligtvis med ännu större kraft verka mot den enskilde jordägaren, som ju har mindre ekonomisk motståndskraft än bolagen. Jag ber att få hemställa till kammaren, huruvida det verkligen kan vara skäl att taga under övervägande en lagstiftning av ett sådant innehåll.

Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Ang. jordägarens allmänna byggnadsskyldighet. (Forts.)

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Enligt min mening har den fråga, som denna punkt avser, en synnerligt stort betydelse för arrendatorerna och bör därför inte så där lättvindigt avfärdas. Vad det betyder för en arrendator med dåliga och otidsenliga hus bör i varje fall de förstå, som äro lantbrukare.

Jag har, såsom jag tidigare nämnt här i kammaren, varit som syneman på många arrendegårdar under godsen där nere i Skåne. Jag har därigenom fått många arrenden klart för mig, vad det betyder för arrendatorer med dåliga och otidsenliga hus. De äro enligt lag skyldiga att underhålla husen, och enligt lag skall också avträdessyn hållas, när arrendatorn lämnar en arrendegård. Som regel har det ju då varit för arrendatorn — avträderen — att betala en viss summa, i många fall ganska stor, beroende på de dåliga, gamla hus, som ofta äro hundra år och i varje fall ganska nära denna ålder. Att detta är synnerligen betungande för en arrendator, som är underhållsskyldig, är ju alldeles klart. En arrendator med otidsenliga hus måste ju ställa sin skörd ute på marken och avvakta trösksäsongen, och det inträffar ju då många gånger dåligt väder. Därigenom får han en del av sin gröda förstörd, till följd av att husen inte äro i gott skick. Vad stallarna beträffar, är det precis på samma sätt. De äro i många fall trånga och dåliga, och det har visat sig, att arrendatorn själv måst lägga ned stora kostnader för att få ett någorlunda tidsenligt eller i varje fall så pass rymligt stall, att han kan hålla det antal djur, han anser vara lämpligt med hänsyn till jordbrukets omfattning och sina ekonomiska förhållanden.

En jordägare bör ha en viss skyldighet att hålla tidsenliga hus åt arrendatorn. Nu säger utskottet här, att i många fall skulle detta vara omöjligt för jordägaren att kunna bekosta; hans ekonomi räcker inte till. Ja, det är klart, att det finns sådana fall, där en jordägare av ekonomiska skäl inte kan åstadkomma detta. Men det finns verkligen godsägare, som ha förstått, vad det betyder för arrendatorerna men också för godsen att hålla tidsenliga hus åt arrendatorerna. Jag skall be att få nämna ett fall där nere, som tydligt visar, att det kan låta sig göra att åstadkomma tidsenliga hus. Jag skulle i detta fall vilja peka på Högstads fideikommiss i Malmöhus län, som jag betraktar såsom ett föregångsgods på detta område. Man har nämligen där gjort upp en byggnadsplan på ganska lång sikt och bygger nu årligen tidsenliga hus åt arrendatorerna i samförstånd med dessa. Arrendatorerna åtaga sig givetvis en viss kostnad härför i form av arbete; men godsägaren tillhandahåller allt material, och på det viset kan man få fram tidsenliga hus. Men det finns ju däremot andra gods, där man fullständigt bortser ifrån detta behov. Även om den ekonomiska ställningen skulle tillåta dem att utföra detta arbete, så har man i många fall nekat att göra det, och det är just här som det är så stora nackdelar för arrendatorerna, genom att de inte kunna få tidsenliga hus.

En utredning på denna punkt skulle kunna ha en mycket stor betydelse. Man kan ju tänka sig en framkomlig väg. Om det nu finns en jordägare, som icke av ekonomiska skäl kan fullgöra denna byggnadsplikt, så bör väl en utredning också kunna peka på, om det inte då vore mera skäligt eller mera ekonomiskt att sälja denna arrendegård till arrendatorn, naturligtvis till ett rimligt pris. Det skulle ju kunna tänkas en väg, som man skulle kunna komma fram på, och då skulle den arrendator, som sedan blev ägare av arrendegården, själv kunna bygga.

Jag tror, att här föreligger ett behov, där utredning är synnerligen behövlig, och jag skall därför be att få yrka bifall till den av herr Linder m. fl. avgivna reservationen.

Herr Westman: Jag vill bara fråga den ärade talaren: om nu den arrendator, som får nöjet att köpa denna dåligt bebyggda arrendegård, inte heller

Ang. jordägarens allmänna byggnadsskyldighet. (Forts.)

har råd att bygga — hur skall man då göra? Skall man tvinga honom att i sin tur genast sälja gården?

Herr Lindhagen: Om man nu skall ha arrendatorer på sitt jordbruk, måste man vid utarrenderingen tillhandahålla dem lämpliga ägor; men skall man inte då också tillhandahålla dem tidsenliga hus, där arrendatorns familj och kreatur kunna bo? Det hör väl till ett jordbruksarrende, att det skall finnas inte bara ägor utan också hus. Och vad är det för skillnad: när man ansett, att en sådan skyldighet bör åligga bolag i hela Sverige, varför skola de stora godsägarna i södra och mellersta Sverige då bli befriade från denna skyldighet? Att det varit nödvändigt att i detta fall lagstifta för bolagen, har jag då i så många fall upplevat. Vi foro exempelvis i kommissionen genom hela Värmland, och där visade man oss ibland på, hur verkligt uselt — det var innan lagen gällde där — det var byggt på många ställen, och hur det regnade in. Och folket sade, att det vore tydligt, att jordägarna ville göra husen så obeboeliga, att inte någon arrendator vidare kunde vara där, och att man sålunda åstadkomme jordbrukets undergång på de ställena.

Herr Andersson, Alfred: Herr talman! Med anledning av herr Westmans yttrande ber jag att få svara, att för den händelse en arrendator skulle köpa sin gård och hans ekonomiska ställning också skulle vara svag, finns det väl alltid möjligheter att på lång sikt kunna skaffa nödiga medel för att bygga efter hand. Han skulle dock i längden vinna härpå. Han skulle vinna på att han finge in sin gröda bättre samt att han finge bättre kvalitet till avsalu, när det till exempel gällde brödsäd. Han skulle vidare ha fördel av att han skulle kunna hålla ett större antal djur i sina stallar, om han får tidsenliga sådana. Vad herr Westman anförde är således ingen motivering för att denna fråga skall behöva strypas.

Jag vidhåller, att en utredning här är av behovet påkallad, och det är ett önskemål från arrendatorernas sida som är mycket, mycket starkt. Det förvånar mig, att man från visst håll inte är förtrogen med detta önskemål. Jag har under en lång följd av år varit i ganska nära kontakt med denna kategori av jordbrukare och har gång på gång fått påminnelse om de olidliga förhållanden, som äro rådande på vissa gods, kanske inte endast i Skåne utan även på andra håll. En lagstiftning på detta område är således enligt min mening av behovet påkallad.

Herr Westman: Jag vill bara säga, att det väl ändå är tydligt, att om man stadgar en ovillkorlig byggnadsskyldighet för jordägarna, skulle många gårdar komma att gå ur hand i hand, därför att ingen av deras ägare har så stort kapital tillgängligt, som erfordras för att sätta gården i stånd. Och även om kapital skulle finnas, kan det tänkas fall, då det inte skulle vara ekonomiskt riktigt för ägaren att bygga upp hus i efter modern mening tillfredsställande skick. Man kan icke gå ut ifrån att alla gårdar med förfallna hus i hela landet äro värda, att ägaren förser dem med moderna hus. Man får vara litet försiktig med att utsträcka vanhävdslagen på ett sådant hårdhänt sätt. Frågan om en utvidgning av denna lag har varit föremål för debatt många gånger här i kammaren. Man har då utgått ifrån att det ligger i ägarens intresse att göra det mesta han kan i detta avseende, men att ta ifrån honom gården, därför att han vid det tillfälle, då syn förrättas, icke kunnat sätta byggnaderna i skick, vore bra hårt. Det kan ju tänkas, att ägaren är en fattig änka med en massa minderåriga barn, som på det viset skulle bli avkörd från sin gård, därför att hon inte kan uppbringa det kapital, som behöves för att sätta byggnaderna i skick.

Ang. jordägarens allmänna byggnadsskyldighet. (Forts.)

Herr **Andersson, Alfred**: De egendommar, som år efter år gå ur hand i hand, utgöra ofta spekulationsobjekt. Det kan ifrågasättas, om inte statsmakterna borde i sådana fall taga hand om egendomarna och se till, att det blir ordning och reda även där. Det kan ju finnas en sådan möjlighet.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, yttrade herr andre vice talmannen, att därunder förekommit följande yrkanden: 1:o) att vad utskottet i den nu ifrågavarande punkten hemställt skulle bifallas; 2:o) att den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen skulle godkännas; samt 3:o) att kammaren skulle godkänna herr Lindhagens vid samma punkt anförda reservation.

Därefter gjorde herr andre vice talmannen propositioner enligt berörda yrkanden och förklarade sig finna propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Lindhagen* begärde votering, i anledning varav och sedan till kontraposition därvid antagits godkännande av herr Linders m. fl. reservation, uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en omröstningsproposition av följande lydelse:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30 punkten II I, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes till en början omröstning på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr andre vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser. Herr andre vice talmannen förklarade därpå, att enligt hans uppfattning flertalet röstat för ja-propositionen.

Då emellertid herr *Lindhagen* begärde rösträkning, verkställdes nu votering medelst omröstningsapparat; och befunnos vid omröstningens slut rösterna hava utfallit sålunda:

Ja—63;

Nej—44.

Därjämte hade 5 ledamöter tillkännagivit, att de avstode från att rösta.

Ang. meddelande av vissa tvingande bestämmelser i allmänna arrendelagen.

Punkten II K 1.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att riksdagen, i anledning av motionerna I: 285 och II: 486 samt II: 187, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om en förutsättningslös utredning i vad mån de regler borde göras tvingande, vilka meddelades i nyttjanderättslagens 2 kapitel 14 § om arrendators rätt att utföra arbete, som jordägaren trots utfästelse ej fullgjort, i 15 § om arrendators rätt att verkställa byggnad i fall, då genom vådeld eller anorledes, utan arrendatorns vållande, byggnad blivit förstörd eller så skadad, att ny byggnad eller ombyggnad erfordrades, i 16 § om rätt för arrendator att vid uppförande av ny byggnad i stället för byggnad, som han mottagit, i vissa fall få tillgodoräkna sig husrötebelopp, som vid tillträdet åsatts

Ang. meddelande av vissa tvingande bestämmelser i allmänna arrendelagen.

(Forts.)

den mottagna byggnaden, i 17 § om arrendators rätt att verkställa förbättringar och erhålla ersättning för dem ävensom i 18 § första, tredje och fjärde styckena om arrendators skyldighet att hembjuda byggnader och anläggningar samt om jordägares lösningsskyldighet.

Beträffande förevarande punkt hade reservation anmälts av herr *Knut Petersson*, som dock ej antytt sin mening.

Herr **Petersson, Knut**: Herr andre vice talman! Jag ber att i allra största korthet få utveckla för kammaren vad jag avsett med den blanka reservation, som jag fogat till utskottets utlåtande i denna punkt.

Utskottet ifrågasätter, att vissa paragrafer i nyttjanderättslagens allmänna del skola göras tvingande. Det är inte fråga om några mera vidlyftiga förändringar, men även de förändringar, som ifrågasätts, synas mig kunna komma att inkräkta på en enligt mitt förmenande fullt legitim praxis. 15 § t. ex. medger i sin nuvarande formulering, att två kontrahenter komma överens om att ett arrendeavtal skall upphöra att gälla, för den händelse byggnaderna på gården förstöras genom våld. Sådana avtal förekomma, och jag tror inte, att de äro så sällsynta. I den stad, som jag representerar, äro de praxis, när det gäller upplåtelser av sådan jord, som man kan förvänta inom kort tid skall tagas i anspråk för bebyggelse. Staden har ansett, att det är riktigt och lämpligt och ändamålsenligt, att den, i händelse en byggnad brinner ned, har fria händer att avgöra, huruvida den skall återuppföras eller inte. Man kan tänka sig ett sådant fall, att den brunna byggnaden skulle ha använts endast en mycket kort tid till, och då vore det ju inte värt pengarna att utföra en nybyggnad.

Nu anser emellertid utskottet, att kontrahenterna inte skola kunna på detta sätt anpassa sig efter vad som är lägligast, utan att byggnaden skall utan vidare uppföras igen, därest den inte utan olägenhet kan undvaras, och det är väl regel, åtminstone om man ser saken ur arrendetagarens synpunkt.

Jag har endast velat påpeka denna konsekvens av de förändringar, som utskottet har ifrågasatt. Såsom ensam reservant anser jag mig icke böra framställa något yrkande. Jag har, som sagt, endast velat foga påpekandet till kammarens protokoll.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkten II K 2.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I: 285 och II: 486 samt II: 187, såvitt de allmänt anginge frågan om tvingande bestämmelser i ökad utsträckning i allmänna arrendelagen, i den mån de härutinnan icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under K 1), icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Om ytterligare tvingande bestämmelser i allmänna arrendelagen.

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Linder, Norman, Hage* och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motionerna I: 285 och II: 486 samt II: 187 framförda frågan om tvingande bestämmelser i ökad utsträckning i allmänna arrendelagen, i den mån motionerna icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under II K 1);

Om ytterligare tvingande bestämmelser i allmänna arrendelagen. (Forts.)

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga den i motionerna I: 285 och II: 486 samt II: 187 framförda frågan om tvingande bestämmelser i ökad utsträckning i allmänna arrendelagen, i den mån motionerna icke blivit besvarade genom utskottets hemställan under II K 1), samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr Norman: Herr talman! I den nu föredragna punkten önska reservanterna en utvidgning av det beslut, som fattades under punkt 1) av denna avdelning. Vi anse, att skall det utredas, om en del av allmänna arrendelagens bestämmelser skall göras tvingande, är det inte lämpligt att begränsa en sådan utredning till endast de paragrafer, som kammaren nyss har beslutat göra en sådan framställning om. Det föreligger nämligen yrkanden i motioner, att även andra paragrafer än de i punkt 1) uppräknade borde göras tvingande. Herr Falk har i motionen nr 187 i andra kammaren tagit upp frågan om fastighetsskatten och vem som skall betala den. Han talar vidare om de bestämmelser, som gälla angående arbete, som arrendatorn är skyldig att utföra, och betalningen därför. Jag tycker, att det är ganska rimligt, att när man nu skall utreda frågan om att i större utsträckning göra bestämmelserna på detta område tvingande, denna utredning omfattar även andra paragrafer än dem, varom vi nyss beslutade att begära utredning.

Jag kan meddela, att andra kammaren har tyckt på samma sätt som jag och godtagit den socialdemokratiska reservationen med 100 röster mot 96. Beträffande de tidigare behandlade frågorna, där andra kammaren hade följt reservanterna, voterade vi här med rösträkning, och jag märkte, att det varje gång blev en liten ökning av antalet röster för reservanternas yrkande. Jag hoppas, att siffran i detta fall — jag ämnar begära rösträkning, om det behöves — skall öka så mycket, att vi få majoritet för den rimliga begäran som framställes i reservationen.

Herr Westman: Herr talman! Anledningen till att utskottet föreslagit utredning i det avseende, som angavs i den nyss föredragna första punkten, vilken bifallits av kammaren, är, att i arrendelagen vissa regler angivas, varigenom man har avsett att draga upp skäligen gränser mellan arrendatorns och jordägarens ömsesidiga skyldigheter och rättigheter. Dessa dispositiva gränslinjer äro uppdragna till arrendatorns förmån. Emellertid händer det icke så sällan, att en jordägare, när han skall sluta ett kontrakt med en arrendator, går till en jurist. Denne anser, att det är hans plikt att göra ett kontraktsförslag, som är så fördelaktigt för jordägaren som möjligt. Då sätter juristen in i kontraktsförslaget en bestämmelse, att alla dessa regler, som äro avsedda att giva arrendatorn vissa rättigheter, icke skola gälla. På det viset går arrendatorn förlustig den rätt, som lagen anser vara skäligen. Då nu dessa regler, som finnas angivna i lagen såsom skäligen, fastän de icke fått tvingande natur, på det sättet kommit att verka till arrendatorns skada, kan det finnas anledning att taga under övervägande, huruvida det icke vore lämpligt att ge dem tvingande natur. Men det är klart, att man icke kan gå för långt härvidlag. Men kan icke binda avtalsfriheten på ett sådant sätt, att den börda man lägger på jordägaren blir alldeles oskäligen. Man skulle icke kunna stadga, att om arrendatorn t. ex. utför elektriska anläggningar i mycket stor utsträckning på egendomen, skall jordägaren vara ovillkorligen skyldig att lösa in allting, som arrendatorn i det avseendet har anlagt, ty jordägaren kanske vill använda egen-

Om ytterligare tvingande bestämmelser i allmänna arrendelagen. (Forts.)
domen på ett annat sätt än arrendatorn. Därför får man vara försiktig, så att de tvingande reglerna icke bli alltför hårda.

Vi ha nöjt oss med att föreslå utredning om att göra de bestämmelser tvingande, som behandlats under första punkten. Nu yrka de socialdemokratiska reservanterna, att man skall överväga att göra ytterligare ett antal regler tvingande. Jag lyssnade mycket intresserat på herr Normans anförande; jag ville höra vad det var för tvingande regler, som man ytterligare ville ha införda. Jag måste erkänna, att jag blev mycket besviken. Han nämnde en sak, som ju kunde vara intressant, nämligen att man skulle införa tvingande regler för att bestämma vem som skulle betala skatterna, arrendatorn eller jordägaren, men den frågan finnes icke upptagen i klämman till den motion, som han har åberopat, och den kan därför icke anses innesluten i det yrkande, som framställts här. Såsom herrarna se i referatet av motionen i utskottets utlåtande på sid. 2 och 3 framföras där en hel mängd önskemål, som äro av den art, att man väl knappast kan tänka sig, att de skulle kunna få karaktären av tvingande lagregler.

Jag tror, att det vore mycket klokt av kammaren, om den nöjde sig med att uttala sina sympatier för en utredning av den omfattning, som utskottet föreslagit i punkt 1. Vi hörde nyss av herr Knut Petersson, att han för sin del ansåg, att utskottet hade gått ganska långt. Jag tror, att man med all respekt för den välmening gentemot arrendatorerna, som kommit till uttryck i andra kammaren genom dess bifall till reservationen under punkt 2, likväl i detta fall icke bör binda sig genom att gå längre än utskottet föreslagit.

Jag hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Norman: Jag väntade mig denna invändning av lagutskottets ärade ordförande beträffande det konstitutionella i den här saken. Men herr Westman har fel. Klämman i den åberopade motionen lyder på följande sätt: »att riksdagen ville i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om förslag till ändring i nu gällande allmänna arrendelag i huvudsaklig överensstämmelse med ovan anförda synpunkter». Uttrycket »ovan anförda synpunkter» måste avse hela motionen, och under sådana förhållanden föreligger inte något konstitutionellt hinder för kammaren att besluta i överensstämmelse med reservanternas yrkande. Det framgår även därav, att andra kammaren har bifallit detta yrkande.

Herr Westman: Här föreligger en fullständig missuppfattning från herr Normans sida. Jag har icke velat framföra någon konstitutionell invändning alls, utan jag önskade endast få klarhet om vilka önskemål, som lågo bakom reservanternas hemställan.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter herr förste vice talmannen jämlikt därunder förekomna yrkanden gjorde propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen; och förklarade herr förste vice talmannen, sedan han upprepat propositionen på bifall till utskottets hemställan, sig finna denna proposition vara med övervägande ja besvarad.

Herr *Norman* begärde votering, i anledning varav uppsattes samt efter given varsel upplästes och godkändes en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller vad andra lagutskottet hemställt i sitt utlåtande nr 30 punkten II K 2), röstar

Ja;

Om ytterligare tvingande bestämmelser i allmänna arrendelagen. (Forts.)
Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, godkännes den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen.

Sedan kammarens ledamöter intagit sina platser samt voteringspropositionen ånyo uppläst, verkställdes omröstningen på det sätt, att efter särskilda uppmaningar av herr förste vice talmannen först de ledamöter, som ville rösta för ja-propositionen, och därefter de ledamöter, som ville rösta för nej-propositionen, reste sig från sina platser; och befanns därvid, att flertalet röstade för ja-propositionen.

Punkten II L.

Utskottets hemställan bifölls.

*Ang. arrende-
avtalets form.*

Punkten II M.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionen II: 187 yrkandet 1), i vad anginge frågan om arrendeavtalets form, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservation hade anförts av herr *Lindhagen*, som hemställt, att yrkandet i motionen II: 187, att i den allmänna arrendelagen måtte införas tvingande bestämmelse, att arrendeavtal skulle upprättas skriftligt, måtte av riksdagen bifallas.

Herr *Lindhagen*: Det förefaller mig, som om bakom den här ifrågavarande framställningen i motionen II: 187 ruvade ett bekymmer för många arrendatorer, som icke kunna ligga ute med förskott under långa tider. Jag har därför ansett, att detta önskemål lika väl som så många andra är förtjänt att tagas under övervägande, och jag yrkar därför bifall till reservationen.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr förste vice talmannen, att i avseende på den nu ifrågavarande punkten endast yrkats, av herr *Lindhagen*, att yrkandet i motionen II: 187, att i den allmänna arrendelagen måtte införas tvingande bestämmelse att arrendeavtal skulle upprättas skriftligt, måtte av riksdagen bifallas.

Sedermera gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i förevarande punkt hemställt samt vidare enligt herr *Lindhagens* yrkande; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

*Om omedelbar
ersättning till
arrendator
för botandet
av påsynade
brister.*

Punkten II N.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I: 8 yrkandet 1) och II: 187 yrkandet 3), i vad de anginge frågan om omedelbar ersättning till arrendator för botandet av påsynade brister, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr *Lindhagen* hade reservationsvis hemställt, att yrkandena i motionerna I: 8 och II: 187 om övervägande av frågan om omedelbar ersättning till arrendator för botandet av påsynade brister måtte av riksdagen bifallas.

Herr *Lindhagen*: Jag yttrade mig om denna punkt av misstag i mitt förra anförande. Jag vill därför nu bara ha sagt beträffande den förra punk-

Om omedelbar ersättning till arrendator för botandet av påsynade brister.
(Forts.)

ten, att jag anser, att ett arrendavtal bör upprättas skriftligt, om det skall kunna utgöra någon hållpunkt. Sedan kan man ju därtill foga den bestämmelsen, att ifall jordägaren vägrar att utfärda skriftligt avtal, skall arrendatorn inte behöva klaga däröver, utan då skall offentlig myndighet hjälpa honom.

Vad den nu föreliggande frågan angår, ber jag att få yrka bifall till reservationen med de skäl jag av misstag anförde under den förra punkten.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt samt vidare, enligt herr *Lindhagens* yrkande, därpå att yrkandena i motionerna I: 8 och II: 187 om övervägande av frågan om omedelbar ersättning till arrendator för botandet av påsynade brister skulle av riksdagen bifallas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkten II O.

I denna punkt hade utskottet hemställt, att motionerna I: 8 yrkandet 1) och II: 187 yrkandena 4) och 6), i vad de anginge frågan om reglering av arrendebelopp och därmed sammanhängande spörsmål, icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

*Ang. reglering
av arrende-
belopp m. m.*

Reservationer hade avgivits

1) av herrar *Linder, Norman, Hage* och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka hemställt, att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om en förutsättningslös utredning rörande den i motionerna I: 8 och II: 187 framförda frågan om reglering av arrendebelopp och därmed sammanhängande spörsmål;

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att riksdagen ville anhålla, att Kungl. Maj:t med ledning av kända sakförhållanden, det ofantliga under tiderna samlade arbetsmaterialet och eventuellt ytterligare utredning måtte överväga frågorna om arrendebeloppets fastställande i penningar och ersättning enligt ortens pris för arbete och arrende in natura samt för riksdagen framlägga lagförslag i ämnet.

Herr **Linder**: Det möter kanske vissa svårigheter att ordna den i denna punkt förevarande frågan, nämligen en reglering av arrendebeloppen. Emellertid förefinnas ju, när det gäller kronohemman och ecklesiastika hemman, möjligheter redan nu att erhålla en reglering av arrendebeloppet. Jag finner därför liksom de övriga reservanterna, att det inte bör kunna möta något hinder att undersöka möjligheterna att få till stånd en reglering av arrendebeloppen. Jag får säga i detta fall, såsom jag sade i fråga om en föregående punkt, att även om svårigheter skulle föreligga att genomföra vad som här åsyftas, får man likväl inte rygga tillbaka därför utan i alla fall försöka komma till ett resultat.

Jag vill i detta sammanhang särskilt framhålla, att utskottsmajoriteten dock har föreslagit, att medling skall kunna förekomma mellan en jordägare och en arrendator beträffande arrendebeloppet, och förordat en undersökning därom. Det borde finnas framkomliga vägar för att åstadkomma jämväl en reglering av arrendebelopp.

Jag ber att få yrka bifall till den av mig m. fl. avgivna reservationen.

Herr **Lindhagen**: Den här frågan är en av arrendatorernas allra viktigaste. Upplands arrendatorsförbund, som är det enda stora förbund av arrendatorer

Ang. reglering av arrendebelopp m. m. (Forts.)

som finns här i riket, sedan de andra vittrat sönder till följd av de ogynnsamma omständigheter, som föreligga för arrendatorernas föreningsbildning, har upptagit regleringen av arrendebeloppen såsom en av sina viktigaste programpunkter.

Det står redan i den sociala arrendelagen, att när svår missväxt inträffar, kan arrendatorn påyrka reglering av arrendebeloppet. Men då får han själv gå till domstol och stämma o. s. v., vilket han naturligtvis aldrig går i land med. Jag frågar: måste det inte vara lika stor eller ännu större anledning att reglera arrendebeloppen under fallande konjunkturer exempelvis? Det är det fallet, som man här tänker på. Man kan då också tänka sig, att arrendebeloppen skulle kunna höjas under särdeles goda konjunkturer. Men att här skola finnas möjligheter till en reglering och att lagen fastställer, hur den skall ske, det är ett krav, som arrendatorerna likaväl som arbetareklassen aldrig komma att uppgiva. Ni kunna avslå framställningen igen, men frågan kommer tillbaka.

Herr Westman: I reservationen föreslås en utredning av frågan om att arrendebeloppen skulle av staten regleras allt efter fallande eller stigande konjunkturer. Men vid en sådan reglering kommer att spela in ett alldeles särskilt moment, nämligen arrendatorns personliga duglighet och hans förmåga att tillgodogöra sig konjunkturerna. Det förefaller mig, som om det skulle vara en ytterligt svår uppgift för staten att reglera arrendebeloppens storlek på alla gårdar i Sverige, alltefter som man kunde anse, att rörelsen där var alltför mycket lönande eller alltför litet lönande. I gamla tider hade man en metod, som i viss mån tillfredsställde det önskemål, som föreligger i reservationen, nämligen att arrendet betalades med spannmål efter markegång. Det kunde ju gå för sig. Men när det nu samtidigt här säges, att arrendet skall erläggas uteslutande i pengar, är det klart, att denna reglering blir ytterligt besvärlig att genomföra.

Herr Lindhagen: Den siste talaren började inte sitt anförande som man synes mig böra göra, när det är en social fråga, som behandlas, och när man representerar ett socialt utskott, nämligen med att klargöra, om det föreligger ett missförhållande eller inte. Utskottets ordförande invände — som alltid — endast, att vad som här föreslås, kan inte genomföras, därför att det blir så krångligt. Var har Westmans hjärta sin plats i denna fråga och i de andra frågorna, som i dag behandlats?

Nu är saken den, att det nuvarande tillståndet innebär ett svårt missförhållande. Jag har haft att göra med arrendatorerna på Stockholms stads egendommar. De lyda under industristyrelsen, alldeles som arrendatorerna i Norrland också lyda under ett slags industristyrelse. Det är då inte så lätt att få någon fason på dessa förhållanden. Stockholms stads arrendatorer hade ganska obilliga villkor i följd av konjunkturväxlingar, och det väcktes motioner och interPELLERADES därom i stadsfullmäktige, och arrendatorerna höllo överläggningar för att få till stånd en reglering, då det inte stod någonting därom i kontrakten eller i lag. Nu ledde detta till ett slags kompromiss, så att de fingo den regleringen, att hälften av arrendet skulle utgöras efter markegången på smör.

Om det står i lagen, att arrendebeloppen skola regleras vid svår missväxt, bör det väl också stadgas, att så kan ske även vid svåra konjunkturer. Staten har för resten efterskänkt en hel del arrenden eller minskat beloppen under den sista svåra konjunkturen, och enskilda jordägare ha måst alldeles avstå från sina arrenden på grund av att de insågo, att de utarmade arrendatorerna inte kunde betala dem. Det är inte sagt, att de enskilda alltid äro så snälla.

Ang. reglering av arrendebelopp m. m. (Forts.)

Här föreligger ett missförhållande, som bör rättas till; det kan endast ske genom lag. Och bara man ville göra det, finns det också utvägar. Därför har jag ansett, att en skrivelse med begäran om övervägande av denna sak är av betydelse och inte får undanskjutas. Bifall yrkas till min reservation.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes i enlighet med föreliggande yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt samt vidare på godkännande av den av herr Linder m. fl. beträffande nämnda punkt avgivna reservationen; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Punkterna II P 1, II P 2 och II Q.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten III.

På sätt förut angivits hade i motionen I: 8 under 3) hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t kräva, att för riksdagen måtte framläggas förslag till lag om förekommande av nya ofullständiga jordbruks uppkomst.

Om förhindrande av uppkomsten av ofullständiga jordbruk.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten hemställt, att motionen I: 8 yrkandet 3) icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Vid förevarande punkt hade reservationer anmälts

1) av herrar *Linder, Norman, Hage* och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka anført:

»Reservanterna, som på denna punkt icke framföra något yrkande, anse, att yrkandet i motionen I: 8 bör bli föremål för uppmärksamhet i den mån det ej redan i annat sammanhang är eller kan bli föremål för utredning.»

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att yrkandet i motionen I: 8 om övervägande av förekommande av nya ofullständiga jordbruks uppkomst måtte av riksdagen bifallas.

Herr Lindhagen: Staten har ju gått in för att vi skola skapa självförsörjande jordbruk såsom det normala vid nybildning av jordbruk, men samtidigt uppkomma här ofullständiga jordbruk i stor utsträckning. Det finns långa utredningar om den saken, även utförda genom kommitterade. Jag yrkar bifall till min reservation.

Herr Linder: Herr talman! Det är nog så, att de frågor, som beröras under punkt III, flera gånger ha varit föremål för överläggning inom riksdagen. Jag tror inte, att man kan komma längre än man hittills har gjort, när dessa frågor varit underkastade övervägande, men man kan i alla fall säga, att läget här liksom på många andra områden är rätt labilt, och jag föreställer mig därför, att när man i anbefallda utredningar nu skall taga under övervägande en hel del andra spörsmål på detta område, skulle det inte skada, om man också toge upp den fråga, som det här gäller. Jag och mina medreservanter ha inte velat framföra något bestämt yrkande, men i den mån som spörsmålet kan tagas upp till prövning i en annan förekommande utredning, tycker jag liksom mina medreservanter, att så bör ske.

Herr Westman: Herr talman! Jag förstår verkligen inte, varför man skulle begära en utredning rörande sättet att förebygga uppkomsten av ofullständiga

Om förhindrande av uppkomsten av ofullständiga jordbruk. (Forts.)
jordbruk, när utskottet har upplyst därom, att denna fråga är föremål för en utredning, som kommer att vara avslutad före den 1 juli i år. I den utredningen deltar generaldirektören för lantmäteristyrelsen — det här är ju helt och hållet en fråga rörande jorddelningslagen. Det är bra besynnerligt, att man begär en utredning under sådana förhållanden. Man bör väl först avvakta vad den pågående och så gott som slutförda utredningen kommer till för resultat, såvida man icke ställer sig på den ståndpunkten, att man begär utredningar, men man läser inga utredningar.

Herr Lindhagen: Herr Westman sade, att vi inte skulle begära någon utredning av denna fråga, därför att det finns en kommitté, där herr Westman är ordförande och som skulle vara färdig med sin utredning till 1 juli. Jag vet ju, att den kommittén inte kommer att föreslå sådana åtgärder, som jag anser ofrånkomliga, om man skall uppnå något resultat i detta fall, och därför finns det så mycket större anledning för mig att begära en annan »utredning», då frågan ligger i sådana händer. Bifall yrkas till reservationen.

Överläggningen ansågs härmed slutad, varefter jämlikt därunder förekomna yrkanden gjordes propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt samt vidare därpå att yrkandet i motionen I: 8 om övervägande av förekommande av nya ofullständiga jordbruks uppkomst skulle av riksdagen bifallas; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

*Om förbud
för enskilda
spekulanter
att förvärva
jordbruk m. m.*

Punkten IV.

Såsom tidigare anförts hade i motionen I: 8 under 5) hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t kräva, att för riksdagen måtte med ledning av jordkommissionens betänkande den 15 december 1921 och norsk lagstiftning i ämnet framläggas förslag till lag om förbud jämväl för enskilda spekulanter att utan tillstånd förvärva jordbruk med tillhörigheter.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten hemställt, att motionen I: 8 yrkandet 5) icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Beträffande ifrågavarande punkt hade reservationer avgivits

1) av herrar *Linder, Norman, Hage* och *Pettersson* i *Hällbacken*, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka anförde:

»Reservanterna, som på denna punkt icke framföra något yrkande, anse, att yrkandet i motionen I: 8 bör bli föremål för uppmärksamhet i den mån det ej redan i annat sammanhang är eller kan bli föremål för utredning.»

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att yrkandet i motionen I: 8 om övervägande av jordkommissionens tidigare utredningar och yrkanden om förbud jämväl för enskilda spekulanter att utan tillstånd förvärva jordbruk med tillhörigheter måtte av riksdagen bifallas.

Herr Lindhagen: Det här är också en stor fråga, ja särdeles stor. Den upptogs av mig redan i norrlandskommittén och har sedan följt de sociala jordfrågorna i hälarerna. Förbud även för enskilda spekulanter att utan tillstånd förvärva jord har senast tillstyrkts av jordkommissionen enhälligt, herrar *Olsson* i *Kullenbergstorp* och *Wohlin* inbegripna. Om den frågan fanns det inga meningsskiljaktigheter. Vad är det för fason, att ett sådant förbud skall gälla för bolag men inte för enskilda spekulanter, som i vissa fall äro ännu farligare än bolagen, ty de skövla skogen också? I Norge har antagits en lag, som i viss mån går i den riktning, som jag nu igen påyrkat.

Om förbud för enskilda spekulanter att förvärva jordbruk m. m. (Forts.)

Även ur en annan synpunkt är det av vikt att lösa denna fråga. Man har nämligen försökt att komma åt bolagsbulvanerna — det är en viss sort av enskilda spekulanter — genom ett förbud, men denna bestämmelse har tolkats på så många olika sätt av domstolarna och föranlett ett sådant krångel vid tillämpningen, och myndigheterna ha visat en sådan ovilja mot att tillämpa den, då det gäller mäktiga bolag, att det enda rätta sättet att lösa frågan är att förbjuda alla spekulanter att utan tillstånd köpa jordbruk med tillhörande skog. Därom finnas bra formuleringar i jordkommissionens betänkande, del I, med lag om förvärfv av fast egendom.

Jag har därför velat, att frågan skulle upptagas igen, och jag ber att få framställa ett sådant yrkande.

Herr Westman: Här är det inte fråga om skogsspekulanter, utan om sådana som skulle spekulera i jordbruksfastigheter. Vi ha i utskottet icke kunnat utfundera, på vilket sätt man skulle kunna skilja en person, som på obehörigt sätt spekulerade i att en jordbruksfastighet skulle stiga i värde, från en medborgare, som köpte fastigheten såsom en lugn kapitalplacering. Även den, som köper en jordegendom i syfte att placera ett litet sparkapital, ser ju inte ogärna, att egendomen stiger i värde. Han har alltså kanske också ett litet spekulationssyfte. Det är så oerhört svårt att draga upp gränsen mellan å ena sidan de spekulanter, som herr Lindhagen vill träffa och som jag också för min del mycket gärna skulle se, att man träffade, och å andra sidan den fullt legitime kapitalplaceraren. Herr Lindhagen har i utskottet icke kunnat ge oss upplysning om några kännetecken, varpå man kan skilja dessa båda typer åt, och därför ha vi nödgats ställa oss på en negativ linje.

Jag ber att få hemställa om bifall till utskottets förslag.

Herr Lindhagen: Den siste ärade talaren bryr sig ju inte om gamla testamentet, trots att han är rättshistoriker.

Men i jordkommissionens av mig förut omnämnda lagförslag finnes en formulering, tillkommen under talarens senare livstid. Där har man i § 13 precis den formulering, som här skulle behövas. Vad är det för mening att sitta som ordförande i en kommitté och i ett socialt lagutskott men inte ha tagit reda på, att en dylik formulering föreligger? Det finns för övrigt redan en formulering i gällande lag, nämligen i norrländska arrendelagen och norrländska vanhävdslagen, som båda äro riktade mot bolag och skogsspekulanter. Med skogsspekulanter menas sådana enskilda, som i likhet med skogsbolag köpa jordbruksfastigheter för att utnyttja skogen och vansköta jorden.

Efter härmed slutad överläggning yttrade herr förste vice talmannen, att därunder yrkats dels att vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt skulle bifallas, dels ock, av herr *Lindhagen*, att yrkandet i motionen I: 8 om övervägande av jordkommissionens tidigare utredningar och yrkanden om förbud jämväl för enskilda spekulanter att utan tillstånd förvärva jordbruk med tillhörigheter måtte av riksdagen bifallas.

Sedermera gjordes propositioner enligt berörda yrkanden; och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med övervägande ja besvarad.

Punkten V.

På sätt förut angivits hade i motionen I: 8 under 6) och 7) hemställts, att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t kräva, att för riksdagen måtte framläggas förslag till lagar om tryggandet av närbelägenhet och fruktbar samverkan mellan själförsörjande jordbruk och arbetaresbruk m. m.

Om samverkan mellan självförsörjande jordbruk och arbetarsmåbruk m. m.
(Forts.)

mellan självförsörjande jordbruk och arbetarjordbruk samt om tryggheten av arbetarjordbrukens tillgång till varaktig arbetsförtjänst.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten hemställt, att motionen I: 8 yrkandena 6) och 7) icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Reservationer hade anförts

1) av herrar *Linder, Norman, Hage* och *Pettersson* i Hällbacken, fru *Nordgren* samt herr *Hermansson*, vilka anförde: .

»Reservanterna, som på denna punkt icke framföra något yrkande, anse, att yrkandena i motionen I: 8 böra bliva föremål för uppmärksamhet i den mån de ej redan i annat sammanhang äro eller kunna bliva föremål för utredning.»

2) av herr *Lindhagen*, som hemställt, att yrkandena i motionen I: 8 rörande närbelägenhet mellan självförsörjande jordbruk och arbetarjordbruk samt tryggheten av arbetarjordbrukens tillgång till varaktig arbetsförtjänst måtte av riksdagen bifallas.

Herr **Lindhagen**: Vid denna punkt finnes en reservation av mina medreservanter, om jag så får kalla dem, där de säga, att reservanterna, »som på denna punkt icke framföra något yrkande, anse, att yrkandena i motionen I: 8 böra bliva föremål för uppmärksamhet». Det är ett nytt särdeles ofullkomligt sätt att reservera sig, men det kan möjligen i alla fall ha någon inverkan vid de slutliga avgörandena.

När det gäller denna fråga är det särskilt viktigt, att man ser till, att alla tillfällen till skapande av att självförsörjande jordbruk utnyttjas och att de gamla jordbrukskärnorna i av skogsbolagen förvärvade hemman återställas till självförsörjande jordbruk, så att inte allt upplöses sig i arbetarjordbruk och andra mindre, ofullständiga jordbruk, så att det till slut uppstår en hel landsända full med sådana stackars stympade jordbruk. Det är krafter i rörelse för att leda det därhän. Därför har jag ansett det vara min skyldighet att fästa uppmärksamheten på den frågan, till ledning åtminstone för alla kommittéer, som skola utreda den, ty det blir naturligtvis en hel lång rad sådana, den ena efter den andra utan rediga instruktioner.

Jag yrkar bifall till min reservation.

Herr **Westman**: Jag vill verkligen vördsamt anhålla, att kammarens ledamöter måtte intressera sig för den fråga, som nu är före. Den är oerhört viktig, och den har varit föremål för uppmärksamhet även från annat håll än herr Lindhagens. I utskottets betänkande finns en fullständig redogörelse för de förslag, som framlagts i detta ämne. Det skulle glädja mig mycket, om kammarens ledamöter ville taga kännedom om dessa förslag, som nu äro underställda Kungl. Maj:ts prövning. Man behöver således icke bifalla herr Lindhagens yrkande för att saken skall komma under Kungl. Maj:ts ögon. Den är redan framlagd på sådant sätt, som utskottet omtalar i sitt betänkande.

Jag ber att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, gjordes enligt de därunder förekomna yrkandena propositioner, först på bifall till vad utskottet i den nu ifrågakvarande punkten hemställt samt vidare därpå att yrkandena i motionen I: 8 rörande närbelägenhet mellan självförsörjande jordbruk och arbetarjordbruk samt tryggheten av arbetarjordbrukens tillgång till varaktig arbetsförtjänst skulle av riksdagen bifallas; och förklarades den förra propositionen, vilken förnyades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo och företogs punktvis till avgörande statsutskottets utlåtande nr 10, angående regleringen för budgetåret 1936/1937 av utgifterna under riksstatens tionde huvudtitel, innefattande anslagen till handelsdepartementet.

Punkterna 1—18.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 19.

Under punkten 21 av tionde huvudtiteln i innevarande års statsverksproposition hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att

dels besluta, att under budgetåret 1936/1937 skulle, utöver tillfällig löneförbättring, utgå provisorisk avlöningsförbättring till lärare vid navigationsskolorna enligt samma grunder, som föreskrivits för budgetåret 1935/1936,

dels godkänna av departementschefen förordad avlöningsstat för navigationsskolorna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1936/1937,

dels till Navigationsskolorna: Avlöningar för budgetåret 1936/1937 anvisa ett förslagsanslag av 271,100 kronor,

dels ock medgiva, att undervisningen i 3:e maskinistklass vid navigationsskolan i Stockholm finge framdeles i mån så befundes lämpligt anordnas i dagkurs i stället för i aftonkurs.

Ifrågavarande anslag var i riksstaten för innevarande budgetår uppfört med 268,400 kronor. Dessutom utgick till envar av rektorerna vid navigationsskolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö från handels- och sjöfartsfonden ett arvode å 1,200 kronor per år för tidssignalering. För nästa budgetår hade Kungl. Maj:t föreslagit, dels att tidssignaleringen och därmed arvodet för densamma skulle upphöra, dels ock att anslagsposten till särskilda löneförmåner till ordinarie och icke-ordinarie tjänstemän skulle höjas med 2,700 kronor, avseende provisoriskt dyrortstillägg, till 69,400 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft två likalydande motioner, väckta den ena, nr 142, inom första kammaren av herr *A. Hjalmarsson* m. fl. och den andra, nr 294, inom andra kammaren av herr *E. Hagberg* m. fl., vari hemstälts, att riksdagen måtte besluta, att, för den händelse den i innevarande års statsverksproposition föreslagna indragningen av tidssignaleringen vid navigationsskolorna i Stockholm, Göteborg och Malmö vunnit riksdagens bifall, anslagsposten i staten för navigationsskolorna »Särskilda löneförmåner för ordinarie och icke ordinarie tjänstemän» måtte för budgetåret 1936/1937 ökas från 69,400 kronor till 70,650 kronor.

Motionerna avsågo att bereda rektorerna i Stockholm, Göteborg och Malmö, vilka skulle mista arvodet för tidssignaleringen, samma löneställning som rektor vid realskola.

Utskottet hade i den nu förevarande punkten på anförda skäl hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å herrar Hjalmarssons m. fl. och Hagbergs m. fl. förenämnda motioner (I: 142 och II: 294)

a) besluta, att under budgetåret 1936/1937 skulle, utöver tillfällig löneförbättring, utgå provisorisk avlöningsförbättring till lärare vid navigationsskolorna enligt samma grunder, som föreskrivits för budgetåret 1935/1936;

b) godkänna under punkten införd avlöningsstat för navigationsskolorna, att tillämpas tills vidare från och med budgetåret 1936/1937;

Anslag till avlöningar vid navigationsskolorna. (Forts.)

c) till Navigationsskolorna: Avlöningar för budgetåret 1936/1937 anvisa ett förslagsanslag av 271,100 kronor;

d) medgiva, att undervisningen i 3:e maskinistklass vid navigationsskolan i Stockholm finge framdeles i mån så befundes lämpligt anordnas i dagkurs i stället för i aftonkurs.

Reservation hade avgivits av, utom annan, herr *Holmgren*, som ansett, att utskottet bort tillstyrka de väckta motionerna (I: 142 och II: 294).

Herr **Nordborg**: Herr talman! Under denna punkt har Kungl. Maj:t föreslagit, att tidssignaleringen vid navigationsskolorna skall upphöra. Däremot har jag naturligtvis ingen invändning att göra. Till följd av att ett arvode av 1,200 kronor, som utgått för denna tidssignalering till rektorerna vid tre av rikets navigationsskolor, nämligen i Stockholm, Göteborg och Malmö, samtidigt indragits, ha emellertid dessa rektorers avlöningar minskats. Motioner ha väckts med förslag om en lönekompensation härför, men utskottet har liksom Kungl. Maj:t ansett, att indragningen av arvodet för tidkuletjänsten inte kan berättiga till någon lönekompensation. Vidare har utskottet ansett, att en eventuell löneroglering bör företagas samtidigt för rektorerna vid alla fem navigationsskolorna i riket. Dessutom har utskottet inhämtat, att man kan förvänta, att löneroglering för tjänstemännen vid de allmänna läroverken kan komma till stånd nästa år, då det för närvarande arbetas på ett förslag, som skulle framläggas för 1937 års riksdag.

Nu är det så, att dessa navigationsskolorektorer tidigare av både riksdagen och olika kommittéer ansetts böra jämsställas med rektorerna vid realskolorna i riket. Det är också en uppfattning som jag har hävdadt inom utskottet, men på grund av de tidigare nämnda skälen har utskottet icke velat nu föreslå kammaren någon löneroglering. Man befarar att därigenom föregripa det förslag, som kan komma att föreläggas nästa års riksdag. Det är anledningen till att jag icke har avgivit någon reservation emot utskottets hemställan. Jag har även haft den förhoppningen, att frågan skall kunna ordnas på ett tillfredsställande sätt nästa år genom att förslag till lönekompensation eller löneroglering för alla fem navigationsskolorektorerna i riket framläggas antingen i en kungl. proposition eller motionsvägen.

Efter det överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den nu föredragna punkten hemställt.

Punkterna 20—25.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 26.

*Anslag till
forsknings-
verksamhet
inom kraft-
och bränsle-
området.*

Under punkten 28 av tionde huvudtiteln i statsverkspropositionen hade Kungl. Maj:t föreslagit riksdagen att till Ingenjörsvetenskapsakademien: Tekniskt-vetenskaplig forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet för budgetåret 1936/1937 anvisa ett reservationsanslag av 90,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehaft en inom första kammaren av herrar *C. Forssell* och *V. Tham* väckt motion, nr 194, vari hemstälts, att riksdagen måtte

dels nedsätta det under tionde huvudtiteln begärda anslaget till ingenjörsvetenskapsakademien för tekniskt-vetenskaplig forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet under budgetåret 1936/1937 från 90,000 kronor till 60,000 kronor, reservationsanslag,

Anslag till forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet. (Forts.)

dels anslå 115,000 kronor, reservationsanslag, att under budgetåret 1936/1937 stå till Kungl. Maj:ts förfogande till främjande av forskning på skogs- och träområdet,

dels ock i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa, att Kungl. Maj:t ville besluta inrättandet av en nämnd för skogs- och träteknologisk forskning i huvudsaklig överensstämmelse med en av kommitterade inom tekniska högskolans lärarekollegium gjord, motionen bifogad utredning.

Utskottet hade i den nu ifrågavarande punkten på åberopade grunder hemställt, att riksdagen måtte med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å herrar Forssells och Thams förenämnda motion (I:194) till Ingenjörsvetenskapsakademien: Tekniskt-vetenskaplig forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet för budgetåret 1936/1937 anvisa ett reservationsanslag av 90,000 kronor.

Herr Forssell: Herr talman! I utskottets motivering förekommer följande: »Utskottet har inhämtat, att inom ingenjörsvetenskapsakademien under år 1935 bildats en skogsvetenskaplig sektion med representanter från de olika intressegrupper, som beröras av forskning å ifrågavarande område, samt att — såsom jämväl av statsverkspropositionen framgår — medel för denna forskning ställts till akademiens förfogande. Huruvida denna anordning, för vars fullföljande under nästa budgetår medel äskats under ifrågavarande punkt, kan anses tillfyllest för uppnående av bästa möjliga resultat, är icke möjligt för utskottet att avgöra.» Nu synes det, som om utskottet föreställde sig, att den skogsvetenskapliga sektionen hade någonting att göra med framställningen om dessa medel och med fördelningen av de medel, som förut beviljats till detta ändamål direkt av Kungl. Maj:t. Jag vet emellertid, att så icke har varit fallet. Av utskottets framställning får man emellertid den uppfattningen, att utskottet avser, att skogsvetenskapliga sektionen skall ha med saken att göra, och jag tar mig därför friheten att av utskottets ärade representanter begära ett litet förtydligande på den punkten. Jag vill framställa följande fråga: Avser utskottet med sitt uttalande angående sektionen för skogsvetenskaplig forskning vid ingenjörsvetenskapsakademien, att denna sektion skall hava att yttra sig över användningen av begärt anslag på 30,000 kronor?

Herr Nordborg: Jag får förklara, att utskottet ansett det vara självfallet, att den ifrågavarande sektionen skall ha att yttra sig i denna fråga.

Herr Forssell: Jag ber att få tacka för det korta svaret, som fullt klarlägger vad meningen är med utskottets hemställan. Under sådana omständigheter har den motion, som jag och herr Tham väckt, åtminstone delvis blivit bifallen, även om det belopp, som beviljats, inte är så stort, som vi hade önskat.

I utskottets utlåtande redogöres i denna punkt samtidigt för det förhållandet, att riksdagen redan tidigare med anledning av väckta motioner hemställt hos Kungl. Maj:t om utredning angående dessa forskningsproblem. Jag tar mig friheten att ytterligare understryka angelägenheten härav, i förhoppning att Kungl. Maj:t icke måtte dröja alltför länge med att verkställa en sådan utredning. Utöver de uppgifter, som lämnas i den föreliggande motionen, vill jag meddela, att jag har fått färskna underrättelser angående arbetskostnaderna på detta område i vårt närmaste konkurrentland, Finland. Det visar sig, att arbetslönerna i Finland uppgå till 46 procent av arbetslönerna i Sverige inom denna bransch. Det betyder, att vi ha att kämpa mot en oerhört hård konkurrens. Alla de åtgärder, som kunna vidtagas för att underlätta arbetet här

Anslag till forskningsverksamhet inom kraft- och bränsleområdet. (Forts.) i form av tekniska förbättringar o. dyl. äro därför i högsta grad av behovet påkallade, i synnerhet som denna näring svarar för en så väsentlig del av vår exportkvantitet.

Jag hoppas, att Kungl. Maj:ts undersökning i saken kommer att resultera i att friare former kunna få tillämpas i fråga om de anslagna medlens handhavande än som kan ske, om det först skall begäras yttrande av en sektion av ingenjörsvetenskapsakademien. Mig förefaller det, som om det vore alldeles onödigt, att Kungl. Maj:t ålägger sig en sådan restriktion, att det endast skulle vara ledamöter av ingenjörsvetenskapsakademien, som skulle få yttra sig här-om. Saken ordnades mycket bättre genom en nämnd, i vilken Kungl. Maj:t kan se till, att den aktuella sakkunskapen är representerad, vare sig den sedan är inordnad i den ena eller andra akademien.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i förevarande punkt hemställt.

Punkterna 27—32.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkterna 33—35.

Lades till handlingarna.

Punkterna 36—43.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 44.

Lades till handlingarna.

Punkterna 45—50.

Vad utskottet hemställt bifölls.

Punkten 51.

Lades till handlingarna.

Punkterna 52—55.

Vad utskottet hemställt bifölls.

*Anslag till
idrottens
främjande.*

Punkten 56.

Kungl. Maj:t hade föreslagit riksdagen att till Avsättning till fonden för idrottens främjande för budgetåret 1936/1937 anvisa ett förslagsanslag av 1,250,000 kronor.

I samband med Kungl. Maj:ts förevarande förslag hade utskottet till behandling förehåft två likalydande motioner, väckta den ena, nr 99, inom första kammaren av herr *D. Norman* m. fl. och den andra, nr 245, inom andra kammaren av herr *N. Nilsson* i Karlstad m. fl., vari hemställts, att riksdagen ville till understödjande av skididrotten bland ungdomen för budgetåret 1936/1937 anvisa ett extra reservationsanslag av 34,500 kronor att utgå på de villkor, Kungl. Maj:t kunde finna gott bestämma.

Utskottet hade i den nu föredragna punkten av angivna orsaker hemställt, att riksdagen måtte, med bifall till Kungl. Maj:ts förslag och med avslag å herrar *Normans* m. fl. och *Nilssons* i Karlstad m. fl. berörda motioner (I: 99

Anslag till idrottens främjande. (Forts.)
och II: 245) till Avsättning till fonden för idrottens främjande för budgetåret 1936/1937 anvisa ett förslagsanslag av 1,250,000 kronor.

Herr Norman: Herr talman! Under denna punkt redovisar statsutskottet en motion, som framburits i bägge kamrarna, med begäran om anslag till understödande av skididrotten bland skolungdomen. Det gäller här ett anslag, som har utgått tidigare men som hörde till de extra reservationsanslag, som under krisåren drogos in av besparingsskäl. Sedan dess har något nytt tillkommit här, nämligen fonden för idrottens främjande, och då utskottet nu avstyrker motionerna, kan jag inte förstå annat än att det sker rent formellt och att det reellt förhåller sig så, att de begärda medlen komma att ställas till skolöverstyrelsens förfogande för det avsedda ändamålet. Utskottet säger nämligen: »Enligt utskottets mening föreligger icke hinder att disponera till fonden för idrottens främjande avsatta medel jämväl för det av motionärerna åsyftade och enligt utskottets uppfattning behjärtansvärda ändamålet.» Jag anser mig därför ha all anledning att tacka statsutskottet å mina egna och mina medmotionärers och framför allt å de fattiga skolbarnens vägnar för välvillig behandling av det framförda önskemålet.

Jag har närmast begärt ordet för att i detta sammanhang få rikta en vädjan till statsrådet och chefen för handelsdepartementet. Den vädjan innebär en önskan och en förhoppning, att tipsmedlen i detta fall komma att fördelas ganska tidigt under året och senast under september månad, så att skolöverstyrelsen kan hinna vidta de åtgärder, som erfordras, dels för att annonsera kurserna för sådana lärare, som skola ha hand om utbildningen, och dels också för att utanordna bidrag till skidparker i skolorna, så att de kunna komma till nytta under den instundande vinterns förlopp. Jag måste med sorg beklaga, att herr statsrådet skakar på huvudet, men jag ber att ytterligare få stryka under denna vädjan och hemställa till herr statsrådet, att han såvitt möjligt tillmötesgår detta önskemål, som är synnerligen behjärtansvärt. Jag skulle här kunna referera rent av rörande skrivelser ifrån fattiga skoldistrikt, där de mindre bemedlade barnen på grund av saknaden av skidparker inte kunna utnyttja de tillfällen, som vår härliga vinter ger, till fysisk fostran på detta område. Jag ber ännu en gång, herr statsrådet, att beakta dessa synpunkter vid fördelning av tipsmedlen.

Häri instämde herr *Sjödahl*.

Sedan överläggningen ansetts härmed slutad, bifölls vad utskottet i den under behandling varande punkten hemställt.

Punkten 57.

Lades till handlingarna.

Punkten 58.

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 59.

Lades till handlingarna.

Vid förnyad föredragning av statsutskottets utlåtande nr 75, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående förvärv för kronans räkning av Näs kraftstation med tillhörande mark och vattenrätt i Dalälven m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Föredrogs ånyo bankoutskottets utlåtanden:

nr 33, i anledning av väckta motioner angående viss ändring av sparbankslagen;

nr 34, i anledning av väckt motion om upphävande av 6 § b) i lagen angående civila tjänst innehavares rätt till pension;

nr 35, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående pensionsrätt för innehavaren av »Mimi Althainz professur i radioterapi» vid karolinska medikokirurgiska institutet;

nr 36, i anledning av väckta motioner om statsbidrag till kommuner för pensionering av vissa fjärdingsmän; samt

nr 37, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående reglering av Norsholm—Västervik—Hultsfreds järnvägsaktiebolags skuldförhållande till staten jämte i ämnet väckta motioner.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtanden:

nr 31, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående försäljning till skatte av lägenheterna Gungsebro med Moholm nr 1, Hässlefallet nr 1 och Hassledalsängen nr 1 i Finnerödja socken av Skaraborgs län;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om kommunala pensionstillskott m. m.; samt

nr 33, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 13 § lagen den 22 juni 1928 om vissa av landsting eller kommun drivna sjukhus.

Vad utskottet i dessa utlåtanden hemställt bifölls.

*Ang. viss
ändring i
arbetarskydds-
lagen.*

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 34, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändrad lydelse av 14 § 3 mom. lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

Genom en den 11 mars 1936 till riksdagen avlämnad proposition, nr 205, vilken hänvisats till lagutskott och behandlats av andra lagutskottet, hade Kungl. Maj:t jämlikt § 87 regeringsformen föreslagit riksdagen att antaga vid propositionen fogat förslag till lag angående ändrad lydelse av 14 § 3 mom. lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

Utskottet hade i det nu föreliggande utlåtandet på anförda skäl hemställt, att riksdagen, med förklarande att förevarande proposition ej kunnat i oförändrat skick antagas, måtte för sin del antaga följande

(Kungl. Maj:ts förslag.)

(Utskottets förslag.)

L a g

angående ändrad lydelse av 14 § 3 mom. lagen den 29 juni 1912 (nr 206) om arbetarskydd.

Härigenom förordnas, att 14 § 3 mom. lagen den 29 juni 1912 om arbetarskydd skall i nedan angiven del erhålla följande ändrade lydelse:

14 §.

14 §.

3 mom. Den minderårige skall för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar

3 mom. Den minderårige skall för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar

*Ang. viss ändring i arbetarskyddslagen. (Forts.)**(Kungl. Maj:ts förslag.)**(Utskottets förslag.)*

varje dygn; och skall i denna ledighet ingå, där *den minderårige* användes till arbete som med förbudet i 10 § första stycket avses, tiden mellan klockan 7 e. m. och klockan 6 f. m. samt eljest tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m.

Från vad — — —

varje dygn; och skall i denna ledighet ingå, där *minderårig under sexton år* användes till arbete som med förbudet i 10 § första stycket avses, tiden mellan klockan 7 e. m. och klockan 6 f. m. samt eljest tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m.

därtill föranleda.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1936; dock att, där vid lagens ikraftträdande *minderårig* användes till arbete, som avses med förbudet i 10 § första stycket, äldre lag fortfarande skall äga tillämpning å den *minderårige*.

Denna lag träder i kraft den 1 juli 1936; dock att, där vid lagens ikraftträdande *minderårig under sexton år* användes till arbete, som avses med förbudet i 10 § första stycket, äldre lag fortfarande skall äga tillämpning å den *minderårige*.

Reservation hade avgivits av herrar *Sigfrid Hansson, Hagman, Norman, Hage, Olovson* i Västerås, *Molander* och *Hermansson*, vilka hemställt om bifall till propositionen.

Herr Hagman: Herr talman, mina herrar! I Kungl. Maj:ts proposition nr 205 föreslås viss ändrad lydelse av 14 § 3 mom. i lagen av 29 juni 1912 om arbetarskydd.

Enligt nu gällande lag stadgas, att *minderårig* är den, som är under aderton år, och att *minderårig* icke må användas till arbete förrän vederbörande fyllt 13 år. I industriellt arbete samt byggnads- och transportarbete är *minimiåldern* 14 år med vissa undantag. *Minderårig* skall för nattvila beredas oavbruten ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn, och denna ledighet skall ligga mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m., såvida icke på grund av särskilda skäl undantag härifrån medgivits.

Begäran om ändring i gällande bestämmelser har framförts av representanter för arbetarna inom textilindustrin i skrivelse år 1934. I denna framställning anfördes bland annat följande.

Efter 1931 års lagändring hade arbetsgivarna inom textilindustrin börjat i stor utsträckning använda *minderåriga* i arbete, fördelat på två efter varandra följande 8-timmarsskift per dygn. Skiftarbete vore påfrestande redan för vuxna arbetare samt mycket farligt för de ungas såväl fysiska som psykiska hälsa. Genom skiftbytena förlades arbetstiden omväxlande till olika, ömsom alltför tidiga, ömsom alltför sena delar av dygnet, vilket medförde en oregelbunden ordning beträffande måltider och sömn. Därtill komme, att rasterna i arbetet i de flesta fall bleve otillräckliga. Förbundet hemställde därför om vidtagande av åtgärder i och för åstadkommande av sådan ändring i 14 § 3 mom. arbetarskyddslagen, att den tid av dygnet, under vilken *minderåriga* finge användas till industriellt arbete, begränsades till mellan kl. 6 f. m. och 7 e. m. Då vidare enligt förbundets mening *minderårigas* hållande i nattarbete vore fullständigt förkastligt, hemställde förbundet tillika, att den i samma lagrum intagna bestämmelsen, enligt vilken *ygling*, som fyllt 16 år, finge efter yrkesinspektörens eller bergmästarens medgivande användas till arbete nattetid var tredje vecka, måtte helt bortfalla.

Med anledning av denna framställning inhämtade Kungl. Maj:t yttranden

Ang. viss ändring i arbetarskyddslagen. (Forts.)

från olika myndigheter. Socialstyrelsen erhöi sedermera i uppdrag att verkställa erforderlig utredning i frågan. Socialstyrelsens förslag gick ut på att man skulle ändra gällande lag på det sättet, att för minderårig under sexton år, vilken användes till industri-, byggnads- eller transportarbete, som icke bestode i distribution av varor etc., ledigheten för nattvila skulle omfatta tiden mellan klockan 7 e. m. och 6 f. m. Socialstyrelsens förslag tillstyrktes av bl. a. medicinalstyrelsen, under det att vissa andra myndigheter avstyrkte det. Vissa organisationer, såsom landsorganisationen, grov- och fabriksarbetarförbundet samt de förenade förbunden, framhöllo i sina yttranden, att sådan ändring av 14 § 3 mom. arbetarskyddslagen borde vidtagas, att minderårigas användning till industriellt skiftarbete helt förhindrades. Efter den förändring av bestämmelserna i arbetarskyddslagen, som genomfördes år 1931, har man emellertid speciellt inom de industrier, vilka använda kvinnlig arbetskraft, övergått till skiftarbete, så att flickor under aderton år och ynglingar under sexton år kommit att i stor utsträckning sysselsättas vid skiftarbete. Dessa ändrade förhållanden ha särskilt framträtt inom textilindustrien, som i stor omfattning använder kvinnlig arbetskraft. En dylik utveckling måste naturligtvis betecknas såsom mindre tillfredsställande, och det är därför önskvärdt, att dylikt skiftarbete icke överlämnas till flickor under aderton år eller ynglingar under sexton år.

Motståndarna till ett förhinderande av detta skiftarbete för ungdom göra nu gällande, att ett förbud av den omfattning, som föreslås i Kungl. Maj:ts proposition — nämligen att minderårig skall för nattvila beredas ledighet från arbetet under minst elva timmar varje dygn och att i denna ledighet skall ingå tiden mellan klockan 7 e. m. och 6 f. m. samt eljest tiden mellan klockan 10 e. m. och klockan 5 f. m. — skulle komma att medföra, att de minderåriga berövades tillfälle till arbetsförtjänst och välbehörlig yrkesutbildning inom företag, vid vilka arbetet bedrivs i skift. Dylika farhågor torde dock vara överdrivna, då yrkandet om ändringar av lagstiftningen på denna punkt närmast framställts från arbetare inom textilindustrien och då det i en betydande omfattning torde vara dessa arbetares egna söner och döttrar som sysselsättas just i dessa slag av skiftarbeten.

Andra lagutskottet har icke ansett sig kunna biträda Kungl. Maj:ts förslag i dess helhet. Utskottet föreslår såsom en kompromiss en begränsning av förbudet mot att sysselsätta minderårig under tiden mellan klockan 7 e. m. och klockan 6 f. m. till minderårig under sexton år, eller i överensstämmelse med socialstyrelsens förslag. Utskottets socialdemokratiska ledamöter ha ansett, att de farhågor, som utskottsmajoriteten och vissa sammanslutningar och myndigheter ha anført beträffande ett genomförande av Kungl. Maj:ts förslag, äro överdrivna och att riksdagen nu borde biträda propositionen.

Jag ber att med dessa ord, herr talman, få hemställa om bifall till den reservation, som är fogad till utskottets nu föredragna utlåtande.

Herr statsrådet **Möller**: Då den kungl. propositionen i detta ämne redan har fallit i andra kammaren, hoppas jag, att första kammaren icke tar illa upp, om jag underlåter att nedlägga någon energi på att övertala kammaren att bifalla den kungl. propositionen. Jag tycker, att det vore en fullständig överflödsgärning, då i varje fall ingen lagstiftning i överensstämmelse med den kungl. propositionen kan komma till stånd vid detta års riksdag.

Jag har för min del icke mer att säga för dagen i detta ämne.

Herr **Westman**: Herr statsrådet har givit uttryck åt en klädsam, men överdriven politisk ödmjukhet, då han sade, att propositionen har fallit i andra

Ang. viss ändring i arbetarskyddslagen. (Forts.)

kammaren. Tvärtom har andra kammaren visat, att den har behjärtat de skäl, som statsrådet framfört i propositionen, då den bifallit propositionen med någon modifikation. Utskottets hemställan har nämligen där bifallits. Det gläder mig, att herr statsrådet anser, att herr statsrådet kan finna sig i det beslut, som andra kammaren har fattat.

Jag ber, herr talman, att få yrka bifall till utskottets hemställan.

Efter det överläggningen förklarats härmed slutad, gjordes enligt därunder förekomna yrkanden propositioner, först på bifall till vad utskottet i det nu föredragna utlåtandet hemställt samt vidare på bifall till Kungl. Maj:ts i ämnet gjorda framställning; och förklarades den förra propositionen, som upprepades, vara med övervägande ja besvarad.

Föredrogs ånyo andra lagutskottets utlåtande nr 35, i anledning av väckta motioner angående vissa ändringar i fattigvårdslagen m. m.

Andra lagutskottet hade till behandling i ett sammanhang förehaft följande, inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nämligen från första kammaren nr 288 av herr *Otto Wangson* samt från andra kammaren nr 58 och 59 av herr *Paulsen*, nr 219 av herrar *Hedlund* i Östersund och *Ericson* i Boxholm samt nr 348 av herr *Spångberg* m. fl.

Utskottet hade i det nu ifrågavarande utlåtandet avfattat sin hemställan i sex särskilda, med A—F betecknade punkter.

På framställning av herr förste vice talmannen beslöts att utlåtandet skulle företagas till avgörande punktvis.

Punkten A.

I motionen I: 288 av herr *Otto Wangson* hade yrkats, att riksdagen måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t anhålla om utredning och förslag till revision av fattigvårdslagen i de avseenden, som berörts i motionen. I motionen hade ifrågasatts, bland annat, att avskaffa hemortsrätten samt helt eller delvis förstatliga fattigvården, varvid framhållits, att man endast genom ett förstatligande av fattigvården kunde erhålla ett effektivt och enhetligt hjälpsystem över hela landet.

I motionen II: 58 av herr *Paulsen* hade hemställts, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till sådan ändring i gällande fattigvårdslag, att alla nuvarande hemortsbestämmelser slopades, att i stället för de slojade hemortsbestämmelserna inskrevs i lagen, att varje svensk medborgare hade hemortsrätt i Sverige, utan angivande av någon särskild kommun, och att staten betalade 75 procent av alla fattigvårdskostnader, som av därtill av staten utsedd kontrollmyndighet godkänkts.

I motionen II: 59 av herr *Paulsen* hade hemställts, att riksdagen måtte besluta i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om utredning och förslag till sådan ändring i gällande barnavårdslag, att alla nuvarande hemortsbestämmelser slopades, att i stället för de slojade hemortsbestämmelserna inskrevs i lagen, att varje svensk medborgare hade hemortsrätt i Sverige, utan angivande av någon särskild kommun, och att staten betalade 75 procent av alla kostnader för den offentliga barnavården, som av därtill av staten utsedd kontrollmyndighet godkänkts.

Ang. vissa ändringar i fattigvårdslagen m. m. (Forts.)

Utskottet hade i den nu föredragna punkten beträffande frågorna om de allmänna bestämmelserna rörande hemortsrätt i fattigvårdslagen och barnavårdslagen samt om fattigvårdens och barnavårdens förstatligande hemställt. att motionen I: 288 i förevarande del samt motionerna II: 58 och II: 59 icke måtte föranleda till någon riksdagens åtgärd.

Herr Wangson, Otto: Herr förste vice talman! Jag skulle kunna inskränka mig till att uttala min tacksamhet över den saklighet och grundlighet, varmed utskottet behandlat min motion. Då jag ändå tar kammarens tid i anspråk vid denna sena timme under ett par minuter, är det närmast för att försöka tillrättalägga ett par missförstånd, som förekommit i diskussionen kring dessa frågor och som jag finner det vara angeläget att rätta.

Jag finner, om jag har läst utlåtandet rätt, att utskottet ansett samtliga punkter i motionen, såsom utskottet säger ganska oförbehållsamt, vara »förtjänta av statsmakternas synnerliga uppmärksamhet». Av den omständigheten, att utskottet endast i ett par punkter har ansett sig böra tillstyrka särskild skrivelse till Kungl. Maj:t, har man emellertid bland allmänheten och inte minst i pressen dragit den slutsatsen, att utskottet skulle ha tagit avstånd från de övriga punkterna. Emellertid framgår det vid en genomläsning av betänkandet, att utskottet i själva verket har hänvisat även dessa till de av utskottet begärda utredningarna och sålunda allra minst tagit någon ståndpunkt *mot* dem.

Jag tillåter mig att rätta till även en annan missuppfattning, som direkt berör innehållet i min motion och som kommit till synes i rätt vida kretsar, lyckligtvis dock icke i utskottsbetänkandet. Man har velat göra gällande, att jag med min motion skulle ha åsyftat att, såsom man har uttryckt det, tvinga de arbetslösa in under fattigvården och sålunda också, enligt vad man menat, velat socialt försämra deras ställning. Något sådant har naturligtvis aldrig ett ögonblick föresvävat mig, och ingen, som läst min motion med åtminstone någon eftertanke, kan gärna ha funnit något sådant syfte. Jag har inte avsett — jag vill lämna den förklaringen här — att rubba förhållandet mellan den statliga arbetslöshetshjälpen och den allmänna fattigvården och allra minst velat vräka ansvaret för arbetslöshetens offer över från staten till den kommunala fattigvården, ehuru jag naturligtvis inte har någonting att erinra mot utskottets förslag om utredning rörande en reglering av detta förhållande. Vad jag velat är ju helt enkelt bara att verkliga garantier skulle skapas för att en oförskyllt arbetslös vid behov skall kunna erhålla hjälp, och att, då den enda garantien härför kan lämnas genom fattigvårdsorganen — de må gärna erhålla ett annat namn, såsom jag också har ifrågasatt — de arbetslösa rätt till hjälp förankras i den samhälleliga hjälpverksamhetens grundlag, nämligen fattigvårdslagen.

Till allra sist vill jag bara uttrycka den förhoppningen, att direktiven för de blivande utredningarna göras så vida, att de medgiva en mera allmän översyn av fattigvårdslagen, som efter mer än femton års fungerande i en social jämsnigstid väl tarvar en sådan översyn, och att de ej heller begränsa utredningarna till den mera organisatoriska eller systematiska sidan av problemen utan möjliggöra ett resultat, som förutom större enhetlighet och planmässighet i hjälparbetet även bättre än nu tryggar de arbetslösa rätt till samhällshjälp.

I detta anförande instämde herr *Andersson, Anders*.

Efter härmed slutad överläggning bifölls vad utskottet i den nu förevarande punkten hemställt.

*Ang. vissa ändringar i fattigvårdslagen m. m. (Forts.)**Punkterna B—F.*

Vad utskottet hemställt bifölls.

Vid förnyad föredragning av andra lagutskottets utlåtande nr 36, i anledning av väckta motioner om ändring i fattigvårdslagens bestämmelser om barns försörjningsplikt m. m., bifölls vad utskottet i detta utlåtande hemställt.

Då alla ärenden på föredragningslistan nu blivit behandlade, medgav kamaren, på framställning av herr förste vice talmannen, att de anslag, som utfärdats till sammanträdets fortsättande på aftonen, finge nedtagas.

Anmälades och godkändes statsutskottets förslag till riksdagens skrivelse, nr 174, till Konungen i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående tillfällig löneförbättring för viss personal vid tekniska skolan i Stockholm.

Anmälades och bordlades

statsutskottets utlåtande:

nr 76, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till återbäring av viss del av erlagd stämpelavgift för John och Antonie Rettigs museifonder till Gävle stad;

nr 77, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående rätt för adjunkten vid navigationsskolan i Göteborg S. A. G. Svensen Melbye att för erhållande av ålderstillägg tillgodoräkna viss tjänstgöring; och

nr 78, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition angående anslag till beredande av billigare biljettkostnader för sjöfolk vid resor till och från hemorten i vissa fall;

bevillningsutskottets betänkanden:

nr 26, i anledning av väckt motion angående tullen å kortregisterskåp;

nr 27, i anledning av väckt motion om viss jämkning i tulltaxans bestämmelser om impregnerad presenningsvävnad;

nr 28, i anledning av väckt motion om ökat tullskydd för kappsäckslås, attachéslås m. m.;

nr 29, i anledning av väckta motioner om ökat tullskydd för knappar av stennöt eller palmadum; och

nr 30, i anledning av väckta motioner om ökat tullskydd för tygskor med ledersula, om tilläggstull för tofflor samt om minskat tullskydd för sammet, belagd med vadd, som fastsatts genom sticketning eller på annat sätt; ävensom

första lagutskottets utlåtanden:

nr 30, i anledning av väckt motion angående befrielse för mindre bemedlade uppfinnare från erläggande av vissa patentavgifter;

nr 31, i anledning av väckta motioner om ändrade grunder för statsbidrag till avlöning av vissa befattningshavare vid polisväsendet;

nr 32, i anledning av Kungl. Maj:ts proposition med förslag till lag om ändrad lydelse av 26 kap. 15 §, 27 kap. 11 och 15 §§ samt 30 kap. 45 § rättegångsbalken m. m.; och

nr 33, i anledning av väckta motioner om vissa ändringar i kungörelsen angående handel med farmaceutiska specialiteter.

Justerades protokollsutdrag för denna dag, varefter kammarens sammanträde avslutades kl. 6.01 e. m.

In fidem
G. H. Berggren.
